

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Vera Concilii Tridentini Historia

Contra falsam Petri Suauis Polani narrationem

Pallavicino, Sforza

Antverpiae, 1670

Historiae Concilii Tridentini Liber Vigesimo Secundo.

urn:nbn:de:hbz:466:1-11718

HISTORIAE
CONCILII
TRIDENTINI
LIBER VIGESIMVS SECVNDVS.
ARGVMENTVM.

Vniuersis studia celeri Concilij conclusioni aduersantia; Pontificis vota, ac Legatorum fauentia. Sensus Hispaniensium Oratorum Roma à Lunensis sensibus diuersus. Verba Pontificis in Senatu ad commendationem Lotharingi, & ad excusandam emendationem Cardinalium, Concilio remissa. Vera ratio huius rei. Suspiciones Lotharingi ob propositas disciplinae leges, etiam Ferrerio displicentes. Responsum eiusdem Lotharingi ad Pontificem inuitantem. Gualterius Romanus à Lotharingo missus, & quibus cum mandatis, tum ab eo tum à Morono traditis. Iussa Pontificis ad Legatos de fiducia exhibenda & cum Lotharingo & cum Madruccio. Postulata Lunensis, et Praesules qui sententias collecturi, & Canones digesturi erant, destinarentur per nationes; & ipsius querimoniae in Legatos Romam scriptae. Eorum purgatio. Amplissima Venetorum pollicitationes ad Concilium adiuuandum. Causa Patriarchae Grimani, post varios cœtus pro ipso diiudicata. Sententiae à Patribus dictae de Matrimonio, ac praesertim de irritis reddendis coniugijs clandestinis, & contractibus filiorum vsque ad certam aetatem, sine consensu parentum; & de damnanda opinione affirmante, solui matrimonij vinculum adulterij causâ. Petitio, ut priora duo capita decernerentur,

rentur, habita Gallici Regis nomine, atque ut tertium temperaretur, habita à Venetis Oratoribus, Græcorum sibi subiectorum gratiâ. Antinorus Tridentum missus à Pontifice, specie quidem, quâ Lotharingum iter habiturum comitaretur; sed in arcano, quò illum adhortaretur, ut Tridenti sîsteret usque ad exitum Concilij: quæ adhortatio à primo Legatorum præpeditur. Responsum Casaris de consilio proposito à Lotharingo, quod cum Pontifice ab eodem agitur. Variæ adnotationes, à Ferdinando ad suos Oratores missæ de propositis morum legibus; potissimè verò eius mandata, ut obfisterent emendationi Principum usque ad maturiorem deliberationem. Acris controuersia in hoc inter Casarianos & Legatos, & quodnam initum temperamentum. Postulationes Lunensis apud Pontificem, ut leges sancienda de reformando Collegio & Comitio, committantur Synodo; & responsa, quibus ille acquiescit, de utroque capite. Difficultas de confirmatione à Pontifice concedenda Regi Romanorum. Eius rei initium, processus, & exitus. Patrum perturbatio, quòd ageretur de inducenda Mediolanum sacra Inquisitione pro more Hispanico, & negotij compositio. Rumor suspensionis; & unde ortus. Discrepantia impacata de matrimonijs clandestinis, etiam per solemnem disputationem, atque hinc necessitas protrahendæ Sessiois ad diem vñdecimum Nouembris. Noua Ferdinandi responsa de capitibus emendationis concinnatis, & maximè de eo quod spectabat ad Principes. Patrum tumultus ob huius capitis intermissionem, & quâ promissione sedatus. Mandata ab Hispano Rege missa de declaratione verborum, proponentibus Legatis, & grauißima ex eo contentio inter Lunensem & Præsides; quibuscum quamplurimi Patres conueniunt. Procurator Hispaniensium Capitulorum à Lunensi expulsus Tridento, indignante Concilio. Lotharingus Romam profectus.

1563.

CAPVT PRIMVM.

Lunensis postulatam, ut iterum inuitentur Protestantes. Moroni repulsa. Obiecta à Lunensi sollicitis agendi modis ad Synodum absoluendam. Studia adhibita à Legatis apud Cæsarem, ac Philippum Regem. Significata à Pontifice in Senatu. Res ab eo & Ministris Hispanis gesta ad impedienda consilia, quæ illi suspicabantur in Lunensi. Orator Florentinus Tridenti mutatus. Querela Gallorum partim simulata, partim vera, de forma in Sessione habita, quod spectabat ad ritum; & quo pacto illis satisfactum. Capita correctionis agitata de Matrimonio, & de distribuendis sacerdotijs, obstringentibus ad animarum procuracionem.

Nà cum lætitia ex celebrata Sessione, confirmata est in Legatis spes citò & concorditer absoluendi Concilij: sed vtraque infuscata ab inopina petitione Lunensis, quæ suspiciones auxit de ipso conceptas. Perebat, vt denuò Protestantes inuitarentur; idque pariter commendarat Gualterio^a, vt tamquam opportunum Pontifici suaderet, cum is Romam missus à Lotharigo, abeundi veniam à Lunensi petijt. Suauis autem cum legeret, Lunensem à Legatis id petiisse, nec responsum illi redditum comperisset, illud suo more comminiscitur, sed non quod verè fuit; nimirum, rem se perperuros. Illi reipsa Moronus respondit, Hoc postulatam futurum inutile ad rem consequendam, indecorum ex despectu, & noxium ob diuturnitatem, quam à nemine expeti posse in comperto erat, nisi ex priuata aliqua utilitate, & ad ampliora interim beneficia à Pontifice extorquenda. Mirari se huiusmodi postulatam, quando Auila paulò antea in mandatis habuerat, vt Pontificem ab ea inuitatione dehortaretur; nec ignorabatur, similia mandata Lunensi quoque fuisse tradita. Reposuit Lunensis, Non peti vt id Pontificis nomine ageretur, sed vt per Cæsarem agendum curaret. Ad hæc iterum Legatus: Non modò se nolle suam operam conferre, sed neruis omnibus obistere huic prolationi, cum existimaret, nihil salubrius Ecclesiæ id temporis fieri posse, quàm vt Synodus expediretur.

Postea verò aucta est in Legatis suspicio^b, id à Rege fuisse imperatum, propter similem in Lunensi agendi rationem ad id obtinendum. Statuerant Præsides, argumenta à Sacramentis seiuncta expedire,

^a Litt. Gualterij ad Borrom. 17. Iulij 1563. & Legatorum ad eundem, 19. Iulij.

^b Literæ Legatorum ad Borrom. 22. Iulij 1563. & Vicecomitis 19. Iulij.

pedire, cuiusmodi erant Indulgentiæ, & Vota monachorum, haud alio illis spatio impenso, quod prænoscebant in multos menses abiturum: atque idcirco habebant in animo, cum Lotharingo conuenire de committendis articulis studio Theologorum, vt ex ijs varij bini delecti inter missos à singulis Regibus, & par etiam ex Pontificijs, videlicet Lainius & Salmeronus, & par etiam ex supremis Moderatoribus Monasticarum familiarum, colligerent quæ sibi opportuna viderentur tum de dogmatibus, tum de corruptelis, & pro ipsorum iudicio formarentur Canones à quibusdam Patribus, ac postremum in generalem conuentum referrentur. Sed Lunensis exposuit, assentiri sibi non licere vt consuetus modus variaretur. Quomobrem decreuerunt Legati, vt de absoluenda Synodo ad Cæsarem scriberet moronus, quippe qui alios in eo Principe sensus animaduernerat, atque vt præterea vnà omnes præualidis rationibus precibusque vrgerent Regem Catholicum, missis ad Criuelum Nuntium litteris, ipsum rogantes, vt eas suâ voce animaret. Neque segnius Pontificem stimularunt, vt huiusmodi ipsorum studia auctoritate suâ in vtraque Aula promoueret.

1563.

3 Moronus suis ad Ferdinandum litteris ostendit^e, Fuisse in gratiam Cæsaris constitutas complures disciplinæ leges, præcipuè verò obligationem residendi etiam in Cardinalibus; reliqua per omnem sedulitatem peractum iri: absolutis autem sanctionibus vniuersalibus, ad peculiare singularum prouinciarum processum iri, sicuti Episcopo Conadiensi dictum fuerat, qui Cæsarem aditurus, eas litteras ipsi defererebat; sed simul etiam rogari à se Cæsarem, vt ipse obfisteret cuiuscumque, ex priuato commodo moram illius publici boni quærenti, præcipuè verò, vt Regi Catholico, fratris filio, suaderet ad remouendos Oratorem suum & Hispanos Præsules ab illis consilijs non cunctationis.

^e 20. Iulij, 1563.

4 Commendatum pariter est Cæsareis Oratoribus^d, vt eas litteras in manus Cæsaris deferendas curarent ab Episcopo memorato: ipsi verò Oratores Moroni litteras suas communes associarunt, quibus tamen nihil aliud scribebant, nisi prosperum Sessionis exitum, & apparatus ad futuram per fructuosam Decreta celebrandam.

^d Constat ex litteris Oratorum ad Cæsarem, 10 Iulij.

5 Pontifex immenso gaudio affectus fuerat^e ob Sessionem, & ample commendarat Legatos, & etiam Lotharingum, cui agi grates à Borromæo voluit; ipse verò eundem eximij laudibus in Senatu honestauit^f; vbi felici successu narrato, eodemque prudentiæ virtutisque Legatorum adscripto, adiecit, Laudem obtentæ concordiæ præcipuè Lotharingo deberi; fuisse à se beneuolentiæ plenas lit-

^e Litteræ Bor. ad Legatos 21. & 24. Iulij, 1563. ^f Acta Consistor. 30. Iulij, 1563.

teras

ia
Trid.
II

1563.

teras ad illum scriptas, qui ante futuram Sessionem Romam aduenturus erat, quò de rebus ingentis publici boni secum ageret. Spem præ se tulit, Synodum prosperè progressuram ad metam: significauit simul, constanter se velle, vt per sanctam seueramque disciplinæ correctionem necessitati ac voto communi cunctarum nationum ac Principum satisfieret. Hinc occasionem cepit, se quodammodò tacitè purgandi apud Collegium, quòd ipsam Cardinalium emendationem Concilio commiserat, quandoquidem ea diutius Romæ ab ipsorum nonnullis à se destinatis agitata fuerat. Sed causa, intimè Pontificis animum ad id impellens, ea fuerat, quòd inspecto modulo ab illis confecto, visi sunt ipsi emendatores non tam vitia emendare, quàm priuilegia eo in ordine exaggerare; idque postea per litteras arcanis notis conscriptas indicauit Morono, memoratum modulum ab eo petenti, ipsum monens, ne vllam illius moduli rationem haberet, hisce verbis ad eundem scriptis per Borromæum: *Navanda tibi erit opera, vt ad reformandam disciplinam ea statuatur, quæ tibi ac reliquis honesta visa fuerint, & quæ possint Synodis satisfacere, & cuncto Christiano nomini prodesse, nullâ habitâ rerum mortalium ratione; id enim gratissimum Pontifici accidet.*

g In arcanis
notis Borr.
ad Moronum
25. Augusti
1563.

Sed quoniam huiusmodi causa si fuisset Senatui patefacta, exasperasset potius quàm pacasset animos Senatorum, adiecit Pontifex, velle se omnium primum subiici emendationis sanctionibus, quæ in Synodo statuerentur; ex huiusmodi exemplo neque Cardinalibus, neque alijs Principibus illam grauem existimandam: relictas à se liberis habenas illius negotij Præsidum manibus: si cuiuspiam incommodum inde inferretur, oportere libenti animo priuatum detrimentum communis vtilitatis gratiâ tolerari. Sibi aliàs in animo fuisse, per se ipsum decernere eam emendationis partem, quæ ad Cardinales attinebat: sed cum Principes postularent, & suaderent Legati, vt hæc etiam Synodo remitteretur, se consentisse, & fortasse maiori eorumdem Purpuratorum emolumento id Tridenti quam Romæ statutum iri. Decretum, quo ad residendum adstringebatur, ipsis fauere, quando Episcopatum capaces eosdem declarabat. Ceterà æquum planè esse, vt qui Episcopi prouentum atque auctoritatem possidet, Episcopi pariter vincula patiatur.

Hi erant in Pontifice sensus, & in hæc verba idem loquebatur post nuntium Sessionis. Interim iniunctum Legatis fuerat, vt ob eam grates agerent Præsulibus Gallis; atque ornatissimæ commendationis formulis rescripserat Borromæus ad ea, quæ Legati significarant in emolumentum Archiepiscopi Hydruntini.

h Litteræ
Borromæ ad
Legatos &
ad Moronum,
17. 28. &
ultimo Iulij
1563.

Sed

Sed auditō Lunensis consilio, miratus est Pontifex; nec minorem admirationem præ se tulerunt duo Hispani Oratores, quibuscum ille conquestus est; & non modò Lunensem non excusarunt, sicuti Suavis refert, sed affirmarunt, id ex voluntate Regis esse non posse; & efficaciter ad Lunensem super eo scripserunt, ostensō litterarum exemplo ipsi Pontifici, quod is ad Legatos misit; adiecitque, Etiam si Criuellus Nuntius aliter significaret, haberi firmiora testimonia de Regis mente ex Nuntio peculiari Odescalco; & sine dubio ab eo Principe cursum haud retentum iri, dum propensos iam ad rem expediendam conspiceretur Cæsarem & Regem Galliæ, in quorum gratiam, non item ex animi sui voto, potuerat fortasse ea præcipere, quæ ad procrastinationem tenderent: velle se tamen Regi querelas suas insinuare, non per speciem dubitantis de regia voluntate, sed de ipsius ministro conquerentis; cum perinde in operibus accidat ac in filijs, vt eos homo facilius deserat, qui tamquam ipsius filij ab alijs non agnoscantur.

7 Augebatur tamen in Legatis suspicio de Regis mente, propterea quòd vigesimo sexto Iulij Lunensis adierat vesperi Moronum cum querimonia, quòd ⁱ in proximè præterita Sessione prætermissum fuerat debitum & consuetum examen, quo prius cuncta expendebantur à minoribus Theologis; & etiam, quia subiecerat idem Lunensis, ne in posterum vellent eâ ratione cursim progredi, id enim libertati Synodi detrimento fore: se verò haud omisurum obstitere, ac postulare, vt quæuis atomus expendatur exquisitâ trutinâ; & vti Lotharingus domi suæ peculiare cœtus Gallorum Præsulum habebat, perinde se cœtus Hispanorum habiturum. Ad hæc fidenter Moronus: Nullam incusationem minùs expectatam, in antegressam Sessionem afferri sibi posse, quàm de maturitatis, aut etiam de libertatis defectu, quando post tam diurnam trutinam tantâ suffragiorum concordia confectæ fuerant sanctiones. Agendi modum in ea habitum, legitimum & canonicum fuisse: eundem in reliquis habitum iri; ac mirari se, ab vllō Catholico id temporis celerem Concilij exitum non optari.

i Scripta à Legatis ad Borromæum 26. Iul. 1563

8 His non acquiescens Lunensis, cum Oratoribus cunctorum Principum trans Alpes regnantium agebat, quòd peterent coniunctim, vt disciplinæ capita stabilirentur à defectu totidem ^k è singulis nationibus virorum; causatus, aliter Italicam, vtpote tam plenam ac validam, aded reliquas superaturam, vt ea tantummodo conficerentur quæ illi placerent, cum libertatis bonique communis offensa. Legati omni studio conati sunt hanc coniunctionem

k Litt. Legat. ad Borrom. 19. Iul. 1563.

ia
Trid.
II

1563. nem euertere; ac primò quidem ab ea seiunxerunt Lusitanum Oratorem, virum Religionis apprimè studiosum, sed pacato, non contentioso studio præditum. Præterea statuerunt, etiam si Oratores ad id petendum conuenirent, ipsi viriliter obistendum esse, ob grauissimas rationes alibi commemoratas, numerandi per capita, non per nationes, suffragia: præsertim cum interior conscientia, & exterior euidencia, æque pro Legatis testarentur in antea actis disciplinæ legibus rem fuisse peractam, nullâ habitâ peculiari Italiæ ratione, & re ipsâ nihil Patres exteros ea de re conqueri.

¶ Constat ex litteris Borromæ ad Legatos, & ad Moronum 4. & 7. Augusti, & ex alijs supra adductis.

¶ Diarium 20 & 27. Jul. 1563.

¶ Litt. Gualt. ad Borrom. 16. Jul. 1563.

¶ Litteræ arcanis nonis Borromæ ad Moronum 4. Augusti 1563.

Itaque de his omnibus Pontifex certior factus, Nuntio in Hispania¹ significauit, vt prudenter suas cum querelis preces ad Regem deferret, vt ipsi celer exitus cordi esset; ita tamen, vt cuiusmodi precibus Pontifex haud obstringeretur ad regia responsa præstolanda, vt quæ non certa, sed eadem tarda præuidebantur; & eodem tempore Legatos hortatus est, vt nullâ cuiuspiam habitâ ratione progredierentur; simulque negarent, Pontificem denuò daturum operam aut per se, aut per alios, ad Protestantés inuitandos. Si opportunum Cæsari videretur id agere, in ipso à Pontifice rem reporni, sed absque celeritatis detrimento. De Hispani studio, quo Oratores consociabat ad ea postulanda, significauit Legatis, vt animaduersis aliorum molitionibus, suas ipsi machinas honestè opponerent; qua in re nec se pariter otari, cum impenderet operam, quò Venetis Oratoribus, & Florentino (tum Ioanni Strozio² Hieronymus Gaddius Episcopus Tortonenfis suffectus fuerat, qui nouam Orationem non habuerat, quia successerat, non primò aduenerat) imponeretur ab ipsorum Principibus, vt obfisterent eorumque detrimento, quod aduersus consuetudinem, Religionem, & etiam Italiam tentaretur. Præterea litteras scripsit; quibus Oratori Lusitano grates agebat, ad ipsum inflammandum; sed Legatos monebat, auxilium potissimum à Lotharingo ac Ferrerio ipsis expectandum. Lotharingus inuitanti Pontifici se venturum responderat, omnem operam pollicitus, sicuti mox narrabitur: ac de Ferrerio studuerat Gualterius suspicionem ex animo Pontificis abstergere, scribens³, habitam à se diutius fuisse consuetudinem cum eo & in Gallia & Tridenti, & quidquid ille egerat, diligenter obseruatum; & quamquam aliquâ de rebus mortalium experienciâ instructo, ne vmbra quidem simulationis in eo deprehensam, paucosque ita studiosos Pontificis à se repertos. Quod tamen Gualterio non rei veritas, sed hominis ars, & amor negotij à se agitati persuaferat⁴, certum est, id temporis

Ferre-

Ferrerium adiumento fuisse Pontifici, qui pignus ad ipsi fidendum obtinebat. 1563.

10 Non tamen Ferrerius eiusque collega cessabant studiosè iura sui Principis sustinere; itaque post Sessionem adiere Legatos cum duplici querimonia. Altera præter omnem expectationem ipsis accidit, nimirum, fuisse prætermittos thuris ac pacis ritus, alioquin adeò celebres, ut satis appareret, per eam prætermittionem intendi, ne indicaretur sui Principis prærogatiua. Legati admiratione pleni responderunt, de ijs omnibus antea cum Lotharingo se conuenisse: sed statim intellexerunt, velle solùm Gallos suum assensum legitimum in ea re dissimulare, adeoque sollicitudine liberi addiderunt Legati, pene subridentes, rem factam infectam esse non posse, & ab Oratoribus patienter tolerandam. Pro consuetudine iam inducta inter summos viros, ut inuicem colloquantur tamquam personæ comicæ in scena per mutuam notitiam mutæ fictionis, per quam à mendacio absoluantur.

11 Altera querimonia verior fuit, quòd lecta non fuisset in Sessione contestatio, ab ipsis Oratoribus habita in cœtu de sede extra ordinem Lunensi concessa. Id excusarunt Præsides, causati, quòd cum Lunensis haud petijset, ut antecedens ipsius contestatio legitur, nec pariter opportunum fuisse visum subsecutam Gallicorum Oratorum legi; sed quòd ipsis fieret satis, oportuit, ut eisdem promitteretur, vtramque typis impressum iri cum Sessione: idque comprobatum à Pontifice; apud quem Galli haud omiserant eandem agere scenam de prima querela. Sed ipse liberum extra scenam responsum reddiderat; Se procul esse, ipsi verò inter se nodos quibus se implicauerant, exoluerent.

12 Ut operi finem imponerent celeriter, incumbabant Legati ad id, cuius præcipuè gratià illud cœperant, hoc est, ad disciplinæ reparationem. In quo Pontifex suam exercebat auctoritatem, non ad eos retinendos, sed stimulandos, hisce verbis per Borromæum ad eosdem scriptis: *Cum emendationis argumenta sint ea, quæ Principes urgent supra reliqua, optat Pontifex, ut in hæc neruis omnibus insumant operam, cuncta honesta in his indulgentes Principibus, quæcumque ipsi cupierint; cum omnino statutum Pontifici sit, velle & plusquam velle hanc emendationem cæ ratione, quæ ad obsequium Dei, & vniuersale bonum expedire vobis videbitur. Quod mihi placuit hic dicere, non modo quo rectam Pontificis mentem iustificarer, de qua compertum mihi est vos esse certissimos; sed ne tempus teratis amplius in petendo hinc consilia, eoq; citius expedire vobis liceat id quod superest, & ad gloriam ac laudem Dei rece-*

† Litteræ
Borrom. ad
Legat. vlti-
mo Jul. 1563

1563. *ptui canere.* Quapropter ad id peragendum prius Lotharingo, dein Oratoribus ostenſa fuerant capita parata ad futuram Sefſionem, quò antegreſſo ipſorum conſenſu cuncta in generali conuentu concorditer ſuccederent. Quadraginta duo ⁹ fuerunt capita, & eiusmodi ponderis, vt euellerint tandem ex animis Oratorum opinionem, quæ illis infixæ adamantinis clauis antea uidebatur, uidelicet, opus quo grauiora reformarentur, in ſolum modulum eſſe abiturum, propterea quòd ipſa fabrica reuera odioſa foret tum Pontifici, tum Legatis; qui memorata capita ad ipſum miſere, declarantes, id à ſe fieri, quòd de euentis edoceret, non quòd reſponſum expectarent, cum uellent re ipſa exercere poteſtatem ſibi traditam, & confirmatam toties à Pontifice, ſtatuendi vnà cum Synodo quidquid opportuniuſ cenſuiſſent. Quin etiam nec ipſi narrare præterierunt, cum in præterita Sefſione decretum fuerat, vt ſingula in ſingulis diœceſibus Seminaria inſtituerentur; fuiſſe qui uellent aperte pronuntiare, vt vnum etiam Romæ inſtitueretur; ſed ab ipſis moderatâ quadam ratione id præpeditum fuiſſe, ne quid Synodus Romæ præſcribere uideretur, pollicitis tamen, à Pontifice erectum iri pro ſui gradus dignitate. Quare illum rogant, vt ipſorum promiſſo conſeſtim reſponderet effectus.

Pontifex ad capita ſibi miſſa, à Borromæo reſponſa huiusmodi ¹³ reddi uoluit per expeditum tabellarium ², *Non uult amplius Pontifex quemquam conſulere de capitibus memoratis, nec de reliquis, quæ iſtinc mitentur in poſterum; ſiquidem certò ſcit, ob ingeniorum uarietatem nunquam nos conuenturos, & indies magis diſſenſuros: ad eò autem neceſſaria eſt Synodi abſolutio ob cauſas plurimas ſæpius ſcriptas, vt nihil quòd eum retardet, poſſit, vt nos arbitramur, culpâ grauiffimâ carere. Maximum in rebus omnibus quòd fieri poſſit bonum, & minimum malum peragite, atque hoc animo progredimini, quo quàm celerrimè deueniatis ad exitum Concilij; quòd Pontifici uidetur potius abſolucndum ſolemniſter, quàm ſuſpendendum, cum id maius Dei obſequium, maior noſter honor ac dignitas ab ipſo putetur: & ubi res eò deductas animaduertitis, vt ſancitis poſtea dogmatibus, conſectisq; iam dictis diſcipline legibus, opportunum abſolucnda Synodi tempus arbitremini, & uobiscum maior Patrum numerus conſeſſerit, dicit Pontifex, vt nullâ ratione habitâ reluctantium, nec ullis deterriti minis cuiuſuis hominis, finem imponatis.* Et poſt hæc addidit Pontifex epiſtolam ſuo chirographo ⁴, eadem confirmantem.

De Seminario iam ipſe per Borromæum ſignificarat ¹⁴; cum primùm propoſita Tridenti Seminaria accepit, adiectum à ſe antimum ad id Romæ perficiendum, ſicut breuè præſtare intendebat,

9 Epift. Legat. numerat. 44. ex errore, vt conſtat non ſolum ex Actis Paleotti, ſed ex reſponſo Borromæi ad ipſam epiſtolam, 11. Auguſti 1563.

2 Litt. Borromæi ad Legat. 11. Auguſti 1563.

4 Epift. Pontificis ad Legatos, 14. Auguſti 1563.
24. Auguſti 1563.

Histor
Concily
Paris
1563

ac postea præstitit, cum ea non Romanæ solùm iuuentutis, sed Italiae vniuersæ utilitate, quam ostendunt egregij viri, qui frequentes ex huiusmodi palæstra ad huius Prouinciæ, & Ecclesiæ deus prodire.

15 Non tamen satis erat tam promptus Pontificis animus, quo regionibus Christianis satisfacere cupiebat, quin tunc ut maximè aded restiterunt summorum Principum Oratores, sicut subinde lectores animaduertent, ut felix exitus opus diuinitus præstitum visum fuerit Legatis. Initio agitati cum Oratoribus negotij de morum correctione, illico retardatum est iter ob oppositum quasi isthmum, iam præuisum: nam eorum complures postularunt id quod Lunensis proposuerat, ut fieret Patrum delectus habitâ Nationum ratione. Illi contra opposuerunt rationem, usum veterrimum, & insuperabilem difficultatem obtinendi consensus à Synodo; & præter Lusitani, Oratorumque Italicorum auxilia, ad se traxere Draconizium, ac propemodum Muglitium, cum utrique comper- tum esset, iam Moroni operâ Cæsari verum innotuisse; sed ambo denuntiarunt, cum ipsi haberent in mandatis, concordēs omnino cum Oratore Hispano se gerere, posse quidem studere se illum ab incepto remouere, non autem destituere, vbi ipse peristeret. Tamen quâ rationibus, quâ industriâ, præcipuè verò quòd Galli haud reuerâ volebant quòd cum Hispanis postulare videbantur, effectum est, ut Hispani consenserint id temporis antiquæ consuetudini, per quam singuli Oratores ad proposita capita propendebant, addentes quòd opportunum proprijs Prouincijs existimassent.

16 Inter articulos de duobus magis arduè disputatum est: alter fuit de irritis declarandis matrimonijs clandestinis. Agnoscebantur im- mensa detrimenta, quæ inde nascebantur, dum vir ex pœnitentia nuptiarum, quas occultè contraxerat, plerumque ob impetum in- consulte appetentiæ, aut ex cupiditate alterius thori, & illectus ad priores negandas ab ipsa notitia quòd illæ probari non possent, præ- ceptis ferebatur ad secundas, quæ ut cum honestiori familia, ita pu- blicè celebrabantur; adeoque postea perpetuus adulter viuebat, ad id coactus cum recentium affinium reuerentiâ, tum ac multò arctius à presumptionibus exterioris fori, in quo cum prior contractus haud appareret, posterior pro legitimo censebatur. Idcirco Ora- tores Galli, quorum regna fortassis hoc incommodum frequen- tius nocentiusque patiebantur, vigesimo quarto Julij à Conci- lio Regis nomine solemniter petierunt, ut huiusmodi matrimonia in posterum irrita decernerentur, renouatis antiquis nuptiarum ri-

u Litt. Legat.
ad Borrom.
vltim. Julij, &
mandata
Gualt. tradita
à Moroni,
infra afferen-
da.

x Acta Arcis
Etitæ, tomo
vltim. pag. 7.

1563. tibus: quod si graui de causa interdum aliter fieri opportunum censeretur, saltem matrimonia pro non legitimis haberentur, quoties non adesset Sacerdos cum tribus aut pluribus testibus: simul etiam redderentur irrita matrimonia contracta à filijs absque parentum consensu, quippe plerumque noxia, ac familijs indecora, & odiorum potiùs quàm amoris fomes inter coniuges. Verùm quò simul remedium adhiberetur parentum socordia in filiorum statu curando, certus annorum numerus præscriberetur, quo absoluto si nondum filius à parente in matrimonio fuisset collocatus, fas illi esset per seipsum vxorem ducere.

Hoc postulatum Gallorum, quod certè solemne fuit, & in 17 Acta relatum, omnino mutilatur à Suau. Dum silentio præterit, eos petiisse vt irrita declararentur coniugia clandestina, narrat, eosdem quæsiisse, vt esset liberum parentibus irrita aut non irrita reddere filiorum matrimonia, & omittit limitationem temporis ab illis appositam. Hac in re non modica efferbuit disputatio tum de Ecclesiæ potestate, tum de opportunitate illius legis. Pontifex pro eo quod apud se iam statuerat, scribi iussit ad Legatos, vt id conficeretur quod opportunum putarent: se quidem adeò abhorere à mulierum raptu, vt animo meditaretur Decretum huiusmodi, quo numquam posset verum matrimonium contrahi inter raptorem ac raptam, idque restitutionem antiquorum Canonum fore, sed velle pariter hoc illis committere.

9 Litt. Borrom. ad Legatos. 4. Augusti 1563.

Alter articulus, admodum arduus, agebat de collatione Sacerdotiorum, animarum procuracionem complectentium. Etenim Episcopis rationi consentaneum videbatur, vt in his nulla Pontifici seruarietur mensium retentio, sed cuncta ipsorum potestati relinquerentur, vt qui idoneos in Diocesi meliùs cognoscerent. Pius factis intelligebat, & quantum id sibi detraheret, & vbi rei delibatio Tridentinis Patribus remitteretur, ipsos pro se decreturos, noluit tamen vt obex ille cursum Synodo retardaret, sed cepit etiam aperire, triplici temperamento Legatis proposito. Primum erat, Vt cuncta sacerdotia, animarum curâ affecta, quocumque vacarent mense, ad Episcopos ita spectarent, vt pariter cuncta sacerdotia simplicia ad Pontificem pertinerent. Alterum, Vt, quemadmodum sæpè scripserat Borromæus, darentur ea sacerdotia non alio modo, quàm *in forma dignum*, Dataria vocabula: ita nimirum, vt illud impetraturus, coram Ordinario probaret se dignum esse. Vbi neutrum acciperetur, ad tertium descenderent, videlicet, Vt Pontifex conferret cuncta Paræciarum Sacerdotia, ipsius mensibus vacan-

2 Litt. Borrom. ad Legatos, ultimo Iulij 1563.

vacantia, solùm dignis viris, & ex ipsa diœcesi, quorum syllabus ab Ordinarijs ipsi mitteretur. His oblati raturus est Pontifex, Episcopis in ea re satisfactum iri; ex hominum consuetudine, ut cum bona quædam litigiosi pars offertur homini nihil possidenti, extinguatur in eo sæpè cupiditas, quamuis possit, suâ manu cuncta capiendi; cum hominibus, præsertim togatis, videatur ingenti pretio parcere in noua rerum adeptione, cum certamini parcent.

C A P V T II.

Obducta in Lotharingo Umbra ob propositas emendationis leges. Varia in eo suspiciones in Moronum, sed dissecta. Eiusdem responsum inuitamento Pontificis. Gualterius Romam missus, & mandata ipsi tradita à duobus memoratis Cardinalibus. Iussa Pontificis post aduentum Gualterij, de fiducia cum Lotharingo & Madruccio exercenda; de celeritate, tametsi Lunensis repugnaret; & alia inforum capita.

Cibus tam sæpè tam auide petitus & repetitus stomachos primo gustatu turbauit, non composuit. Capita emendationis à Legatis communicata cum Lotharingo, ac postea cum Ferrerio, sicuti pariter cum ceteris Oratoribus, graui molestiæ duobus prioribus fuere^a, cum ipsis videretur reculari ac despici suum consilium & oblatam opem ad absoluendam Synodum absque tanti temporis nouarumque sanctionum impendio. Et ex altera parte Lotharingo non licebat honestè repudiare quod tam sæpè postularat; nec indicare, vniuersalem restrictionem à se molestè ferri, cum aliquis ex articulis ipsum complectebatur. Quamobrem dum scriptum illud accepit à Paleotto, non nisi^b languorem insolitum præ se tulit, ac postmodum ea capita comprobauit, addiditque, subridens in modum, complurium annorum laborem superesse. Apertius ipse palàm fecit, seu potius communicauit ægrimoniam Ferrerio, qui consimiles sensus gerebat, & à quo Gualterius id resciiuit; nequiter nauari operam Pontifici, debitam illi auctoritatem ab ipso non obtineri: Moronum, & fortasse Simonetam, proposito tam arduo argumento, non nisi post longissimum tempus concoquendo, obsecundare Hispanorum voto: ab vnico Nauagero & agnosci & promoueri verum Pontificis bonum: non posse Gallicanos Episcopos diutius detineri procul ab ipsorum Ecclesijs egentissimis: nimis frigidè timideque Moronum progredi ad

^a Arcane notæ Gualt. 17. 18. & 19. lxxij 1563.

^b Litt. Vicecomitis ad Borromæum. 19. Jul. 1563

ia
Tric.
II

1563.

ad celeritatis consilia, à Ferrerio & à se proposita, dum cunctorum Principum consensum exquireret: scripsisse illum quidem non in Galliam modò, sed etiam ad Episcopum Rhodonensem, Gallicum Oratorem apud Cæsarem, quò Ferdinandum ad consensum impelleret; sed in re peragenda pendendum non esse à cunctorum assensu, difficulter flexibilium. Ita Lotharingus.

Adeò breuè mortalium scenæ tum in actibus tum in dictis variant, personis minimè variatis. Pontifex, cui Philippus Rex vnicum erat columen in Concilij rebus, quiq; ut ipsi gratificaretur, ad Gallorum animum quasi vulnerandum adductus fuerat, tunc animaduvertebat, compelli se ut in eo negotio Gallos quasi pro brachio, Hispanos pro obstaculo haberet. Ex altera parte, prius Hispani dehortabantur ne Protestantes denudò inuitarentur; tunc verò id ipsum in Synodo Hispanus Orator postulabat. Galli, & Ferrerius potissimè, qui tam acutis contestationibus, & priuatis & publicis, Pontificem transfoderant, perinde ac si Ecclesiæ is deesset in retardandis declinandisque disciplinæ legibus, nunc ipsum quasi prodigum in ijs concedendis vituperabant; & ubi antea tot vociferationibus contra Pontificem Legatosq; Synodi libertatem implorabant, simulq; querebantur, nihil confici posse absque Romanis oraculis, progressi erant tum ad Pontificem reprehendum, quasi malè cautum auctoritatis suæ custodem, nimisque largum ad eam Legatis impertiendâ, tum ad Legatos inculpandos, tamquam in eius vsu nimis liberos, parumq; intentos sui Principis isdem nitati.

Hæ cunctæ mutationes originem trahebant à Gallorum mutatione, quæ in Hispanos suspicionem iniecit, quasi ijdem Galli suis tantummodò prouincijs personisq; consulere studentes, vellent Pontificem trahere ad communis boni stamen præcidendum. Itaque Lunensis obsistens rerum expeditioni, quam ipse præcipitationem, Pontifex verò contentionum tranquillitatem, securitatemq; periculorum Ecclesiæ putabat, cœpit moras texere, propositis rebus repugnans, adeoque à Pontifice alienus. Porrò Gallorum variatio adscripta quidem fuit honorificè à Lotharingo nouis Regnæ mandatis, finem Concilij, eorumq; reditum cupientis; sed reuerà magni ad id momenti fuit, quod spectabat ad Ferrerium, gratia, quam ille sperabat à Pontifice, ubi is malaciam ab inuentione atque opera sua profectam intelligeret: quod verò spectabat ad Lotharingum, cupiditas illius splendidæ legationis, quâ foras se confidebat, se tum Gallia tum Ecclesiæ ingentia bona per summum gloriam collaturum.

Pontifex

6 Litt. Vice-
comitis ad
Borromæum
22. Jul. 1563

4 Pontifex, qui sensus vtriusque intimos callebat, ad Legatos scripsit: Vehementer à Gallis eam abscissionem optari, tametsi eosdem puderet illam petere; idcirco ipsis satisfieri oportere: quod si etiam reliqui Principes non abscindere, sed terminare Synodum vellent, non paruo futuram fuisse emolumento pacatam Gallorum dimissionem: ratus fortasse, illis abeuntibus desituram in Synodo ingentem turbidarum petitionum vexationem, durumque obicem, obfistentem auctoritati Sedis Apostolicæ, quam omnes reliqui fatebantur. Aliquid etiam peculiarius indicavit Morono de mente, ut dicebatur, à Lotharingo patefacta super emendationibus sibi significatis, quod ille certius verum pernosceret. Moronus, cum rescivisset, Lotharingum haud plenè benevolentem erga se animo esse, propterea quod ipse non ita frequenter illum inuisébat, neque cum illo negotia communicabat, sicuti Mantuanus, cœpit aliter se gerere. Vnde Lotharingus, æquè ad iracundiam ac ad benevolentiam proclivis, adeoque tam ad alienationem quàm ad reconciliationem facilis, benè animatum erga Moronum se habuit; responditque epistolæ Pontificis, à Musotto acceptæ, summâ gratiarum actione redditâ, suâque operâ ampliter oblatâ: Numquam se desiturum ab omni conatu, quo posset sanctæ Sedi prodesse, non solum apud Patres, sed etiam apud eos Principes, qui sibi aliquid fidebant; ex quo Pontifici liceret apertè cognoscere, fiduciam & amicitiam, à se cum illis exercitam, eò spectasse, ut posset ipse Pontifici deservire. Inuitationem à se quidem excipi, sed cum animo itineris retardandi vsque ad medium Augusti, cum audiret, profectionem ante illud tempus ex aura frigidula Tridentina ad Romanos calores sibi periculosam futuram. Præterquam quod optaret, prius res ita progressas animadverti, ut posset ad aures Pontificis afferre citra dubitationem ea, quæ diuinæ gloriæ, & Christiani nominis, ac præsertim Galliæ bono profutura censeret. Altero post hoc responsum die Gualterium Romam misit, cui tamen litteras fidei conciliatrices tradere noluit, quia fortassis apertus, sed suspiciosus Lotharingi animus plus illi concredebat quàm eidem confideret: ipsi tamen permisit, ut scriberet commentariolum mandatorum, quæ à se coràm acceperat; quod pariter concessit Moronus.

5 Prioris commentarij hæc erat sententia: Lotharingum præstolari responsa ab Gallia & à Cæsare de consilio Pontifici à se proposito, quæ planè peruentura erant quo tempore se in vias daret. Dedisse negotium Lansaco, ut regio sensus exquireret, etiam si rei

Pars III.

G g g g

propositæ

d Constat ex litteris citatis Gualterij 17. 18 & 19. Iulij, & ex mandatis à Lotharingo traditis Gualterio. e Litteræ Lotharingi ad Pontificem 22. Iulij 1563. in citato libro Gallico.

f Litteræ Legatorum ad Borrom. 22. Iulij 1563. g Scriptum Vicecomitis ad Borrom. 22. Iulij 1563. h Vtrumque extat inter monumenta Gualterij.

12
11

1563.

propositæ Cæsar haud assentiretur; sed Galliæ statum adeo tunc esse turbulentum, adeoque fluctuantem, ut responsionem firmiter prænuntiare sibi non liceret. Velle se Romam adire plenis manibus, hoc est, cum certa notitia animorum omnium Principum. Scripsit se prævalidâ formâ ad Regem Catholicum, quâ efficacem sperabat; non ita tamen, ut responsio profectioem suam anteuertet. Quidquid accidisset, statuisse apud se reuerti in Galliam, quò à cunctis catholicis aduocabatur; nec adeo morari, ut ab hieme Tridenti deprehenderetur; atque ad id pariter coactum iri Præsules Gallicos. Singula temporis momenta impendi à se in excogitanda ratione, quâ Pontifex honestè ex eiusmodi molestijs ac periculis eximeretur; præcipuè cum experimento comprobasset, ipsum in reformanda disciplina longe seueriorem esse, quàm alij cupiebant. Proinde se confidere, Hispanos se inducturum, ut rebus rationi consentaneis acquiescerent: sed duo à Pontifice se petere; alterum, ut hilaritatem & haberet & præ se ferret, securus operæ & Moroni Cardinalis & suæ: alterum, ut voluntatem absolue Synodi occultaret. Gualterio committebat, ut amplis laudibus Legatos, Moronum præsertim ac Nauagerum, exornaret: ut spem faceret, celebratum iri Sessionem ante præscriptum diem: ut exponeret, à se percipi, ut matrimonia clandestina irrita declararentur. Pontificis opinionem firmaret de propenso ipsius suorumque Præsulum animo ad tuendam Pontificiam auctoritatem, à qua fatebantur suam ipsorum pendere; affirmans, huiusce præcipuæ rei gratiâ Gualterium mitti, quoniam conspicabatur malignam multorum operam ad infuscandam in Pontifice hanc de ipso fidentiam. Demum insinuabat: Tametsi per scriptum Morono traditum, de memoratis consilijs exquisisset assensum Regis Catholici, non tamen omnino necessarium à se putari.

Mandatis Moroni, à Gualterio scriptis, hæc præcipuè continebantur: Opus esse ut in posterum Pontifex ageret cum Lotharino tamquam cum quinto Legato, in rerum summa ipsis demandans, ut consiliorum omnium participem illum facerent, quandoquidem ipsum & voluntate optimum, & auctoritate maximum experiebantur. Quin ibi reuocari à se in memoriam ipsorum sententiam, quam Romam scripserant, ut idem Legatus remitteretur Tridentum. Pertractos à Morono ad se fuisse duos Oratores Cæsareos Ecclesiasticos, maxime verò Drascouizium. In magnas offendi difficultates in collatione sacerdotiorum, cum videretur Episcopis, ut quando ipsi obstringebantur ad habenda tot examina in Parzciarum

rum distributione, id rependeretur à Pontifice, dimissis à se aliqua ex parte Canonicatibus, & in illos translatis, & ipsorum plerisque haud rationi consentaneum arbitrari, ut pro Paræcijs diplomata Romæ caperentur. Varia ad hæc proponebantur temperamenta, præsertim verò id quòd tertio loco à Pontifice oblatum est, ut diximus. Amplissimè testificaretur Gualterius, quantum Boncompagni ac Paleotti opera prodesset. Sperari, actum etiam iri de corruptelis & oneribus, quæ à Principibus laicis proficiscerentur, idque absque ipsorum offensione, & non absque effectu: esse in animo, ut post Gallorum discessum Pontificis auctoritas secundùm Florentinam Synodum declararetur: uti pariter nomine Concilij aliquis ex Patribus in Hispaniam mitteretur, conquesturus Hispaniensium Episcoporum cunctationem, Regemque rogaturus, ut expeditioni operam daret. Non posse Moronum Tridenti persistere futurâ hieme, si tam diu perdurasset Concilium. Paratam Præsulum manum habendam esse Pontifici, quam eò mitteret, ubi Transmontani coniunctim res rationi dissentaneas agerent. Hæc erant utriusque mandati capita.

7 Romam peruenit Gualterius ineunte Augusto: & ad perficienda consilia, per illum à primo Legatorum missa, hanc epistolam ostendendam scripsit Borromæus: *Ea est animi voluptas & alacritas, quâ Pontifex afficitur ob res piè gestas à Lotharingo in religionis negotio; ut cum in presentia non possit eam melius exprimere, me iusserit ad vos scribere, ut captis insistentibus, nihil agitetis aut faciatis ad Synodum spectans, cuius ille particeps non sit, cum eo communicantes singula, & grandia & parvula, omni sinceritate ac fiducia; atque ita cum eodem agentes, ac si nec plus nec minus unus è Legatis esset. Quod si quid aliud vobis occurreret, quo possitis illum certum reddere benevolentia quâ ipsum prosequitur Pontifex, & desiderij quo tenetur remunerandi ipsius egregia opera quovis officij genere, compertum habete, gratissimum Pontifici fore, ut id omni bona sincereque voluntatis significatione peragatis.*

i Epist. Borromæi ad Legatos 4. Augusti 1563.

8 Sed ne honor & gratificatio vni exhibita, despectio molestiaque alterius euaderet, altera similiter eodem die epistola conscripta est ad speciem, in qua multum æstimationis honorisque significabatur de Madruccio Cardinali, & iniungebatur Legatis, ut ipsum plurimi facerent, eique admodum confiderent. Hæc autem non perinde splendida ac ampla erat ac prior. At verò probatum Pontifici non est, ut Synodi nomine Præsul mitteretur in Hispaniam: sed præcepit, ut coniuncti haberentur qui ex alijs nationibus erant, ac præcipuè Galli; adiecitque, Tametsi impatienter ipse cupe-

k Variæ literæ Borromæi ad Legatos & ad Moronum 4 & 7. Oct. Aug. 1563.

G g g g 2

122
Trident.
II

1563. ret videre atque amplexari Lotharingum, à se tamen conspici, quid momenti conferre posset rerum summæ eius præsentia usque ad futuram Sessionem. Eapropter, ubi eam Legati necessariam existimarent, id illi proponerent; ita tamen, ut is animaduerteret, ipsos non nisi ætimatione ac fiducia ipsius operæ moueri, atque ut illius arbitrio electio remitteretur. Quin Pontifex præterea voluit, ut à Borromæo ea de re ad illum scriberetur ^l; & ipse postea suo chirographo ad eundem scripsit ^m, studiosè grates agens ob res optimè ab eo gestas, proponensque ne discederet, donec Synodo finem imponeret. Verum Lotharingus, quamquam rei propositæ causam lætus exciperet, tamen præ se tulit animum discedendi, saltem post proximam Sessionem, præsertim cum acceptis Reginæ literis ea profectio comprobaretur; & quemadmodum arcanis notis scripsit Moronus ad Borromæum ⁿ, reuertè in Galliam ille festinabat.

l Literæ Borromæi ad Legatos 7. Aug. & Legatorum ad Borromæum. 16. & 19. Aug. 1563.
m Literæ Pontificis ad Lotharingum, missæ ad Legatos 14. Augusti.
n Apparet ex responso Borromæi ad Moronum, 17. Augusti. 1563.

Sed ad Pontificis mandata redeamus. Vbi reliqui Episcopi (aiebat ille) de progressu & exitu Synodi conuenirent, aut Hispani diuinum afflatum accepturi erant ad consentiendum, aut certe verecundiam passuri, quòd reliquis obfisterent, animaduertentes, se communi hominum iudicio damnatum iri. Idcirco præcipiebat ut promoueretur, nullâ vilius habitâ ratione, ac maturaretur præscripta Sessio, sicuti Lotharingus spem faciebat imponendi rebus agitatis finem, antequam ex Hispania responsa redirent. Etenim tametsi propitia præstolanda essent, cunctique regij administri Romæ degentes operam ad id suis literis impendissent; tamen aliter etiam euenire poterat: quod si accideret, longè feruentius impugnasset Lunensis rerum expeditionem quàm in præsentia, dum à regijs mandatis non succendebatur, simulque reddebatur tepidior ab incerto futuræ comprobationis euentu. Esse nonneminem nec plenæ omnino auctoritatis, nec omnino aspernandum, qui significarat (& epistola mittebatur ad Legatos, quòd eam expendere) Cæsari finem Synodi haud probari: quod ubi verum esset, ab eo facilè pertractum iri in eandem sententiam Regem fratris sui filium. Quod si Cæsar Synodi suspensionem vellet, postquam Pontifex sua cuncta studia insumpsisset ad eam absoluendam, se ad suspensionem flexum iri, quo huiusmodi molestiâ liberaretur. Verum ad huius epistolæ calcem, nomine Borromæi scriptæ, Pontifex, quasi postremæ clausulæ eum pœnituisset, adiecit suo caractere quæ sequuntur: *Quamquam Synodi finis honestior & laudabilior est Christianæ Reipublicæ, ad quod incumbendum est, nec cuius-*

uis ratio habenda, & cunctationes omnes præcidenda, ne obstaculum ullum ac difficultas offendatur, quemadmodum positâ dilatione facile continget, cum animaduertiatur, à cunctis prolationibus detrimentum illatum fuisse; idcirco festinate. Et quod spectat ad emendationem discipline, cuncta omnino vobis committimus, pleneq; in vobis reponimus, ne huiusce rei causâ desistatis à bona, fructuosa ac celeri huius Concilij absoluteione, ad Dei, eiusq; sanctæ Ecclesiæ laudem & honorem. Certum hominem missuri eramus, sed hanc epistolam suis fore putamus: idq; nostro chirographo scribere voluimus, tametsi reliqua nomine Borromei, nostræ sororis filij, scripta essent.

10 Curauerat etiam Pontifex Morono significandum, vt vbi oporteret Lunensi cedere in expendendo diutius. Indulgentiarum argumento, liberum relinqueretur cuiuis, seu Theologo, seu Præsuli, de Cruce signatis pro suo arbitratu verba facere, dummodò in eo nec opera nec impulsus aut Legatorum aut Aulæ Romanæ appareret. Et quoniam Lunensis scripserat ad se purgandum, sed simul ad Legatos grauius onerandos, tum ad Pontificem, tum ad Auiam, à quo epistola Pio fuerat ostensa; vtraque epistola ad Legatos missa est, cum litteris Pontificijs, quibus Lunensi respondebatur, vt eas illi redderent, & per hanc opportunitatem congruentem sermonem cum ipso haberent.

o Notæ arcane Borz. ad Moronum, vltimo Iulij 1563.

11 De subsidio aliorum Præsulum mittendo, existimare Pontificem, posse à se viginti submitti, sed id seminimè facturum, nisi admonitum à necessitate, & ab eadem defensum. Ad reliqua capita mandatorum, quæ diximus, responsa vel à nobis supra indicata sunt, vel necessaria id temporis habita non sunt, sicuti neque necessaria fuit peculiaris responsio ad monita Lotharingi.

p Litteræ Borrom. ad Legatos 4. Aug. & responsum Legatorum ad Borrom. 12. & 16. Aug. 1563.
q Litteræ Borrom. ad Moronum, 4. Aug.

Ex huiusmodi mandatis & consilijs, quæ frequenter adduco, & quæ tamquam optimus succus expressa sunt ex sapientissimis illius ætatis ingenijs, licet inter cetera documenta imbecillitatem humanæ prouidentię arguere; cum postea compertum fuerit, ab ijs quæ haud præcognita contigerunt, falsas fuisse redditas plerasque prædictionum, & irritas plerasque industriarum. Id verò cunctis ferè huius vitæ artibus commune est; pleraque seminum exarescunt, pleraque iaculorum haud feriunt, pleraque cogitationum falluntur, nec idcirco emolumento sunt vacua: nam abundans vtilitas, quamuis rara, multis partibus compensat parum noxiã inutilitatem, quamuis frequentem.

Lunensis sermo ad Legatos de Præsulibus destinandis emendationi discipline, habito nationum respectu in eorum numero; & de ijs, quæ ipsis apud Pontificem imputarat; & de Principibus laicis reformandis. Legatorum animaduersiones de suspensione aut absolute Synodi. Noui Lunensis motus. Oblata amplissima à Venetis Oratoribus. Sententia Patrum selectorum, ad absoluendum Grimanum Patriarcham lata.

DVM hæc Romæ agebantur, detulerunt Oratores varias appendices mutationesque, à varijs expetitas in digestis ac perpen-
 sis morum correctionibus; quarum rerum syllabum ar-
 bitror molestiæ futurum lectoribus, non infinitarum rerum propo-
 sitarum notitiam, sed præcipuarum, quæ discussæ sunt, cupientibus.
 Inter Oratores Lunensis vetus postulatam ardentissime iteravit, vt pro singulis nationibus par Patrum numerus designaretur, qui Canones concinnarent, & sententias colligerent. Nec Præsides remissius obstitere, clypeum illum attolentes, quem validissimum experiebantur aduersus varia Hispanorum vehementia postulata in huiusmodi contentionibus, hoc est, contrariam consuetudinem non solum reliquarum omnium Synodorum, exceptis aliqua ex parte Constantiensi ac Basileensi, sed eiusdem Tridentinæ sub Paulo ac Iulio. Quapropter cum ad eò vrgeret Rex, vt tres illæ conuocationes tamquam vna Synodus declararentur, & præsens tamquam præteritarum continuatio, postulandum non esse ab Regio Oratore, vt prætermitteretur, ac tacite damnaretur mos in ipsis adhibitus. Id si fieret, ansam porrectum iri ad impugnandas Constitutiones firmatas non solum illis temporibus, sed etiam post postremam conuocationem, quasi modo non legitimo sancitas; ac proinde ad euertendum funditus illud ædificium. Vsq; adeò præmeditari oportet in ciuiliū rerum tractationibus, perinde ac in disceptationibus scholasticis, quidquid ex vniuersali quodam principio sequitur, antequam ad ipsum affirmandum deueniatur. Adiecere, Italiam non itidem atque Hispaniam & Galliam ab vno Principe possideri, sed à pluribus, cunctisque in pretio habendis; adeoque fieri non posse, vt destinato modico Italicorum Episcoporum numero, suam quisque partem ex Italicis Principibus sibi debitam obtineret. Denique, vt conflatis tribus quartis Concilij partibus ex Præsulibus Hispano Regi subiectis,

Litteræ Legatorum ad Bortom. 6. & 8. August. 1563.

subiectis, mirum esse non debebat reliquis coronatis Principibus, obtineri ab illius Episcopis maiorem quàm ab ipsorum Episcopis potentiam; ita cum Synodi maior pars Episcopis Italicis constaret, iniquum haud existimandum reliquis nationibus, si praevalerent Italici, pro eo quod accidit in cunctis corporibus; cum praesertim singulorum membrorum postulata propositionesque audirentur. Hoc colloquium non sine verbis immoderatis, & non plenè circumspèctis ex parte Lunensis habitum est. Et quoniam is affirmabat, in eo postulando regnantium ministros, & Lotharingum etiam convenire, Legati ne id verum esset veriti (non quidem ex praesenti Gallorum Oratorum voluntate, sed ex antiquis mandatis, à quibus utpote à non reuocatis, numquam secedere ausi fuissent) censuere, se ad eam necessitatem redactos, ut sacram anchoram adhiberent: & fidenter responderunt, Antequam nouitatem tam noxiam pateantur, se discessuros fuisse, abrupto Concilio.

2 Illi colloquio inter Oratorem ac Praesides non adfuerat Nauagerus, quippe infirmà corporis valetudine. Quare voluit Lunensis cum eo seorsim colloqui, & iteratis iisdem rebus, de quibus cum collegis disputarat, conquestus est, se dilationis auctorem credi: ad quod refellendum haberi in quadam epistola Philippi Regis, ad se paulò antea delata, quosdam proposuisse Regi, à Synodi diuturnitate discrimen aliquod inferri posse regijs Priuilegijs; sed parum id Regem laborare, tum quia tam firmiter ea stabilita fuerant, ut nullus esset timori locus; tum quia quidquid euenisset, studium vniuersalis boni, cautioni propriae utilitatis à se anteferretur. Quamobrem argumentabatur Lunensis, potius ex norma utilitatis oportere ut à Regis ministris rebus expediendis opera nauaretur; progressum igitur à se neutiquam retardatum iri, dummodò festinatio in solertiam abiret, operà plurimà breuè praestitâ, non in socordiam, omisis necessarijs, cui semper omni studio reluctari & debebat & volebat.

Nauagerus, ut hominem adigeret ad se magis purgandum operis fructu, quàm sterilitate sermonum, respondit, Exaudiri quidem de illo huiusmodi famam, ob quam quantà Nauagerus ipse tristitiâ affectus fuerat, tanto nunc affici solatio ex contraria Lunensis affirmatione; & sanè confidere se plenè gauisurum operis experimento & oblectamento.

3 Hinc sermo conuersus ad Principum laicorum emendationem, quam capita Oratoribus à Legatis tradita continebant. De hac Lunensis dixit, se noluisse in suo scripto respondere; sed videri sibi
consen-

1. 2.
Urict.
II.

1563.

consentaneum rationi, ut prius absoluerentur in Synodo argumenta magis digesta, & adeò ampla, ut nullam temporis iacturam passis Patribus, liceret illud Oratoribus concedere ad captandam notitiam à suis Principibus, primarijsque administris, de consuetudine ac rationibus cuiusque Regni.

At Nauagerus, Duas hasce emendationes seiungendas non esse, quarum vna absque altera nimis eneruis euaderet, nec onera grauißima tolleret, quibus Episcopi querebantur ipsorum potestatem præpediri. Atque ad hanc rem comperio aliàs Moronum dixisse, Dignum non esse, ut reformatis Ecclesiasticis, & prorsus intactis laicis, suaderetur hominibus, eos tantummodò esse deformatos, hos verò intaminatos.

Questus etiam est Orator de antea Sessione, obiecitque, Cunctas nationes optauisse, ut declararetur vnde procederet Episcoporum institutio; duas verò nationes, Quibusnam præpolleret Romani Pontificis potestas; nimirum, Italos & Hispanos, Gallis solum repugnantibus: & tamen priorem fuisse prætermittam, aduersus quam omnes nationes, alteram, aduersus quam binæ, suffragiorum copiosissimæ, cupiebant. Ad id respondebant Præsides; Quin ex recenti factò confici posse, quantum in ipsis concordia amor valeret, quando repugnantia nationis vnica, eiusdemque suffragiorum minus potentis ipsos continuerat, ne res tanti momenti ad Romani Pontificis vtilitatem definireretur: postea verò eam omisã, haud condecens visum esse de minorum Præsulum potestate declarationem haberi, cum caput præcedere debuisset, de quo Italos cum Gallis conuenisse, adeoque iustæ querelæ causam non suppetere, quòd ex Hispanorum dumtaxat sententia ac voto non fuisset ad eam definitionem deuentum.

Non desistebant Legati * in ædes Moroni conuenire, duobus reliquis Cardinalibus aduocatis, ibique res ab Oratoribus adnotatas expendebant, quò redigerentur in eam formam, quæ graues in cœtu contentiones declinaret. Verùm accepto interim Romæ exemplo litterarum, quas Lunensis ad Pontificem & ad Auilam scripserat, criminationibus in ipsos plenas, quasi per cohortationes, per minas, per pollicitationes suffragia captarent, statuerunt initio acriter cum eo colloqui per eam opportunitatem quæ illi deferenda ab ipsis erat epistola Pontificis, eidem respondentis. Hæc autem dictata fuerat antea Romæ, multis rationibus referta, adeoque aliquo etiam aculeo spinosa, ut in eiusmodi contentionibus vsuuenit: postea mutato consilio Pontifex simpliciorum in formam

* Litteræ Legatorum ad Borrom. 11. 12. & 16. & scriptum Vicecomitis ad eundem 16 Augusti. 1563.

mam redegit, ac prioris formæ exemplar^e ad Legatos misit, quòd 1563.
 expressos in ea sensus in rem suam adhiberent voce, quæ censuræ
 minùs est obnoxia, & plus toleratur quàm calamus, cuius opus
 magis deliberatum, & suâ naturâ magis permanens existimatur.
 Pontificem imitati, mentem quoque Legati mutarunt: & quo-
 niam consilia minùs feruentia sunt solidiora, maluerunt vt ira
 ex amore priuato cederet boni publici charitati. Quare non mo-
 dò suam offensionem dissimularunt, sed quod ipsis à Pontifice
 suppeditabatur temperarunt, & optimam præ se ferentes opinio-
 nem studij in Lunensi, ac vicissim testati, Pontificem inflammato
 animo ferri ad sanctum illud opus, neque cohortationibus indige-
 re, studuerunt eum certum reddere, se pariter affectos esse, qui
 diu noctuque non nisi ad exquirendas planas ac faciles vias in-
 cumbebant, quibus ad tot laborum metam Patres deducerent. Ad
 id cogi ab ipsis frequentissimos cœtus, aliasque operosissimas in-
 dustrias adhiberi: grauem sibi iniuriam inferri ab eius dictis, qui
 affirmabat, ab ipsis in suam sententiam indecoris artibus alios
 pertrahi: suam à se sententiam in Conuentibus haud exponi, vt
 in comperto erat; & vnice se in votis habere, vt cuncta per con-
 cordiam & animorum coniunctionem peragerentur, arduitate re-
 rum exæquatâ, & dissidijs conciliatis.

Respondit Lunensis, Se numquam in animum induxisse, quid-
 quam minùs honestum ab eiusmodi viris confectum; sed fateri, au-
 ditas à se fuisse graues susurrations ob eos priuatos cœtus, qui in
 ipsorum ædibus habebantur, eò viginti Italis, & duobus solùm
 Hispanis, totidemque Gallis accitis. Contrà Legati: Cùm ipso-
 rum munus esset, sicuti dixerant, difficultates amouere, & con-
 trouersias componere, id effici ab ipsis non posse absque illorum
 consilio & ope, quos ad hoc idoneos putarent, & absque eorum-
 dem accitu, pro suo arbitratu: vbi etiamsi verum fuisset, Italos
 longè maiori quàm alios frequentia interesse, non tamen id disso-
 num videri, cùm Synodo centum quinquaginta ex Italis adessent,
 reliqui verò ex alijs Prouincijs omnino septuaginta: sed ne id qui-
 dem actum esse, cùm inducerentur complures ex varijs nationi-
 bus, ac præsertim duo Cardinales, & Oratores Ecclesiastici Cæ-
 saris ac Regis Poloniæ; & ipsum quoque, si esset Ecclesiasticus, in
 eos cœtus conuenturum fuisse, visurumque quo pacto & cur con-
 uocarentur. Ex huiusce colloquij tenore liquet, an illud vitupera-
 tionem mereretur, quâ priuatim Lunensis ipsum carpsit, ex affirma-
 tione Suauis, quòd contradictionem inuoluerit, hoc est, quod Le-
 gati

Pars III.

H h h h

gati

Huius di-
 plomatis
 summa missa
 fuit ad Cri-
 uellum Nun-
 tium . 4. Au-
 gusti, & extat
 in monumē-
 tis Gualteri.

1. 2.
 11. 12.
 11.

1563. gati tueri cœpissent condecensiam anteferendi plurimum Italos, postea verò conclusissent, ostendentes, magno haberi in pretio reliquas etiam nationes. Absolutum est colloquium utrisque acquiescentibus, cum polliceretur Lunensis, daturum se operam celeritati, suosque Præsules hortaturum ad moderata comprobanda.

Memoratum colloquium Legatos aliquantulum recreauit, qui Pontifici illud significantes, simul responderunt ad articulum suspensionis, ab illo insinuatum, sed vnà reiectum, dicentes, Ex humanis rationibus posse Principes alieno esse animo à terminatione Synodi, cum id temporis neque Cæsari, neque Galliarum Regi facile aut opportunum foret gladium in hæreticos educere, pro eo ac videbantur obstringi, vbi primum terminaretur Synodus, in qua hæretici damnabantur. Etenim cum ea ipsis postulantibus fuisset coacta, ad eosdem executio pertinebat. Hoc posito, si optimum, in Synodi confectione situm, fieri non posse noscebatur, quod euitaretur pessimum, in dilatione futurum, accipiendum esse minus malum, videlicet suspensionem, dummodò iidem Principes eam poscerent: Pontifex verò nec esset nec appareret huius consilij motor; quin aperte constaret, ab eo, quod in se erat, nihil operæ studijque prætermisum quò finiretur. Verum haud ita multò post in ipsis & suspensionis meditatio extincta est, & ardor ob verba Lunensis diminutus.

Litteræ
Borromæi
ad Legatos
11. Aug. &
Legatorum
ad Borrom.
9. Aug. 1563

De suspensione nouas litteras Româ acceperunt, quibus Pontifex illam omnino recusabat, iubens eos progredi prout Dei obsequium putarent. Confirmabat, se ne consilium quidem habere velle de emendationis capitibus ad se missis, sed cuncta in ipsorum Synodique iudicio reponere: rebus ipsi prospicerent ex illius voluntate, prout maior pars arbitraretur, à minori minimè retenti.

Hæc Pontifex: sed Lunensis Legatis postea significauit: Si priuatos illos cœtus illi cogent in posterum, se quoque domum suam conuocaturum cunctos Præsules Regi subiectos, tum Hispanos tum Italos, adiectâ ipsis prohibitione ne Præsidium cœtus adirent. Verumtamen ea denuntiatio quantò terribilior visa est, tantò, sicuti cordatis hominibus sæpè accidit, ex tenui executionis verisimilitudine minori Legatis terrori fuit. Id enim causam præbisset Synodi dissoluendæ, contra expressam à Rege Catholico voluntatem: præterquam quòd inter se pugnabant hinc querimonia quòd in huiusmodi conuentibus pauci essent Hispani, hinc prohibitio, ne quisquam ex Hispaniarum subditis eò conueniret. Quamobrem Legati leni responso reddito consuetudinem

nem suam reipsa profecuti sunt. Tantummodò, quoniam intelligebant, à summis viris, cum ipsorum minæ videntur despectæ, & quouis effectu vacuæ, tamen per impetum iræ ab ipsis pronuntiata, existimationis ergò illas promoueri, priuatos cœtus è suis ædibus in ædes Præsulum transtulere, se quidem ab illis abstinentes, ac postea summam sententiarum rationumque edoceri curantes.

10 Sed tantumdem illis lætitiæ attulit quod à Venetis Oratoribus expositum est, qui nomine Senatus ad conficiendam Synodum hortati sunt, omnemque ipsorum opem obtulerunt, præsertim apud suæ ditionis Præsules, significantes, eam Rempublicam ad id moueri tum communis boni studio, tum singulari erga Pium beneuolentiâ. Quod in volumine litterarum Vicecomitis, alijsque monumentis lectum à Suauis, & à se fuisse repertum, ipsi displicuit, & silentio obuolui placuit. Et quidem hi quos diximus Oratores per eos dies in Synodo insignem gratificationem acceperant. Viginti quinque Patribus commissa fuerat, sicuti dictum est, causa Grimani Patriarchæ, de cuius vita ac fama multa cum laude ac beneuolentiâ illis verba fecerat Moronus. Vnus inter viginti quinque Iudices numerabatur Martinus de Corduba Dominicanus, Episcopus Durtonensis; cum hic autem iamiam Mediolanum iturus esset ad Sessæ Ducem fratris filium inuisendum, Oratores Veneti petiere, vt ante illius profectionem sententiæ dicerentur. Assenserunt Legati, prætermisso die decimotertio Augusti generali conuentu, quò loctis daretur illi peculiari, in quo septem planè horæ consumptæ sunt, & interfuere cuncti Iudices, excepto Præmissiensi Episcopo, qui ægrotabat. Vnanimes consenserunt, in quadam epistola, multis antè annis à Patriarcha ad suum Vicarium Vtinentem scripta de enuntiationibus, à quodam concionatore dictis in argumento Prædestinationis (in qua epistola nitebatur accusatio) nullum esse verbum quod damnari mereretur; quin nec eiusmodi, quod non reperiretur aut in sancto Augustino, aut in sancto Prospero, aut in sancto Bernardo, aut in sancto Thoma, similibusque Doctoribus; ita quoque visum fuisse cunctis Theologis, quibuscum rem communicarant. Solùm Guerrerus & Ayala aliquâ restrictione vsi sunt, dicentes, Se quoque in eandem opinionem conuenire, sed nondum adhibito à se studio contentos esse, petieruntque sententias, super ea causa à Theologis Romæ scriptas. Quibusdam opinio fuit, in ea epistola Theologiæ scholasticæ possessionem haud præ se ferri, sed in quadam apologia, à Grimano postea

H h h h 2

1563.
Litt. Legat.
ad Borrom.
23. Ap. 1563

fLitt. Legat.
ad Borrom.
14. Augusti
& Vicecom.
14. & 16. Au-
gusti 1563.
g Litteræ la-
dicis 2. Au-
gusti 1563.

1563. ad eam defendendam confecta, dubitationem omnem detergi. Præfides à Iudicibus petierunt, vt suam quisque sententiam scripto breuiter traderet, quò forma iudicij seruarietur: & Veneti Oratores cursorem illicò ad Senatum misere, quò de euentu eum facerent certiozem. Legati quoque de eodem scripserunt ad Pontificem^b, qui postea scriptis responditⁱ, Vt quod æquum erat perageretur. Quare subsecuto mense lata fuit de Grimano sententia, quemadmodum ostendemus: sed per euentum illi similem, quo quispiam calculi doloribus diu afflictatus, ac postea ob vnum grandioris molis calculum extractum ingenti affectus lætitiâ, adhuc tamen alios inter intestina ignorans retinet, quibus insanabile & impedimentum & tormentum ipsi perdurat.

^bLitteræ Borrom. ad Legat. 25. Augusti 1563.
ⁱ 17. Septembris 1563.

Interim oportet vt ab alijs externis negotijs, quamquam ad Synodum spectantibus, narrationem ad ea reuocemus quæ in Synodo & à Synodo agitabantur.

C A P V T I V.

Patrum sententiæ de Matrimonio, ac præsertim de clandestino irrito reddendo, & liberorum contractu, absque parentum consensu; & de vinculo dissolueno adulteriij causâ.

CVM haud intermissâ solertiâ per tot menses in cœtibus minorum Theologorum, & in peculiaribus Patrum conuentibus, de Sacramento Matrimonij, ac de ipsius abusibus disputatum esset, digestique Canones & Decreta, post Sessionem in maximo Conuentu sententiæ explicari cœptæ: consumptisque in eo quatuordecim cœtibus, tandem postremo Iulij die collectæ suntⁱ. Plurimum supra reliqua disputatum & concertatum est, irrita nec ne declaranda essent matrimonia clandestina. Et quamquam Suis aliter recensent numerum sententiarum, innixus litteris Vicecomitis^b ad Borromæum; tamen Legati scripserunt, centum supra quadraginta quatuor voluisse vt ea irrita redderentur, aut aliquid confimile, cuiusmodi fuisset, homines inhabiles reddere ad hac ratione contrahendum; reliquos verò antiquæ consuetudini inhærisse: quam posteriorem sententiam dicebantur etiam secuti Osius & Simonetta^c, & Moronus inter vtramque anceps hærisse; sed ipsis non nisi in Sessione suffragio vtendum erat. Fieri tamen potuit, vt ambiguitas quorundam Episcoporum in sententia proferenda, ansam præbuerit, vt vario modo numerarentur. Verùm nec Patribus nouam legem promouentibus satisfecerat

^a Acta Arcis Æliæ. Diarium vltimo Iulij, & litteræ Legatorum ad Borrom. eodem die.
^b 2. Augusti 1563.

^c Constat ex epist. Vicecomitis ad Borromæum 12. Augusti 1563.

exam-

exemplum Canonis, à selectis eius formatoribus confectum. Quare iniunctum ipsis fuit, ut illud mutarent; ac postea publicæ trutinæ rursus expositum. Quædam scitu digniora hîc decerpam ex ijs quæ dicta sunt in tam celebri disputatione, quæ præcipuum fortasse Decretum peperit, quod in rerum ferendarum argumentis è Tridentino prodierit. Ad id verò lucem afferent partim Acta authentica, partim Acta Paleotti, quæ duo monumenta summatim referunt præcipuas dissertationes; partim quædam sententiæ, quas ad verbum descripsit Argentius, de quo aliàs mentionem habui; partim etiam Acta Salmanticensis Episcopi, & aliorum narrationes, qui tunc interfuere.

1563.

2 Ac primò quidem in deliberationem venit vnicum emendationis Decretum, ad calcem digestorum Canonum apponendum.

*d. Acta Arcis
Ælie 10. Iulij
1563.*

Et sicuti damnabatur per Canones is qui negaret vim huiusmodi coniugiorum, quæ antea contracta fuerant; ita in Decreto eadem vis tollebatur in posterum tum coniugijs contractis absque tribus saltem testibus, tum celebratis absque consensu genitorum, dummodò mas decimum octauum annum non pertingeret, & femina decimum sextum. Quòd facilius huiusmodi Decretum redderetur, emendationis, non definitionis modo positum fuerat. Etenim, sicut alibi animaduertimus, consuetum non erat, ut in Synodo vllum dogma statueretur, vbi complures dissentirent; at verò ad reparationem morum fanciendam non nisi plura suffragia quærebantur: quapropter Legati iam vsque à suffragatione primò habitæ, quasi per præfagium Romam nuntiarunt, si Decretum per modum meræ legis proponeretur, benè progressurum; si per modum dogmatis, in óbices incursum: atque hinc postea effectum est, ut in conuentu noua controuersia coorta fuerit de ipsius controuersia statu; videlicet, an eiusmodi Decretum complecteretur dogma nec ne: de quo diutius disputatum est.

*e. Litt. Legat.
ad Borrom.
ultimo Iulij
1563.*

3 Decretum sæpiùs ad limam reuocatum, ac initio erat eiusmodi, ut tres testes fide dignos præsentés postularet absque sacerdotis præsentis necessitate; quod postmodum, antequam finis inueniretur dicendis sententijs, Galli flagitarunt. Decretum quod primò selecti Patres formarunt, sic habebat: *Sacro sancta Dei Ecclesia, Spiritu sancto afflata, animaduertens magna incommoda, & grauiâ peccata, quæ ex clandestinis coniugijs ortum habent, præsertim verò eorum, qui in statu damnationis permanent, dum sæpè priore uxore, cum qua clam contraxerunt, relicta, cum alia palàm contrahunt, & cum ea in perpetuo adulterio viuunt, aliàs grauisimis pænis ea prohibuit, eademq; tamen irrita*

H h h h 3

2011

1563. non fecit. Sed hæc sacrosancta Synodus, cum animaduertat, remedium illud propter hominum inobedientiam huc usque parum profuisse, decernit, ut in posterum matrimonia illa, quæ clam contrahuntur absque tribus testibus, irrita sint, quemadmodum presenti Decreto irrita facit. Præterea eadem Synodus irrita facit ea matrimonia, quæ contrahentur à filiis familias ante annum decimumoctauum completum, & à filiabus ante decimum sextum completum, absque genitorum consensu, remanentibus tamen in suo robore alijs legibus, contra matrimonia clandestina promulgatis.

f Acta Arcis
Æliæ.

Posteà die septima Augusti ^f idem Decretum aliam in formam ita redactum, Conuentui propositum est: Præcipit sancta Synodus, ut cuncta persona, quæ in posterum audebunt contrahere matrimonium, aut sponsalia, absque presentia saltem trium testium, sint inhabiles ad eiusmodi matrimonia aut sponsalia contrahenda; adeoq; cuncta ab ipsis gesta ad matrimonium, aut ad sponsalia contrahenda, irrita sint, sicuti presenti Decreto irrita redduntur.

De filiis familias ita variatum est, ut marium coniugium absque consensu parentum esset irritum ante annum vigesimum; feminarum verò ante decimumoctauum completum, nisi ubi parentes, rogati ipsorum consensum ad nuptias honestè expetitas à filiis, iniquè, iudicio Præfulis, dissentirent; filij verò obtentà à Præfule facultate matrimonium contraherent.

Lotharingus, qui primus omnium sententiam dicebat, die vigesimo quarto Iulij præmisit, conuersus ad Patres; Graui onere ipsos fuisse leuatos à minoribus Theologis, à quibus ante Sessionem de illo matrimonij themate disceptatum fuerat. Suasit, ut ad Canones propositos alius adijceretur, ubi damnaretur opinio Caluini, docentis, Ob diuersam religionem, aut ob affectatam coniugis absentiam, aut ob molestum coniugum conuictum, matrimonij vinculum dissolui. Quod tunc quadraginta solum Patribus probatum est ^g, sed posteà reliquis consentientibus acceptum. De clandestinis dixit: Quamuis non expenderentur offensæ, quæ in Deum inde proueniebant, sed solum ciuilibus status detrimenta, liquidò cognosci, non vtilitatem modò, sed extremam necessitatem ea irrita faciendi. Præterea, omitti cuncta bona, quæ in Rempublicam redundant ex legitimorum coniugiorum institutione, & ex vagorum prohibitione. Quatuor numerari huiusmodi bona: Cognationum vnitatem, Fidem coniugalem, Beneficium prolis, & Gratiam Sacramenti. Amitti maritalem fidem, dum alter coniugum, arbitrato suo potens nodum coniugalem negare, sæpè illum, si non coram Deo, ante conspectum hominum præcidebat, atque adul-

g Diarium
Seruantij
23. Augusti.

adulteram quasi vxorem impunè in torum inducebat, vxore veluti concubinâ repulsâ. Præterea, Ecclesiæ occasionem frequenter præberi reiiciendi veri coniugij, & adulterij tamquam veri coniugij comprobandi. Bonum prolis amitti; quandoquidem sæpè contingebat, liberos legitimos despici tamquam nothos; nothos verò tamquam legitimos anteferri: ac denique, ob tam graue delictum, Sacramenti gratiam in sceleris sordes conuerti. Optari à se in Decreto, vt præter solemnes alios ritus opus esset ad vim Sacramenti etiam sacerdotis benedictio. Quando hæretici volebant, vt impij ipsorum ministri nuptijs bene precarentur, multò conuenientius id agendum in Ecclesia Catholica, in qua veri sunt Dei ministri, veri que sacerdotes.

6 Irrita similiter esse reddenda matrimonia contracta à filijs absque parentum voluntate, sicuti Decretum præscribebat. Notum esse naturæ lumine, munus esse patris, filio vxorem dare, & idcirco legi sæpius in antiquis comœdijs, quæ vniuersales ac naturales sensus expriment, *Ego tibi vxorem dabo*. Idque pariter haberi in exemplis sacræ Scripturæ, vbi semper constat, filias fuisse à patribus in matrimonio collocatas. Si vellent fortasse parentes, assensu non præstito, eas cogere aut ad claustra subeunda, aut ad contrahendum coniugium cum viro ipsis displicente, posse ab Episcopo huic rei prospici. Vnum in hac parte Decreti mutandum proposuit; nimirum, cum hæc auctoritas vtrique parenti tribuenda non esset, loco vocis, *Parentum*, diceretur potius, *Patrum*. In Iure ciuili etiam, secundum eius leges, quæ trahunt originem à Christianis Imperatoribus, velut à Theodosio, à Valentiniano, & à Iustiniano, reperiri disertè prohibita eiusmodi matrimonia, quibus desit patris permissio; quibus prohibitionibus Episcopi & Concilia nunquam repugnant: posse igitur id fieri, & esse opportunum vt fieret.

7 Contraria opinatus Madruccius, dixit; *Causas à se non conspici*, cur Ecclesia post continuam tot sæculorum consuetudinem ad rem adeò nouam adducenda esset: corruptelas potius reparandas, quàm ijs conditionibus interdictis, quibus hæc matrimonia sæpè noxia reddebantur, quàm seueris ad id pœnis inflictis.

8 Hanc sententiam complexus est Ioannes Triuifianus Venetiarum Patriarcha, qui non condecetiam modò, sed potentiam negauit, arguens, irritam reddi non posse quamdam Sacramenti rationem, in qua tota insit ipsius natura, tametsi ritus debiti desint; sicuti, exempli gratiâ, quamuis sacerdos consecret absque

orna-

1563.

ornatu sacro, verum Sacramentum conficit, dummodò materia cum forma coniungatur. Cùm igitur natura matrimonij sita sit in mutuo consensu sensibus subiecto, solumque postulentur reliqui ritus aut ad decorum, aut ad probationem; ab eorum vacuitate (opponerat ille) coniugij vim auferri non posse: minus quoque irrita effici posse matrimonia, contracta à filijs familias absque parentum voluntate, cùm per hoc libertas ab illis tollatur, accepta ab ipsa natura. Quod si hæc eos reddit idoneos ad copulam, cùm femina duodecimum annum complet, & mas decimum-quartum; iuri naturali obsisti, si genitoris arbitrio permittatur prorogatio huiusce temporis ad decimumsextum, & decimum-octauum annum. Hæreticos quidem esse qui vim vtrique ex his coniugijs inficiantur, aduersus quos Canones & anathemata parabantur: quare perinde fuisset ea irrita facere in posterum, ac improbis illis assentiri.

Alia fuit Granatensis opinio: Potuisse quidem irrita fieri ab Ecclesia etiam coniugia prius contracta ac firma, ex iure diuino, cuiusmodi erant inter infidelem & fidelem; multò magis id ab ea fieri posse in contrahendis. Pro certo haberi, in ipsa potestatem inesse impedimenti inducendi inter eos, quibus antea id liberum erat ex quouis alio iure. Exemplo sit impedimentum ex affinitate per sacram actionem inducta, quæ iuræ legis Ecclesiasticæ vinculum est. Pœnitentiam quoque Sacramentum esse; & tamen sublatam fuisse ab Ecclesia efficacitatem absolutioni, quæ ab alijs quàm à proprio Pastore impertiretur. Dubitationem igitur non in potestatem cadere, sed in huiusmodi constitutionum opportunitatem; hanc verò sibi maximam videri, ob incommoda ab alijs adducta. Quod hoc nouum esset, nihil obstare: si tale obiectum valeret, aiebat, confectum iri, nullam vniquam sanctionem nouam esse statuendam; id verò nimium repugnare regimini, quod postulat rerum humanarum vicissitudo.

Castanea Rossanensis Archiepiscopus ita differuit: Dubitationi¹⁰ subijci, an hæc esset in Ecclesia potestas, eoque posito, tamen communior Theologorum opinio eam potestatem admitteret, ab ea quæstione Concilio abstinendum esse: ad abstergendam dubitationem non valere producta exempla aliorum impedimentorum, quæ induxit Ecclesia; ea siquidem in illis ineptas ad contrahendum inter se reddit duas personas, quæ antea erant aptæ: sed in re præfenti, permanente habilitate in personis, adiectus fuisset naturæ Sacramenti modus quidam, ipsam antea non constituens: utcumque id

id foret, fieri non expedire, tum ne occasio daretur hæreticis destruendi Sacramenta, tum quia prioribus sæculis id factum non erat, quamvis tunc eadem causæ militassent. Quod spectabat ad filios, animaduertit, à iuvene e patria sua egresso parentis assensum haberi non posse; adeoque si prohiberetur eo non obtento vxorem ducere, in proximo violandæ castitatis periculo illum perstiturum.

11 Hæc sententia à Fuscarario impugnata est. Ad credendum, inesse in Ecclesia eam potestatem, abunde sufficere auctoritatem tot tantorumque Theologorum, qui ad Synodum conuenerant, & illam concedebant; & eorum aliquem dixisse, tutum non esse secundum Fidem eam denegari. Quodcumque genus rerum, quæ Republicæ partes sunt, esse in potestate Republicæ, quæ totum est; proinde debere partes illi inservire, ac se accommodare. Iam verò inter humanæ Republicæ partes numerari hominum corpora; posse igitur ab ea leges condi, quibus corpora, prout censuerit opportunum, disponat. Antequam matrimonium esset Sacramentum, fuisse in Republica huiusmodi potestatem; nec idcirco credendum esse, ex eo quòd tam præcipuus ac tam frequens contractus ad eminentiam Sacramenti euectus fuerit, euasisse in Republicæ detrimentum, ereptâ illi facultate in eo sibi consulendi: posita eius potestate, perspicuè conspici necessitatem ex tam multis ac tam grauibus incommodis; quibus vt efficaciter occurreretur, oportere vt inter testes præscriptos etiam Parochus adesset.

12 Antonius Cerronius Episcopus Almeriensis auctor fuit, vt clandestina irrita declararentur, & sic arguebat: Si potest Ecclesia duos homines ineptos reddere ad quouis modo contrahendum, sicuti ab ea in alijs Ecclesiastici iuris impedimentis actum fuerat, longè maiorem in ipsa facultatem inesse, quàm ipsos ineptos reddat ad certo quodam modo contrahendum. Non irrita fieri ab illa per hoc Decretum matrimonia postquam Sacramenta sunt; sed obicem induci, ne vera matrimonia, adeoque etiam ne sint Sacramenta. Non probauit vt inter testes numeraretur Parochus; neque pariter, vt ponerentur ea verba, ab aliquo expetita, *testes fide digni*: innumerabilium siquidem coniugiorum efficacia redderetur ambigua. Posteriores partes reiecit, ad filios familias spectantem, nisi varijs restrictionibus coarctaretur, vt quæ libertatem se coniungendi adimebat, quæ à priori non tollebatur.

13 Martinus Rithouius Belga Iprensus Antistes initium duxit à confessione timiditatis suæ, quæ sibi negabat solutâ ac securâ manu ad opus adeò nouum adeoque magnum progredi; Sanctiones Ecclesiæ in

1563.

certo fundamento firmius esse, ne fideles in anxietate versentur aut interiorem conscientię legem, aut exteriorē Ecclesię transgrediendi: & tamen certum esse, non esse certam hunc potestatem in Concilio, reddendi irrita matrimonia occulta: à compluribus Theologis, qui ibi aderant, id negari, & ex affirmantibus alias ab alijs rationes afferri, & alterius ab altero rationem confutari. Vnde in comperto erat, rem in nebuloso, non in fudo versari. Oportere Synodi sententijs auctoritatem infundi à coniunctione, & ea quidem animorum, non corporum, quę sine altera nihil valet ad ipsas firmandas: iam verò in eo argumento conspici animos valde diuisos, quando complures sufficientem iurisdictionem, complures sufficientem causam non agnoscebant. Argumenta, quę pro huiusmodi iurisdictione adducebantur, esse debilia; & primo loco, nihil conuinci ex simili ordine Magistratus profani, qui potest efficaciam auferre politicis contractibus, vbi desint solemnes ritus ab ipso præscripti. Huic potestati tantummodò locum dari in bonis exterioribus & in ijs rebus, quę Reipublicę dominatui subiacent, non in ijs quę homini debentur iure Naturę, cuiusmodi est facultas se per matrimonium consociandi; quod idcirco nec filio à patre, nec seruo à domino prohiberi fas est. Præterquam quòd obstaculum illud, à Iure Ciuili iniectum huiusmodi contractibus, qui alioquin ex natura vim habent, non impediēbat, ne inde oriretur obligatio, sed vt daretur partibus facultas eos accusandi, efficiendique vt à iudice irriti declararentur; at verò contractum matrimonij, naturę & Christi lege talem esse, vt si semel efficacitatem obtinet, numquam postmodum ea ipsi adimatur: neque meliùs aptari similitudinem desumptam ex varijs impedimentis, ab Ecclesia constitutis, siue ob cognationem corpoream, spiritualementem & ciuilem, siue ob aliam causam. Etenim in illis & semper habebatur ratio cuiusdam certę conditionis personarum, quibus fas non esset inter se contrahere, & exemplo Scripturę adhaerebatur; hęc verò absque exemplo irritum vniuersè sanciri matrimonium occultum inter cuiusvis generis personas, adeoque non materiam reddi ineptam, sed formam mutari.

Quod autem spectabat ad causam, eam satis non esse, etiam auctoritate positā tamquam certā ad probandam eam legem, quę irrita redderet ea coniugia, ob turpem in ipsis contrahendis modum: matrimonium enim duplicis finis gratiā contrahi, nimirum, ad conseruationem stirpis, & ad remedium incontinentię; primum honestiorem esse, alterum magis necessarium, magisque commu-

nem; adeò vt S. Augustinus diceret, re ipsa matrimonium ab vllò non contrahi laudabiliter, nisi fragilitatem suam is pertimescat. Iam verò posse quidem optari, sed æquè sperari non posse, communem hominum incontinentiam ita coerceri posse, vt legitimæ nuptiæ expectentur: satius igitur videri, largum ac promptum adesse remedium, & ante occultos concubitus licere ipsis clandestino matrimonij vinculo se honestè constringere. Similiter existimare S. Augustinum in primo libro de matrimonijs adulterinis, magis expedire, baptismum homini adultero impertiri, tametsi non satis paratus ad eius vtilitatem recipendam videatur, quàm illo denegato ob irreuerentiæ metum, eum fortasse priuari fructu quem inde susciperet. Addidit, amplificari ab auctoribus oppositæ sententiæ illius damna, qui contracto priùs clam coniugio, ac dein altero palàm celebrato, cogebatur omnem vitam in adulterio ducere. Sed quò scelestorum damno subueniretur, libertatem omnium ac medicinam coarctandam non esse; incommodo iam dicto neque Christum neque Apostolum prospexisse: mirum igitur non videri, si non prospiceretur ab Ecclesia. Potius seuerissimis pœnis, & denuntiatis & inflictis, contra sacrilegam fraudem huiusmodi hominum agendum. Ceterà, nequitiam humanam adeò ingeniosam esse, vt nouerit se ab omnibus legum nexibus explicare, nec alio nisi timoris vinculo constringatur.

15 Magis adhuc improbari sibi Decretum, quò de filiis familias agebatur. Contra ius tum humanum tum diuinum id esse; atque idcirco vniuersè dici ab Apostolo: *Si se non continent, nubant*; non ab ipso dici, *nubant post talem aetatem*, neque, *nubant si genitores consenserint*; sed, *nubant*, absque exceptione. Non esse igitur ad annos aut ad permissionem restringendum hoc remedium, à Deo concessum humanæ cupidini, quæ malum quoddam est, quod vnusquisque ob verecundiam dissimulat; adeoque nemo illud nisi in se ipso cognoscit, & idcirco ab aliorum cura rarò ipsi remedium ad-mouetur. Ecquem inficiari posse, non extimulari parentum in-curiam ad filiorum matrimonia ab hoc metu coniugiorum minùs honestorum, à quo punguntur acriùs ad illis consulendum, quàm à reuerentia erga Deum, & à charitate paterna?

16 Constantinus Bonellus Episcopus Tiferni scriptum valdè prolixum attulit. In priore ipsius parte, post varias rationes sibi obiectas, comprobauit, Ecclesiæ fas esse eiusmodi connubia irrita facere, non quidem irritò reddito contractu, vnde is non esset amplius materia idonea Sacramenti, sicuti quidam differuerant: nam

1563. contractus coniugij inter fideles, non præcedit, imò nec distinguitur à Sacramento, adeoque facultatem perinde illius ac huius irriti efficiendi non esse in Ecclesia, sed posse ab ea irritum reddi assensum, qui antecedens causa est ipsius contractus. Tum eiusmodi potestatem irriti faciendi, assensus ratione haud satis firmâ, secundùm Theologiam explicauit; nimirum, induci per legem ab Ecclesia præsumptionem, quòd consensus reuera non fuerit, quemadmodum id præsumit, cum quis seruam vxorem ducit, liberam ratus, vt habetur ex cap. 2. & cap. ultimo *de coniug. seru.* in quo palàm fecit, eum, qui cum sola Canonum scientia, Theologicæ ratiocinationi haud associata, graditur per huiusmodi argumenta, similem planè esse homini pede vnico ambulanti, hoc est claudicanti, ac sæpè labenti.

Censuit præterea, non expedire vt ea à se concessa potestate vteretur Ecclesia; id enim idem futurum, ac corrigere præteritas cunctas leges, quæ ad matrimonium contrahendum non nisi mutuum consensum exigebant. Numquam id ausam Ecclesiam, tametsi eadem incommoda cerneret; vt liquebat ex Concilio Lateranensi sub Innocentio III. cuius Sanctio habetur in cap. *Cum inhi- bitio. de clandest. spons.* Tam memorabili conuentui nec pietatem nec prudentiam defuisse; postea verò genus mortalium non fuisse mutatum. Afferri à quibusdam quamdam legem Euaristi Pontificis, relata in Can. *Aliter. 30. q. 5.* quasi idem ipse tentarit, sed textum illum communiter sic explicari à Canonum Consultis, vt eiusmodi connubia sint quidem haud legitima, hoc est, contra ritum Canoniarum iussionum, non tamen sint irrita; quod etiam censuit S. Augustinus, relatus Canone ultimo causæ 28. quæst. 1. Quòd si Euaristus *adulteria* seu *contubernia* appellauit, id intelligendum pro eo ac intelligebat Gratianus in Canone ultimo eiusdem quæstionis, quòd essent causæ adulteriorum & contuberniorum in secundis matrimonijs irritis, quibus ausam præbebant. Quin ab Ecclesia, quòd fraudes occultiq; concubitus euitarentur, statutas fuisse sanctiones oppositas ijs quæ tunc proponebantur, cum præsumeret, ab ipsa esse consensum coniugalem, vbi concubitus habetur post occulta sponsalia, adeoque tamquam matrimonium præsumeretur quòd interdum reuera matrimonium non erat, idque pariter ab illa effectum, præsumente, intelligendum esse nuntium remissum honestæ conditioni, à qua præcedens matrimonium suspendebatur, vbi contrahentes coeunt ante appositæ conditionis euentum: nunc è contrario agi de auferendo atque irritò faciendo consen-

consensu, cum certum erat illum existere. Præterea, Decretum propositum absurdum esse, quia priuabat efficacitate coniugia, tametsi ita contracta ut legitime probari possent, cuiusmodi erant aut ante duos solos testes habita, aut scripto, contrahentium manu confecto.

18 Nec minus ex altera parte dehortatus est Patres, ne Decretum ederent ad filios spectans, tamquam oppositum Iuri diuino, cum in sacris Litteris habeatur: *Relinquet homo patrem & matrem, & adheret uxori sue.* & Paulus doceat: *Melius est nubere, quam vri.* Contra verò à Decreto cogi filium vsque ad certam ætatem, ne se à patre ac matre seiungat, ut adhæreat uxori: & relinqui in potestate parentum, ut filius ad id vsque temporis vratur. In Sacramentorum vsu locum non esse paternæ potestati, ut colligitur ex cap. *Cum causa. de Baptis.* imò nec heri dominio; & idcirco fas esse seruis matrimonium inire dominis dissentientibus, ut sancitur cap. primo *de coniug. seru.* Addidit, non raro euenire, ut matrimonium clandestinum nec prohiberi quidem, nec reprehendi mereatur, nedum irritum reddi. Primò, si filia, aiebat ille, impeditur à genitoribus ne contrahat in facie Ecclesiæ, & domi aut in monasterio detinetur. Secundò, si parentes diuites vetantur à Principibus, ne filias in matrimonio collocent absque ipsorum consensu; in quo euentu optimum remedium est, ad tyrannicam violentiam declinandam, ut puellis fas sit clam matrimonio iungi. Tertiò, cum quis per pollicitationem connubij puellam minoris conditionis clam pertrahit ad iacturam virginitatis; tunc enim Canones, sicuti antea dixerat, non solum voluerunt ratum esse connubium occultum, sed iidem ipsi Canones præsumunt, etiamsi aliunde non constet, cum hic modus sit vnicus tergendæ familias à perpetua macula, & arcendi inimicitia & vltiones. Quarto loco, si matrimonium, quamuis careat ijs solemnibus ritibus, qui postulantur ne clandestini nomen habeat, ita tamen contraheretur, ut probatione non careret. Considerauit denique, non esse munus Ecclesiæ, per leges prospicere adulteriis adeò occultis, ut nullum ipsorum vestigium exterius appareat, cum id omnino fieri nõ possit. Ponamus, aiebat, à quodam homine duas vxores subinde duci per ritus præscriptos, sed erga priorem interior illi assensus non adsit; certè id si contingat, prior contractus est irritus^b, & posterior ipsum obstringit: & tamen Ecclesia, interioris voluntatis nescia, illum hominem anathemate compellet ad posteriorem abiiciendam, & ad priorem sibi retinendam.

19 In eadem sententia fuit Sebastianus Vanzius Episcopus Vrbeuetanus, ac primò dixit, Mirari se, fuisse positum in Canone, & à

^b In Can. ultimo de clandest. de sponsatione, qui ex eo Concilio desumitur, dicitur solum: *Contrahentibus qui scilicet præsupserint, digna pena innotentur.*

1563.

nemine postea observatum, ab Ecclesia grauissimis pœnis clandestina matrimonia fuisse prius interdicta: fuisse solum ab ea simpliciter prohibita peccati denuntiatione per varios Canones, quos ille produxit, & etiam in Synodo Lateranensi. Etenim in Decreto ibi edito solum vetantur ne munus exerceant sacerdotes, qui huiusmodi connubia occultauerint, aut qui ausi fuerint ea conficere, tametsi adsit legitimum impedimentum. Ceterum statui quidem à Lateranensi, legitimam non esse progeniem, quoties huiusmodi coniugium propter impedimentum fuit inefficax, quamuis id genitores lateret, ita vt bona ipsorum fides ad arcendam à filiis maculam nihil prosit. Hinc pœnam non esse huiusmodi contractui impositam, sed subtractiones beneficij, ab Ecclesia impertiti illi homini, qui non neglexit diligenter prius adhibere præscriptas denuntiationes, quò impedimentum, si quod fortassis esset, temporaresciret. At verò vitium illud originis haud legitimæ merè procedere ab obice, qui vim abstulit matrimonio; ex quo, tametsi clandestino, dummodo fuisset efficax, legitima proles oriretur. Neque pariter verum esse, huiusmodi connubia fieri irrita à Iustiniani legibus, vti nonnemo pro certo posuerat. Quin ex aduerso illic prohiberi, ne vxor clam desponsata, vbi id probaret, à viro expelleretur; & adduxit *Authent. Quibus mod. nat. fi. eff. leg. §. ultim. versic. Quoniam autem interpellantibus. collat. 6.* Cùm igitur ad eam vsque diem pœnæ temporariæ usurpatæ non fuissent, non illicò arborem succidendam; sed ex Christi documento adhuc modicum expectandum, tantisper dum ea excoleretur; quæ si postea infructuosa persisteret, tunc posset succidi. Verùm in hoc etiam euentu nullà ratione suaderi, vt efficacia tribus testibus limitaretur, quandoquidem legitima probatio haberi poterat aut per duos, aut per scriptum; quæ secunda probatio adhuc longè-firmior ac certior est quàm probatio testium.

Postremò, non solum ambigere se de condecencia, sed de iurisdictione, an hæc esset in Ecclesia ad vniuersè irrita faciendâ eam matrimonia; non quidem ex eo quod complures obiecerant, non posse nimirum ab ipsa variari naturam Sacramenti, quod vinculum à quocumque insolubile inducat. aduersus quam rationem ita disseruit: Hoc vinculum omnino insolubile reperiri solum in matrimonio, per corporum copulam completo, quo significatur coniunctio tum Verbi cum humana natura, tum Christi cum Ecclesia. Sicut enim Verbum assumptam à se naturam numquam dimisit, neque Christus ab Ecclesia se vniquam seiunxit; ita neutri coniugum post

post corporum coniunctionem fas est ab altero se deiungere, & de quo intelligendum est diuinum effatum: *Quod Deus coniunxit, homo non separet*; & Apostoli verba, *Matrimonium magnum Sacramentum est in Christo & Ecclesia*, vt obseruat Innocentius III. cap. *Ne debitum de big.* Profectò coniugium ante concubitum esse Sacramentum; sed tunc significari ab eo solam animæ coniunctionem cum Deo; quæ coniunctio solui posset; adeoque matrimonium in eò statu, cum suæ significationi conformetur, esse in quibusdam conditionibus dissolubile per vnius partis voluntatem, alterà etiam inuità, si videlicet alter coniugum velit Religiosorum Ordini nomen dare. Iam verò cum hæc facultas dissoluendi coniugij, nondum per copulam completi, priuilegium quoddam sit, coniugibus ab Ecclesiastico iure concessum, conficitur, arguebat ille, vinculum coniugale, antequam indissolubili modo per corporum coniunctionem connodetur, pendere à potestate Ecclesiæ, cui fas est & in certis quibusdam conditionibus illud relaxare, & etiam ea de causâ, rationi consentanea, legem ad id vniuersalem condere, vt colligebatur ex cap. *Ex publico*, secundùm celebrem doctrinam Glossæ, communiter comprobata, simulque ex Gozzadino *Consil. 2.* & copiosè à Socino *Consil. 28. lib. 1.* Hoc fundamento firmato, ab Ecclesia in re præsentis non modò per suam legem anteuerti coniunctionem corporum inter coniuges, sed ipsum etiam contractum, cuius ligamen, si fas est illi soluere postquam constrictum est, multò magis fas erit impedire ne constringatur.

21 Sed quamquam ille potestatem huiusmodi generatim in Ecclesia fateretur, dixit, In proposita quæstione sibi dubium esse, an sufficiens causa suppeteret ad huiusmodi Decretum vniuersale ac perpetuum sancendum, cum oporteret hanc pariter causam esse vniuersalem ac perpetuam, & illis adnexam, inter quos inducitur obex, prout obseruari poterat in cunctis impedimentis, quæ rem irritam faciunt, ab Ecclesia iam inductis. Contrà verò, si causa solùm temporalis est, aut potest esse & non esse inter eos, inter quos impedimentum statuitur, haud posse per eam vniuersè adimi efficacitatem ab actu, tamen si Ecclesia in suo interdicto vtatur Decreto derogante. Se hoc didicisse à Glossa cap. *Tua fraternitas. de sponsalibus duorum.* Et à Glossa vltima, cum Abbate Panormitano, in cap. *Ad dissoluendum. de sponsalibus impub.* inter eas, quæ appellabantur nouæ. Iam verò delicta & incommoda, quæ suadebant irrita esse reddenda matrimonia clandestina, non solùm non esse causam perpetuam & communem, sed in plerisque eam non inueniri; cum plu-

1563.

res hominū in huiusmodi coniugijs quietam ac tranquillam vitam agant. Non igitur id satis esse ad legem vniuersalem condendam.

Reiecit etiam partem alteram Decreti de filijs familias. Duo hic considerari posse, Paternam potestatem, & Officium debitum reuerentiæ; alteram priscis temporibus satis fuisse ad tollendam efficaciam huiusmodi connubijs, vt quæ tum filijs in sua corpora & bona potestatem adimebat: sed in lege Christiana id amplius non subsistere, vbi patris potestas non extenditur ad ea quæ pietas & Sacramenta sibi vendicant, sicuti nec etiam potestas domini; ac propterea non modò filijs, sed seruis licere coniugium contrahere, inuitis etiam parentibus ac dominis, vt habetur in cap. 1. *de coniug. seru.* & in cap. *Licet causam. de raptoribus.* Quoniam autem responsum ab aliquo fuerat ad hunc textum, ab alijs adductum, ipsum in integra epistola decretali non ita sonare, eundem ille produxit, qualis planè continebatur in secundo volumine Conciliorum inter decretales Alexandri III. c. 14. quod incipit, *Cum causa.* vbi adhuc amplius id exponebatur. Ob alteram causam, nimirum ob reuerentiam à filijs debitam parentibus ex obligatione naturali, reddi quidem minus decentia, non tamen irrita illorū matrimonia absque patris consensu; idque probari de filio emancipato, qui debet quidem parenti reuerentiam, filios decentem, & tamen licet ipsi vxorem ducere absque patris permissu, sicuti dicitur in lege, *Filius emancipatus. ff. de ritu nuptiarum,* coniuncta cum lege, *Vidue.* in Codice, sub eodem titulo: id etiam exemplo Esau ac Tobix confirmari. Finem dicendi fecit, adductis quibusdam verbis, quæ ipse aurea appellauit, Caroli V. in Decreto Augustano, quod habitum est anno 1548. relatum in volumine 4. Conciliorum cap. 21. de Sacramento matrimonij, & erant huiusmodi: *Quoniam potestas paternā cedit de iure huic coniunctioni inter coniuges, audiendi non sunt ij, qui nunc volunt vt dissoluantur matrimonia contracta à filijs familias, vbi non adsit assensus parentum. Nihil hic à nobis detrahatur obedientiæ filiorum debite patribus; sed nolumus vt patres abutantur potestate suā in præpediendis præcedendisve matrimonijs. Verumtamen quia censemus ad honestatem pertinere, ne filij matrimonia contrahant absque consilio & consensu parentum, admoneantur crebro à Concionatoribus huiusce ipsorum officij.*

Contrariè disputauit Consaluis de Mendoza Salmanticensis Aristoteles. Dixit: Cū homo sit animal politicum, par esse, cunctas ipsius actiones subijci politicæ potestati, vt ad bonum commune dirigantur: sic igitur matrimonium, quatenus est contractus merè civilis, sicut in ethnicis, subijci potestati politicæ; quatenus verò est Chri-

Christianorum contractus, ac proinde materia Sacramenti, subiace-
re potestati Ecclesiasticæ. Idcirco, quemadmodum propriorum bo-
norum alienatio, etiam secundum modos legitimos iuris naturalis,
redditur in quibusdam conditionibus irrita ab humanis legibus; ita
statui fas esse de potestate in propria corpora, ubi ea ita exercea-
tur, ut inferatur inde detrimentum Reipublicæ Christianæ. Hoc
detrimentum liquidò conspici in matrimonijs clandestinis, quan-
do ipsorum causâ tribunalia scatebant litibus, & Christianorum
genus offensionibus & delictis; atque humanam arrogantiam eò
deuenisse, ut nobiles probro sibi ducerent aliter quàm clandestinè
matrimonium contrahere, perinde ac si honorificum non esset,
nisi illicitum; ac propterea gliscente absurdo, cui medendo satis
non erant vetera interdicta, nouis efficacioribus opus esse.

24 Franciscus Zamorra, Minorum Obseruantium Præses supre-
mus, idem comprobauit, narrauitque, accepisse se per litteras no-
uæ Hispaniæ, nouellos illos Christianos, hoc velamine clandestini
coniugij obrectos, bis, ter & quater vxores ducere, & idcirco ro-
gari se, ut ipse remedium exposceret à Pontifice, de quo pariter
opem Regis imploratam fuisse.

25 In hanc sententiam non venit Didacus Lainius è Societate Iesu.
Ostendit primo loco, naturâ malum non esse coniugium clande-
stinum: ita contraxisse veteres parentes nostros, & in compluribus
conditionibus id tamquam licitum comprobari à moralis Theolo-
giæ magistris; quin, excepto detrimento aliquo (accidente interdum
ex re ab illa contractus forma) profectò nihil ea matrimonia re-
prehendi à S. Thoma in 4. sentent. art. 3. q. 27. Secundò, probare
studuit, numquam illa reddita fuisse irrita ab Ecclesiâ: nam à pro-
ducto Euaristi Decreto postulari eodem modo multa alia, connu-
bio minimè necessaria, & quæ credibile non erat ea fuisse ab illo
requisita, tamquam eius efficaciam intimè constituentia: apud
Tertullianum, Euaristo propinquum, legi, matrimonia occulta esse
firma: Euaristum intelligendum esse, velle matrimonium irritum
esse, ubi in ipsum non influxerit interior consensus, sicut in
huiusmodi coniunctionibus sæpè contingebat; quam interpreta-
tionem comprobauit verbis ad finem additis ab Euaristo: *Nisi pro-
pria voluntas accesserit*. Tertio affirmauit, sibi non videri profutu-
rum Decretum propositum, propterea quòd esset in parentum po-
testate filiorum coniugia multos annos impedire cum periculo plu-
rimæ impudiciæ. Monuit, nec ab hæreticis, nec apud complures
Catholicorum nationes Decretum acceptum iri; adeoque innu-
mera

1563.

mera illic adulteria secutura, ex quibus oriretur legitimæ successio-
nis peruersio. Causas ad hoc Decretum conficiendum allatas, in Ec-
clesia easdem semper perstitisse: præterea ab huiusmodi Decre-
to illud præstitum iri, quod Caluini doctrina iam effectum affirma-
bat. Denique in dubijs tutiorem esse culpæ ac reprehensionis eum,
qui nihil innouat. Nec reticuit, sibi valde incertum esse, an id ab Ec-
clesia effici posset; idque ob rationem quamdam ab alijs, qui antea
dixerant, expositam: non esse in Ecclesiæ iurisdictione variare Diui-
num ius, neque coarctare id quod ab Euangelio conceditur, cuius-
modi est matrimonium, ad incontinentiæ medelam ijs concessum,
qui aliter nequeunt castè viuere; idcirco, cum suæ quisque salutis con-
sulere debeat, facultatem Ecclesiæ non inesse ad impedienda ma-
trimonia siue ad certam ætatem, siue solemnibus ritibus additamento.

i Cuncta
constant ex
memoratis
litteris Legat.
& ex epistola
23. Augusti;
ex Actis Pa-
leotti, & ex
litt. scriptu-
risque Bor-
rom. 29. Jul.
& 12. Aug.
1563.

k Syngrapha
Vicecomitis
12. Augusti
1563.

l Acta Arcis
Æ. 12.

Ita per varias sententias disputatum vtrumque est: tum de prima
Decreti forma à vigesimaquarta vsque ad extremum Iulij, tum de
altera, ab vndecimo vsque ad decimum tertium Augusti diem, ad-
missis largiter ad Patres audiendos, præter Procuratores, compluri-
bus eximjs Theologis: quâ solerti diligentia postea effectum est, vt
& subtiliori studio tanta quæstio ageretur, & vt in Decreto pars
utilis rei propositæ seiungeretur à noxia; atque vt etiam pars ipsa
comprobata, per eam formam digereretur, quâ euitaretur magna
ex parte potissimum incommodum, expensum à Lainio (cuius
sententia scripto tradita, etiam antequam ab ipso proferretur, per
manus excurrerat, & complurium animos pertraxerat) incommo-
dum, inquam, quod euenturum videbatur in illis populis, qui
Concilij Constitutiones non exciperent. de quo infra.

Canon quoque paratus fuerat cum anathemate, in eum qui dis-
ceret, matrimonia consummata ob adulterium dissolui. Sed Ora-
tores Veneti, die vndecimo Augusti, cum ipsis posterior modulus
ostensus est, solemniter exposuerunt Conuentui, veterem Rem-
publicam semper coniunctissimam fuisse Apostolicæ Sedi, &
Concilij Oecumenicis, eius auctoritate celebratis, pioque semper
studio complexam ac veneratam Decreta Sanctionesque inde pro-
fecta, vtpote diuinam gloriam, animarum salutem, pacemque
Christianorum promouentia. Verùm ab eo, quod septimo Cano-
ne parabatur, nisi moderatione aliquâ reformaretur, inferri posse
non modicam offensionem Orientis Ecclesiæ, præsertim verò Ve-
netorum insulis, Cretæ, Cypro, Corcyræ, Zacyntho, Cephale-
niæ, & alijs multis, non solum cum publicæ quietis, sed cum Ec-
clesiæ Catholicæ detrimento. Compertum esse Patribus, tametsi
Græ.

Græca Ecclesia à Romana ex parte dissentiret, non tamen eò desperationis deuentum esse, vt meliora sperari non possent; præsertim eùm Græci in subiectis Reipublicæ locis degentes, quamuis ritu suo viuerent, tamen Præsulibus à Romano Pontifice assumptis obtemperarent. Eapropter tum rerum conuenientiâ, tum Oratorum munere se compelli, ne ipsi eos populos percuti sinerent eiusmodi anathemate, quo ad tumultum, integramque à Sede Apostolica secessionem prouocarentur. Satis constare, in more positum apud Græcos, vt vxorem adulteram deserant, & aliam ducant, veterrimam maiorum consuetudinem, vt ipsi dicunt, secuti; nec idcirco illos damnatos, aut anathemate percussos fuisse ab vlla Synodo Oecumenica, etiam si Romanæ & Catholicæ Ecclesiæ huiusmodi mos liquidò innotuisset. Existimare igitur Oratores sui esse muneris, quàm efficacissimè possent, postulare, vt voces illæ Canonis admodò moderatè lenirentur, ne Græcis detrimentum inferrent, præsertim intentato anathemate; quod dubium non erat confici posse non solùm nullâ partâ Ecclesiæ Catholicæ indignitate, sed fortasse retentâ plurimorum Doctorum reuerentiâ. Posse, quantum ipsi rebantur, & obtineri quod Synodus intendebat, & Reipublicæ satisfieri, Canone eiusmodi verbis conflato: *Anathema sit, si quis dixerit, sacrosanctam Romanam, Catholicam & Apostolicam Ecclesiam, quæ mater & magistra aliarum est, errasse, aut errare, cùm docuit, & docet, propter adulterium alterius coniugum, matrimonium non posse dissolui; nec vtrumque, vel etiam innocentem coniugem, qui causam adulterio non dedit, debere nouum matrimonium contrahere, mæcharig, eum, qui dimissâ adulterâ alteram duxerit, & eam, quæ dimisso adultero alij nupsierit.* Propterea rogari Patres ab Oratoribus, vt vel eâ, vel aliâ meliori ratione, pro ipsorum prudentissimo arbitratu, vellent in eo gratificari Serenissimæ Reipublicæ, quæ semper sacrosanctæ Sedi Apostolicæ obsecuta plenè fuerat, & erat obsecutura.

28 Hoc exemplar ab Oratoribus propositum, videbatur alicui ex ipsis, aut ex ipsorum Consiliarijs, notam hæresis haud iniustum opinioni contrariæ; sed vim dumtaxat habiturum ad infligendum anathema temerarijs in eo vituperatoribus Ecclesiæ, quæ optimis nixa fundamentis eam doctrinam, tamen non tamquam Fidei dogma, tradebat. Aliud fortasse ab alijs considerabatur; nimirum, per eam sanctionem non damnari tamquam hæreticam sententiam oppositam, nisi positâ Ecclesiæ auctoritate; & non quasi diuinis Litteris euidenter id repugnaret: adeoque parci digni-

1563. tati sancti Ambrosij, qui, ut ipsi arbitrabantur, id scriperat; & etiam Græcorum nomini, donec illis in comperto non esset, ab Ecclesia oppositum doceri; & donec eius auctoritati contumaciter iidem haud refragarentur: quamquam illi, quod spectat ad sanctum Ambrosium, allucinarentur; cum ignorarent quod postea recentium Scriptorum solertia animaduertit, videlicet, expositionem Epistolæ primæ ad Corinthios, quæ sancti Ambrosij nomen præferens, huiusmodi sententiam continet, reuera opus magistri tantâ pollentis auctoritate non esse, sed aut Remigij, ut Ioannes Maldonatus suspicatus est ^m, aut Hilarij Diaconi schismatici, ut multi censuerunt apud Philippum Labbeum ⁿ, aut incerti cuiuspiam scriptoris.

^m In S. Matt. c. 19. num. 9.
ⁿ De Script. Eccles. in Ambrosio, & in Hilario Diacono.
^o Syngrapha dicta Vicecomitis ad Borromæum 12. Augusti 1563.
^p Acta Paleotti, & litteræ Iadrensis 19. Aug. 1563.

Legati primo loco deleri iusserunt in Venetorum postulato ^o 19 verba quædam proposita, quibus pro ratione afferebatur, Græcos accitos ad Concilium non fuisse, sicuti Germanos & Gallos: quæ verba quasi in dubitationem reuocabant habitam cunctorum Fidelium conuocationem, perinde ac si ad id non suffecisset diploma conuocationis vniuersalis, solemnè, ut par erat, ritu promulgatum, cunctisque Christianorum nationibus manifestum. Postea cum super ea re sententiæ dicerentur ^r, Andreas Cuestæ, Episcopus Legionensis, postulatum reiecit, affirmans, ab Ecclesia non usurpari eam damnandi formulam: *Si quis dixerit, Ecclesiam errasse*. Hanc veritatem esse certam ac firmatam in Synodo Mileuitana cap. 13. in sexta Oecumenica, & in Florentina; adduxitque ex Patribus Græcis Clementem Alexandrinum, & Basilium: quod si quis ex alijs fortasse deerrauerat, contrarium opinatus, complures tamen eorum, qui adducebantur, alio sensu locutos fuisse; quod ille palam fecit, eorum dictis expensis. Et sanè creditum est, si Cuestæ locus loquendi inter primos obtigisset, sicut inter postremos debebatur in conuentu, tantum ab eo numerum asseclarum pertractum iri, quantus ad refellendam petitionem satis fuisset. Verùm re ipsa plura suffragia consenserant, ut Oratoribus satisfieret.

^q Postulatū Venetorum tale determinatè fuisse, ostendunt præter Acta Arcis Æliæ, ubi illud verbatim refertur, suffragia Patrum, contenta in Actis Paleotti, & exprimunt pariter Acta Salmanticensis Episcopi.

In quo Suauis duplici laborat vitio; primò, quia describit Venetos non quidem supra allatam vocum mutationem proponentes ^q, sed quasi mutationem quamdam in genere postulantes, quæ Græcis consuleretur. Hinc verò audacior, progreditur ad carpendum Concilium, quasi complexum mutationem æream, & vtilitatis effectusque vacuum, dum narrat, à plerisque non discerni quid inter priorem ac posteriorem formam interesset; rem tamen maiori Patrum

1563.

Patrum numero remissam. Sed non solùm reuerà discrimen inerat, quamuis subtilius; sed, etiamsi non inesset, conuenientius fuisset Reipublicæ satisfacere, eam mutationem petenti, vbi per eam merus sonus, non autem significatio variaretur: cum eò videatur inurbanior repulsa, quò minoris momenti censetur postulatio; sicut ex aduerso eò minus offendit repulsa, quò maius beneficium crederetur impetratio.

C A P V T V.

Antinorus à Pontifice missus Tridentum, & mandata illi tradita. Caesaris responsa ad Moronum de Synodi prolatione, à Lunensi quaesita; & ad Lotharingum, de negotio à se illi proposito, quod cum Pontifice agitarat: & eiusdem Caesaris litteræ ad suos Oratores, ut cum Lunensi consentirent in quibusdam capitibus; curarentque cum eodem, ne Constitutiones Laicorum Principum reformarentur, cum varijs eiusdem notationibus super iam paratis Decretis.

Non satis habuit Pius res per litteras significare, sed Ludouicum Antinorum Tridentum misit², qui voce pariter illas exprimeret. Hic Lotharingo acceptus, eiusque ingenium probè callens, eò venit simulatâ specie, vt Lotharingum Romanocomitaretur, Pontificis nomine, eundemque per viam honorificè excipiendum curaret, quòd spes erat ante præstitutum diem Sessionem habendam. Sed speciosus cortex solùm ad contegendum nucleum ostendebatur. Potissimùm itaque demandatum illi est, vt studeret Lotharingo callidè persuadere, ne abscederet à Synodo, nisi perfectam illam conspicaretur. Quoduis absentia suæ momentum posse causæ publicæ detrimentum afferre: eius accessum ad inuisendum Pontificem neque Pio gratiorem, neque sibi honestiorem futuram, quàm qui tanti operis absolutam confectionem Romam deferret.

² Ex epistola Legatorum ad Borromæum 23. Augusti 1563.

² Iniunctum pariter est Antinoro, vt Legatis repeteret, quàm vehementer cuperet Pontifex exitum Synodi, dum complurium conuinctio siderum aspectu propitio rei fauebat, quorum aliqua nimis errantia. Valido gratoque honoris ligamine secum deuinctum Lotharingum retinerent: ne de Lunensi, Synodi absolutioni reluctante, rationem haberent, quando regij ministri Romæ, &

K k k k 3 Pont-

Trid.

1563. Pontificij in Hispania, certò affirmabant, longè aliam Philippi Regis mentem esse.

Rescripserunt Legati de festinatione: Non posse ab ullius voce sibi efficacius exprimi Pontificis desiderium, eiusque cautias acquiescimas, quàm ab ipsius caractere iam effectum fuerat; nec ulli stimulo vim inesse ad ipsos compellendos ut suprà quàm egerant conarentur, quandoquidem omnes neruos ad id intenderant. Verùm de Lunensi parum valere aliorum dicta ad impedienda illius facta, quippe quem tanta Episcoporum cohors reuerabatur ac sequebatur, multiq̃ue Oratores, ac præcipuè Cæsariani sibi coniunctum volebant. Expedire quidem, ut honor Lotharingo deferretur; sed in eo peccari posse non solum defectu, sed excessu, ac præsertim nimia honorationis specie, quæ aliorum oculos perstringeret, & umbris obuolueret. Qua in re planè contigerat, ut agitatum memoratæ legationis negotium in aures multorum subrepsisset^b; eisdemque Gallos, qui illud promouerant, molestia simul affecisset: hi verò, siue ut eius legationis opinionem, siue ut effectum extinguerent, asperiores de industria notationes & appendices apposuerant capitibus emendationis, sibi communicatis. Adiecerunt, mentionem apud Lotharingum minime faciendam esse de ipsius mansione Tridenti post Sessionem, idque ab ipsis Antinorum fuisse monitum: quamquam enim splendidum esset nomen, res ipsa tamen illi suspicionem incutiebat, pro eo quod ipsi animaduenterant. Nec à vero aberrarunt: siquidem Lotharingus, ubi primùm de aduentu Antinori cognouit, suspensionem animi perturbationemque^c præ se tulit; sed postea cum audisset, Antinorum solum ad ipsum comitandum aduentare, omnino exhilaratus est.

^b *Schedula
Vicecomitis
ad Borrom.
3. Aug. 1563*

^c *In schedula
Vicecomitis
23. Augusti
1563.*

^d *Litteræ Legatorum ad Borromæum
19. Augusti
1563.*

Rerum summa videbatur à Cæsaris responso pendere. Etenim ubi cum Gallis in absoluenda Synodo consensisset, cunctis Italix Principibus in sensa Pontificis coeuntibus, minori habenda fuisset in pretio Lunensis oppositio, quando reliqui Hispanorum ministri non solum aliter sentiebant, sed aliam esse Regis mentem restabantur; inter quos Granuelanus Cardinalis etiam antea^d in optimam sententiam scripserat ad Legatos, & quamuis non rogatus, salutarem ad id operam contulerat. At verò si Cæsar Lunensis consilia comprobasset, nimis validum auctoritatis fulcimentum suppeditasset ipsis Præsulibus Hispanis, intexamque cum Gallis telam, ad contrahendum extra ordinem Concilium, præcidisset, quippe in illius ditione, in illius gratiam, & sub illius patrocinio

trocinio coactum. Iam verò importunè ad id accidit, vt ad Ferdinandum duæ litteræ perlatæ fuerint, alteræ vnâ cum epistola Moroni, quam diximus, alteræ paulò post hanc ipsam, quarum causâ ipsius efficacitati plurimum detrahebatur.

1563.

5 Litteræ secundo loco redditæ Cæsari, ab eius Oratoribus scriptæ fuerant, per quas indicabatur, velle Præsides attingere potius quàm expendere emendationis argumenta, cum ea paucis quibusdam Canonum peritis, ferè cunctis Italis, committerent. At verò par fuisset, complurium sententias consulere, & ex cunctis nationibus, quò æquè omnes audirentur in ijs, quæ ad omnes æquè spectabant. Quamobrem ad Oratores rescripsit Cæsar, Vbi id contingeret, se coniungerent cum Lunensi, nec eorum capitum examini consentirent, nisi destinatis Præsulibus cuiusvis nationis, qui de illis capitibus & haberent consilium, & Decreta formarent. Hæ litteræ, quas subinde affero, Ferdinandi Cæsaris ad Oratores suos Tridentum missæ, ad me magna ex parte peruenerant, sed nec omnes, nec formâ plenè legitimâ: nunc verò dum hæc scribo, integrum earum volumen ad me detulit humanitas Didaci Tagliuæ, Ducis Terranouæ, Oratoris Catholici Regis prius in Germania, nunc in Aula Romana; cuius religioso animo charum fuit, opem aliquam conferre huic Operi, quod quoddam veræ Religionis propugnaculum est.

e Litteræ Cæsaris ad Oratores, 8. Augusti 1563.

6 Alteræ litteræ, quas memorauimus, seu potius scriptum, quod peruenit ad Cæsarem vnâ cum epistola Moroni, missæ fuerant à Lotharingo, & ab eodem Episcopo Conadiensi delatæ; quibus addita est prolixior narratio voce Rhodonensis Episcopi, Oratoris Gallicani f. Lotharingus (sicut vniuscuiusque mos est in locu-
cusationibus minùs exposito se ipsum collocare) Cæsari nequaquam exposuit, negotium, quod tunc agitabatur cum Pontifice, fuisse à Ferrerio & à se inductum; sed significauit, Pontificem ab soluendæ Synodi percupidum, sibi proposuisse, vt eam Sessione proximâ terminaret, oblatâ Galliæ legatione, cum facultate relaxandi pro suo arbitratu leges Ecclesiasticas ad illius regni salutem; quod ne recusaret, patriæ charitas ipsum cohortabatur, si Cæsari probaretur.

f Constat ex Epist. Cæsaris ad Oratores, Viennâ Kal. Augusti 1563.

7 Cæsar itaque id temporis Viennæ degens ad celebranda Comitia, cum animum tam sinistris narrationibus occupatum gereret, respondit primùm Morono temperatè quidem, sed grauitè, ac suspiciosè, in hunc modum: Gratulatus illi est prosperum exitum Sessionis; certumque ipsum reddidit perhonorificis verbis, à se æqui

Trident.

3563. æqui bonique factum esse, quod ab ipso fuerat expositum. Vehementer mirari se quæ Conadiensis eius nomine retulerat, Regem Catholicum intendere prolationem Concilij, & aduersari cuiusque iuris Ecclesiastici relaxamento in ijs regionibus ipsum postulantibus: à se non conspici, quod tenderet huiusmodi Regis consilium; neque credi, aliarum Prouinciarum vtilitati illum obstiturum. A se quidem prolationem minimè comprobari; sed optari, vt Synodus contraheretur, quod Respublica Christiana inde fructum decerneret, & Ecclesiæ suos Præsules recuperarent, adeoque sibi non displicere consilium Pontificis, quod scribebat Lotharingus, de sollicitando Synodi sine Italorum simul & Gallorum operâ; sed cuncta ritu Canonum peragenda, nullo absque decisione relicto ex ijs capitibus, quorum gratiâ conuentus fuerat habitus, nec illis minori diligentia, quàm consueuerat ac decebat, ob festinationem agitatis: secus enim Concilio derepente præciso, in grauissimam offensionem, ac periculum amplioris ab Ecclesia secessionis incursum iri, maiori cum detrimento, quàm si numquam fuisset coactum. Et quoniam Legatus ad ipsum scripserat, Synodum de sola vniuersali emendatione tunc acturam, postea verò ad peculiare pro singulorum regnorum commodo descensuram, in memoriam illi redigebat, Oeniponti ab ipso fuisse sibi pro certo positum, stabilitum iri celeriter quidquid ad vtilitatem populorum sibi subiectorum pertineret; id verò nec ab illa secessione, nec ab antea actis confectum fuisse, quod eò magis expediebat, quoniam eadem capita in Christianæ Reipublicæ bonum magna ex parte reciderent. Nec Cæsari nec Legatis desistendum ab eo esse nonnullorum Præsulum causâ, aduersantium relaxationi alicuius Ecclesiasticæ prohibitionis: nam vt ipse bono aliarum Prouinciarum haud repugnabat; ita fas non esse, vt aliorum repugnantia suarum subsidio damnum inferret. Concilium ex eo appellari Oecumenicum, quod omnes complexum omnibus opitulatur, nec vtilitate ac voto vnici regni sanctiones metitur: quamquam ipse non arbitraretur, Hispanos Præsules charitatem rationemque oblituros. Quod autem dein Moronum cohortabatur, vt proponeret Synodo ea quorum indigebant Cæsaris ditiones, quæ post communis emendationis decreta illic agerentur, se adhuc de illis deliberare, quod spectabat tum ad vsum Calicis, tum ad reliquas legum Ecclesiasticarum relaxationes: vbi ipse rem plenè stituisset, se Præsides certiores facturum. Sperare se, si quid occurrisset quod à Pontifice aut à Concilio peteret, id ab illis, pro eo

ac par erat, expensum iri, cum ipse nihil in gratiam temporariæ utilitatis suæ petiturus esset, sed in emolumentum animarum ditionis suæ, Imperij ac Religionis, quò eius reliquæ adhuc superstites conservarentur. Addebat, Vbi etiam nihil impetraret, se nihil amplius curaturum, sed curam in Deo repositurum: nec parum esse timendum, ne populi per suam ipsorum potestatem ea sibi caperent, quæ sibi necessaria putarent, & quorum concessionem facilem, & sine Ecclesiæ offensione futuram fuisse censerent. Num id profuturum esset, à se illius iudicio committi, cuius benevolentia auxilioque singulariter fidebat.

1563.

8 Lotharingo responsum reddidit Ferdinandus & scripto valdè ieiuno, sed non sine inspersis quibusdam guttulis acerbitalis, quam sinu claudebat: Præter opinionem ad se peruenisse notitiam tam accensæ in Pontifice voluntatis Synodi terminandæ, vt eò festinaret viâ non tritâ & acclivi. Se prius in animum haud induxisse, rationes humanas adeò præpollere; vbi id perageretur, plurimum offensionis à se prævideri. De suo celeritatis desiderio eadem scribebat, quæ in responso ad Moronum narrauimus. Ac denique de legatione Gallicana, quam sibi oblatam à Pontifice Lotharingus affirmabat, consilium Cæsaris ad eam excipiendam exposcens, breuiter aiebat Cæsar, eam sibi de Lotharingo æstimationem esse, vt profuturum Galliæ consilium existimasset, quodcumque ab illo susciperetur, siue continuato siue interrupto Concilio.

g 30. Julij.
1563.

9 Harum omnium responsonum exempla^h suos ad Oratores misit, significauitque, se audiuisse, præcipitem properantiam à Pontifice, lentam cunctationem à Rege Catholico intendi. Profectò diuinæ providentiæ fuit, vt Cæsar obsisteret præproperæ illi rationi dimittendi potius quàm absoluendi Concilij, quam Pontifex amplectebatur peioris euentus metu, simulque ne abalienaret à se Lotharingum ac Ferrerium: vnde postea contigit, vt Lotharingus, Pij voluntate contentus, expertusque aliunde iniectum obicem, expediendæ Synodi ratione digniore operam contulerit, tametsi Ferrerius abalienatus grauer nocuerit.

h In allatis
litteris primo
Augusti.

10 Hæ Cæsaris litteræ, ad Cæsarianos delatæⁱ, iis ad quos mittebantur redditæ sunt. Lotharingus, perlecto Cæsaris responso, tepescentem præ se tulit animum ipsi Cæsarianis, tum ad Synodum præter visitatum morem terminandam, tum ad Gallicanam legationem suscipiendam. Idcirco iisdem dixit^k, se, ne interromperetur emendationis tractatio, velle suum Romam accessum protrahere, etiamsi Pontifici à se promissum, donec Sessio celebrata fuisset: cautè

i Ex epistola
Oratorum
ad Cæsarem
10. Augusti
1563.

k Litteræ
Oratorum
ad Cæsarem
10. Augusti.
1563.

Pars III.

LIII

acturum

at
Trid.

1563.

acturum se, ne ab aëre Romano læderetur: vnicum illic negotium sibi futurum, Religionis & Galliæ bonum; ac breuè curaturum; tum vt vsus Calicis concederetur, quò ad Ecclesiæ sinum aberrantes allicerentur, tum quorundam Ecclesiasticorum prouentuum alienatio, cum Cleri consensu, quò regnum ære alieno leuaretur. Legationem Galliæ, quamquam sibi sponte offerretur, haud à se acceptum iri, quò maleuolentium calumnias, accusationesque hæreticorum mutas redderet; nec velle se quidquam in Gallia sancire, ne per Pontificiam quidem auctoritatem, absque reliquorum Præfulum consensu.

Epist. Lotharingi ad Pontif. 16. Aug 1563. in citato libro Gallico.

Sed longè alia scripserat ad Pontificem Lotharingus biduo ante¹ hoc cum Cæsarianis colloquium: Se per Linsacum, in Galliam regressum, tam efficaciter res significasse Reginæ, vt propitia responsa præstolaretur de negotio quod cum ipso egerat. Putare se id quoque Cæsari haud displicere; sed certiore se redditum iri ab Aulico, à se ad Cæsarem ea de causâ iam misso. Confestim post Sessionem opportunum se ducere, ad Pontificis pedes accedere: ac demum amplissima rursus pollicebatur. Aspectu tam vario idem homo, non solum variis temporibus, vt de nescio quo fabulæ cecinerunt, sed vno eodemque tempore variis oculis sese offert.

Non modò spes à Legatis concepta celeriter absoluendi Synodum, sed spes etiam habendi pacificè paratam Sessionem, nebulis cœpit offundi. Oratores Cæsarei iam vsque ab initio miserant ad Cæsarem exempla reformandæ disciplinæ, à Legatis digesta, ac postea adnotationum, quas ipsi confecerant, isdemque Legatis dederant, & earum quoque, quas Galliæ Oratores parauerant; non item Lunensis, vt qui eas cum ipsis minimè communicarat. Et ob negotij grauitatem Cæsar dies aliquot responsum distulit, quod postea reddidit^m per litteras 23. Augusti signatas, tam celeriter Viennâ delatas, vt post diem 26. mediâ nocte acceptæ fuerintⁿ. Ex iis, quæ sparsim in hoc Opere allata sunt, cingebatur Ferdinandus à compluribus Consiliariis, malè affectis, vt ipsi fatebantur, Aulæ Romanæ, sed reuerà Religioni Romanæ, qui nullam vquam opportunitatem negligebant instillandi in eius animum finitras opiniones de Pontifice, ac de ipsius Præfulibus; ille verò instar lanæ candidæ quibusuis facillè coloribus inficiebatur. Eapropter infederat Cæsaris animo id quod primo loco significauit per illas litteras Oratoribus, disciplinæ reparationem tanto haberi odio à Clero & Aula Romana, vt in illis sibi communicatis Decretis eo artificio contexta fuerit, quò Principibus intolerabilis ostenderetur,

^m Constat ex epistola Cæsaris ad Oratores 23. Augusti, 1563. ⁿ Constat ex responso, reddito die 29.

tur; adeoque ab illis reiecta, in ipsos infamia recideret, & Aula Romana, in alios regeſtâ culpâ, in antiqua laxitate perſiſteret.

Ad peculiaria progreſſus, dicebat, multa ibi contineri de ordine Eccleſiaſtico, quæ quidem ſibi egregia videbantur; tamen ut iatelligeret, quo pacto ea in uſum deduci poſſent in Imperij locis, optare le ut illic aſſentirent Epilcopi Germaniæ, aut certè illorum Procuratores: nec ſibi dubium eſſe, illos, ubi certiores ea de re fierent, bonorum Præſulum muneri non defuturos. Sed in vigefimo nono capite dici, irritas ac nullas reddi cunctas ſanctiones conſtitutioneſque Principum aduerſus immunitates vacationeſque hominum ac bonorum Eccleſiaſticorum. Huiuſmodi decretum eſſe ſibi, ac fortalſe cunctis Principibus intolerabile. Numquam à ſe oppreſſam, ſed ſemper deſenſam fuiſſe libertatem Eccleſiaſticam; ſed animaduertendum eſſe, præter legeſ communes, quodcumque Regnum ſuis proprijs & antiquiſſimis conſuetudinibus regi: præterquam quod etiam ex iure communi, Eccleſiaſticorum immunitati ſuas diſtinctioneſ ac limitationeſ ineſſent. Putare ſe, cunctos Principes in varias ſuper eo Decreto difficultateſ offeſſuros, ſicuti nonnullas in ſcripto Gallorum iam viderat: plenum à ſe reſponſum tunc reddi non poſſe de articulo tam amplo. Quod ſi Præſides vellent adhuc progredi, & Decretum comprobandum curare, ipſius Oratoreſ ob oculos ponerent præualidaſ difficultateſ, in quaſ impingeret in locis Imperij eiſ acceptio, nedum executio; idque poſſiſſimum ſuper collationibus, à quibus ex vetuſtiſſima conſuetudine Eccleſiaſtici non erant immuneſ, ob communem incolumitateſ; quoniam ea bona cum hoc onere deuenereſ in illorum manuſ, Apoſtolicâ Sede conſentiente & comprobante. Si neglectiſ hiſce rationibus ad ſanciendoſ huiuſmodi Decretum procederetur, ipſius Oratoreſ, communicato cum Hiſpaniſ Gallique conſilio, ſolemni ritu declararent, ſibi non licere illi Conſtitutioni aſſentiri, ut quæ detrimentum aſſerebat ſacri Imperij iuribus, & conſteſtari aduerſus perturbationeſ omneſ inde prouenturaſ.

Variâſ deinde mutationeſ adnotauit in reliquiſ articuliſ, quæ ſerè omneſ aut Concilij ſenſibus conſonabant, aut antea moderatiuſ concinnataſ fuerant, uti paulò poſt videbitur.

Ita in tertio, ubi in templiſ interdicebatur mollior harmonia, optauit, ne cantio, quam figuratam appellant, excluderetur, cum ſapè ſenſum pietatiſ excitet.

In quarto, & in poſtremo, per quos vetabantur Principeſ violare

1563. lare precibus minisve libertatem Ecclesiasticorum in habendis electionibus, petijt ne moderatæ deprecationes prohiberentur.

Octauo, in quo iubebantur beneficiorum Domini plures quàm unum præsentare, opposuit, per id potius in Ordinariorum quàm in Dominorum facultate collationem collocari: & idcirco laudauit postea quod Oratores proposuerant, vt à Dominis singuli singulis vicibus nominarentur, nimirum, si primus haud censetur idoneus, secundus nominaretur.

Habebatur in nono: Vbi Paræciarum prouentus tenuiores erant, 17 aut per decimas aut per collationes populi supplerentur. Id scribebat ille in Germania fieri non posse, vbi decimæ plerumque possidebantur à laicis, qui ab Ecclesia illas coëmerant, & vbi collationes aded frequentes erant ad alias indigentias, vt hoc onus addi populis nequaquam posset; adeoque satius fore, si per aliquam beneficiorum coniunctionem illis consuleretur.

In decimo tertio auferebantur iura patronatus ijs qui ea non 18 obtinebant titulo foundationis, aut dotationis, eademque legitimis scripturis non probarent: hinc enim detrimentum inferebatur multis, antiquissimam possessionem obtinentibus, quamuis scripturæ primæ possessionis fuissent deperditæ pro temporis iniurijs, & etiam priuilegijs, obtentis ex alijs promeritis ab Cæsaribus, aut varijs Principibus, quàm ex fundatione aut dotatione. Quare volebat, vt Oratores sui se cum alijs Oratoribus coniungerent, efficientes vt articulus deleteretur.

In vigesimo secundo negabatur osculum Euangelij & pacalis 19 imaginis cunctis laicis, etiam Cæsari. Dicebat, Prudentius videri sibi, allici Principes ad eas sacras celebrationes quacumque honorificentia.

In eodem articulo continebatur, vt Episcopi præcederent in 20 quauis actione priuata & publica cunctos laicos, cuiuscumque status, eminentiæ & administrationis. Id videri sibi potius deturpationem quàm reparationem, cum superbiam, non demissionem Ecclesiasticam spiraret: in Germania præsertim fieri non posse vt veteres ritus mutarentur.

In vigesimo tertio præscribebatur cunctis Episcopis, vt inuiserent 21 Diœceses, populique sumptus ad id suppeditarent. Affirmabat, neutrum obseruari posse in Germania, vbi Præsules nolebant inuisere sine magno comitatu, adeoque cum magno dispendio, & vbi ob eandem causam, positâ Diœceseon amplitudine, non poterant eas integre inuisere. Quare sibi videri opportunius, si suis sumpti-

sumptibus propinqua loca per se, remota per interpositas personas inuiserent. 1563.

12 In trigesimo tertio obseruabat, aptè consuli Ecclesiæ in decimis exigendis; sed esse retinendam indemnitate complurium laicorum, qui iusto titulo eas sibi acquisuerant.

13 Postea considerabat notas varias, à suis Oratoribus appositas, quarum multas comprobabat. Ita in primo capite sanciendum esse, vt ex omni regione Cardinales eligerentur: in tertio, vt sacra Psalmodia non præcipitanter, sed pedetentim recitaretur, ad captum & pietatem composita; & vt Ecclesiasticis venationes, ludi, choreæ prohiberentur: in quadragesimo secundo, vt multæ pecuniariæ in pios vsus conuerterentur ab Ordinarijs in ipso delicti loco: & alias huiusmodi, de quibus cum ipsius animo conuenerant.

14 Alias è contrario refellebat, siue vt minoris momenti, siue vt nimis seueras, siue vt quæ fieri non poterant, siue vt Germaniæ haud congruentes. Ac vniuersè scribebat, Futurum sibi gratum, si Gallicos Oratores ipsi pariter imitarentur, qui cuncta ad ipsum retulerant (prout ipse arbitrabatur, tametsi falsò, ex ijs quæ ipsius Oratores rescripsere) antequam responsa Legatis redderent. Tam seuerè (& iure quidem) Principes à suis Oratoribus exigebant antecedentem illam communicationem, & in agendo subiectionem; quæ si à Legatis exercebatur erga Pontificem, ab ijs accusabatur quasi Concilij seruitus; adeò vt Pius, sicuti vidimus, ad tam multas vociferationes sedandas coactus fuerit demandare, vt ad quodcumque Decretum pergeretur, ipsius sententiâ non cognitâ, neque rei notitiâ prius ad se delatâ.

15 Adiecit, vel maximè necessarium esse, vt compendium doctrinæ Catholicæ formaretur, ad cuius normam à concionatoribus ac magistris eam cuncti Christiani populi docerentur, adeoque perficiendum id sedulò curarent.

Vt secundùm hæc ipsius mandata Legatis responderent, & cuncta peragerent: ac postremò iussi sunt de his omnibus certiore facere Lunensem, quemadmodum mos est alijs notitiam impertiri, quò ad opus pariter alliciantur, tum quia pronus quisque est ad auxilium rependendum de se honorificè existimantibus, tum quia non minùs animi, quàm loca vacua, & nondum occupata, facile capiuntur.

1563.

CAPVT VI.

Dissensio inter Oratores Cæsaris & Legatos, de ijs omittendis quæ ad Principes laicos pertinebant; & quo pacto composita. Legati à Pontifice secretam abeundi facultatem postulantes, si quid accideret quo ad id adigerentur. Difficultas, an rata esset electio Ferdinandi in Regem Romanorum, & promptus Pontificis animus ad supplendos defectus, modò Rex certo quodam iureiurando se obstringeret, & legationem mitteret ad obedientiam profitendam. Maximiliani repugnantia, & rationes utrimque militantes. Varia agitata, & quo tandem exitu.

^a Cuncta constant ex dicta Cæsaris epist. 20. Aug. & ex altera, 29.

Antequam Ferdinandi litteræ, quas diximus, non modò exciperentur, sed scriberentur^a, exemplum reparatæ disciplinæ adeò reformatum fuerat, vt memorata iam monita parum illi aptarentur. Etenim tum vt illæ contraherentur, quò ante præstitutum Sessioni diem digeri possent, tum ob difficultates in ipsarum trutina deprehensas, ad ea solùm capita redactæ erant, in quibus ijdem Cæsariani facultatem ac decenciam agnoscebant. Supererant tamen duo articuli, Cæsari ponderosiores: alter de Principibus laicis, sed formâ magis moderatâ, quàm ad ipsum fuerat missus: alter, quo irrita reddebantur *iura patronatus* ex priuilegio. Oratores accepta mandata Lunensi aperuerunt; ipse verò censebat, nihil peculiariter obstandum duobus articulis dum proponerentur, ne ipsi viderentur libertatem Concilij perturbare; sed generatim respondendum, eos non probari: vbi verò ad firmandos articulos ventum esset, tunc pro viribus strenuè acerrimeque resistendum. Verùm Cæsariani consilium non admittebant, vt pote futuris tumultibus grauidum. Cùm autem Quinque Ecclesiarum Episcopus ac Tonus ægri decumberent, solus Archiepiscopus Pragensis Legatos^b adijt, eosque docuit auersum Cæsaris animum, ne duo illa Decreta proponerentur. Ad hæc grauem animi molestiam præ se ferens Moronus, vti Legatorum Princeps, respondit: Mirari se, Cæsarem, qui semper tam acre emendationis vniuersalis studium professus fuerat, velle tunc laicos Principes subtrahere. Cùm Præsides, antequam rem proponerent, explorare voluerant voluntatem Pontificis, non ipsorum modò, sed Ecclesiæ Principis, tunc exclamatum fuisse: cùm verò Pontifex se quasi spoliauerat eâ

^b Ex litteris 20. & 29. Aug. ad Cæsarem ab Oratoribus, & in duabus alijs Legatorum ad Borr. eodem die.

1563.¹
 prærogatiuâ , & concesserat Concilio potestatem cuncta conficiendi, se ne præmonito quidem, velle Cæsarem præscribere, ne de hoc illóve articulo ageretur; paratos esse Legatos potiùs facultatem abeundi petere à Pontifice, quàm adeò grauem indignitatem perpeti. Quare si Cæsariani, dum res proponeretur, suas contestationes objicerent, se sua diplomata executuros, Patresque dimissuros; quamquam, etiamsi vellent, haud futurum in ipsorum manu, Episcopos adducere ad ferendam de alijs articulis sententiam, illo, qui præcipuuserat, relicto. Lamentabiles esse ipsorum querelas, ob incommoda, quæ varijs in regnis tolerabant, non quidem in Cæsaris ditionibus, sed in aliorum Principum, quos nominauit. Affirmari, ab Episcopis seuerum mansionis Decretum fuisse frustra confectum, nisi tollerentur mansionis obices, ab eisdem Principibus iniecti; cum fieri non posset, vt illic residerent, vbi Pastorum lituus adeò vilesceret, vt ipsi Præsules se quasi pro famulis haberi à quouis minimo dynasta cognoscerent: si Cæsari hæc innotescerent, non retractum ab eo iri Concilium, sed incitatum, vt tantæ necessitati consuleret: resciri, non esse id sponte profectum ab optimi Cæsaris mente, sed ab eorum instigatione, qui Apostolicam dumtaxat Sedem reformatam cupiebant, reliquis in veteri deformitate relictis. Has rationes obiecit Præsidium princeps Oratorum postulato: & post multam disceptationem ipse eiusque collegæ concluderunt, articulum illum deleri non posse.

2 Tunc Archiepiscopus reposuit: Se numquam sperasse, id ab ipsis statutum iri: in comperto esse, quàm modeste se gessisset Cæsar ad eam vsque diem, cunctis repositis in Legatis, etiam ijs, quæ suo iure exigere fas sibi fuisset: at verò fuisse ab alijs ea illis prolata, quæ ipse putabat sibi absque scelere ne narrantis quidem modo referre, & tamen his tam seuerè non fuisse responsum. De duobus illis articulis reformatis expendendam omnino esse deliberationem Cæsaris, cui supra reliquos compertum erat, quidnam Imperij saluti congrueret.

3 Sed iterum Legati: Vbi per eundem tabellarium duo illi articuli remitterentur eâ formâ quâ correcti fuerant (se quoque paratos ostenderant ad eos iterum corrigendos, dummodò non omnino prætermitterentur) sperare se, ab illo comprobatum iri. His acquieuit Archiepiscopus, sed noluit vt interim proponerentur. Et ita colloquium absolutum est; in quo Osius studij ardore, & indolis candore, præ reliquis collegis ostendit, necessariam à se ducci emendationem laicæ potestatis etiam in Germania, cuius res erat
 exper-

ae
 Crict.
 I .

1563. expertus; magisq̄ue Poloniæ, vbi natus erat, consuetudinem commendauit.

Oratores Ferdinandi mandatis constanter inhærebant, ad rem, si proponeretur, oppugnandam; & ad Cæsarem rescripserunt, Lunensẽm cum ipsis acturum: de Gallis nihil sibi polliceri, quippe durissimum quemcumque cibum deuoraturis, quò Lotharingus celeriter in Galliam remigraret.

In eiusmodi controuersia statu Legati sedulò litteras Romam miserunt ad Borromæum, per opportunitatem hominis, qui Delfino à secretis erat, & ab eo Romam mittebatur, & Tridento transibat: simulq̄ue institerunt, vt ipsi de voluntate Pontificis certiores fierent, ubi violentiam in eo paterentur, atque vt acciperent diploma, perfecturi quod minitati fuerant; videlicet, se abruptâ Synodo discessuros, vbi illam, suumq̄ue munus præpediri censerent, polliciti, id à se non nisi extremâ coactis necessitate peractum iri. Sed antequam nuntius in viam se daret, euentum colloquij cum Archiepiscopo per familiarem hominem nuntiarunt Drafcouizio, qui ex morbo decumbebat, & rem à collega rescuerat, fortasse quò eius animus tentaretur an acquiesceret. Respondit ille, Sibi mirum videri, eos qui paulò antè publicè dixerant, Pium Quartum, qui se pro summo Pontifice gerebat, reuerà summum Pontificem non esse, sed per simoniam electum, adeoque dignum qui deponeretur, consecutos fuisse, & consequi facilius quod ipsi postulabant, quàm Oratores Cæsaris, tam pij ac tam modesti. Rogari à se mone-rique Legatos, ne Cæsaris postulatis aduersarentur: nam etiamsi tacuisset ille, haud ipsis defuturos qui acerrimè contradicerent.

Moronus animaduertens Cæsarianos deiungi, adeoque deuinci non posse, Pragensẽm accersijt: & cum in ambobus æstus animorum partim colloquio, partim meditatione ac morâ deferbuisset, studuit vterque, id quod impetu exasperatum fuerat, suauitate lenire. Pragensis dixit, Cæsarem illi formæ reconcinnatæ minimè repugnaturum, vt qui ab altera offendebatur, quod ita sonabat, vt cuncta Decreta Conuentuum Germanicorum in rebus Ecclesiasticis abijcere videretur; sed oportere habitam ab ipsis de Cæsare rationem ostentari, expectato eius responso, breuì aduenturo. Ex altera parte præteritam acrimoniam excusauit Moronus; & quò palàm fieret Pragensi, quàm addictus Cæsari idem esset, acceptâ silentij fide legendum illi obtulit id quod Pius scribebat, quò facilius Romanorum Rex confirmaretur. Hic verò par est vt aliquanto remotiùs regrediar, quò rem exponam, argumentum plurimi

rimi sermonis laborisq̄ue id temporis, & quæ non parum connexa fuit cum viris ac negotijs Concilij, præfertim cum Suavis haud cesset eam rem sui carbonis ductibus depingere, quantum sibi valeat ad Sedis Apostolicæ dignitatem ac famam denigrandam.

6 Fuerat ea res commissa inter alias Morono, dum legatione fungebatur Oeniponti, vbi opportunitatem nactus esset: controuersia in hoc versabatur. Aduersus electionem Maximiliani plurima connumerabantur vitia, ac potissimè, quòd duo solùm Septemviri illi consenserant, quoniam reliqui tres hæresim sectabantur, & Coloniensis Archiepiscopus nondum fuerat confirmatus. Præterea, Pontifex ^d non admittebat potestatem in Septemviris absque suo consensu destinandi successorem Cæsari adhuc viuenti, sed solùm subrogandi iam defuncto, seu concedendi adiutorem viuenti, donec ipse diem obeat: atque huiusmodi adiutorem esse re ipsa Regem Romanorum ante Pontificiam confirmationem, multoque validius id tunc militare, quando ipsius parens coronam è Pontificis manu non acceperat. Ac denique obiectabatur, coronam argenteam à Maximiliano fuisse susceptam Francofurti, & non Aquisgrani, secundùm Caroli Magni constitutionem, à successoribus perpetuò custoditam: tamen significauerat Pontifex Morono, haud difficilem se præbiturum ad defectus supplendos, dummodò Maximilianus Catholicorum parti omnino adhæreret.

7 Sed quoniam Regis absentia omnem opportunitatem ademerat Legato Oeniponti ad rem transigendam, postea Delfinus Pontificem monuit, in rem non esse, negotium sic in ancipiti deserere cum acerbo Ferdinandi ac filij sensu; qui repugnantiam in eo Sedis Apostolicæ conspicati, illam tamquam propitiam ac fauentem ipsorum amplitudini aspicere non possent. Quare Pontifex animum flexerat ad electionem confirmandam, vbi Maximilianus postularet vt illius defectibus suppleretur, & iusiurandum ederet pro Fide ac Sede Apostolica, ex scripto illi tradito, pro eo ac vtriusq̄ Cæsares iurauerant: & Oratorem ad exhibendam obedientiam Romam mitteret, de more aliorum Principum, & sicuti Ferdinandus eius parens egerat.

8 His quæ Pontifex postulabat difficilem præ se tulerat animum Maximilianus, etiam ex Ferdinandi sensu. Recusabat confirmationem petere, nisi ea ostenderetur petita à decessoribus, inter quorum electiones aliquam fuisse pluribus quàm suam vitijs affectam. Iusiurando quæsito à Pontifice opponebat, vsurpatum illud non esse; idcirco Cæsaris Orator de se aliud protulerat, quod vsurpatur

Pars III.

M m m m

tur

1563.

^c Litteræ arcanis notis Borromæi ad Moronum 24. Martij 1563.
^d Cuncta extant in longa epistola Borrom. ad Delfinum Nunt. 8. Iulij 1563

^e In epist. Delfini ad Borromæum 4. Maij 1563 cum in Germania difficultas erat in excipiendo diplomate Confirmationis; at summa suarum litterarum est in cõmentarijs Barberinorũ.

ae
Trid.
I.

1563.

tur cūm Cæsar à Pontifice coronam accipit, in quo se obstringit ad Fidem Catholicam tuendam. Sed hoc existimatum fuerat præfenti negotio non congruere; illi tamen Pontifex acquiesceret, dummodo verbo aliquo adiecto, & amplius litteris à Maximiliano ad Pontificem scriptis, ille declararet, nomine Catholicæ Fidei, à se in eo iureiurando promissæ, intelligi fidem illam, quam Romani Pontifices profitebantur: quæ declaratio (aiebat Pontifex) vim habuisset ad serenandos Cardinalium animos, qui consensuri erant solemnī declarationi, quā Maximilianus Romanorum Rex agnosceretur, nondum omni rerum præteritarum umbrā purgatos. Nec minū obedientiæ exhibendæ repugnabat Maximilianus, opponens, id à patruo suo Carolo Quinto, & ab auo Maximiliano peractum non liquere: & quamquam patris Orator in eo consensisset, actum id ab illo extra limites mandatorum; & quia Tridentinus ac Moronus Cardinalis ad hoc illum impulerant, polliciti se ostensuros, idem à memoratis Cæsaribus usurpatum fuisse, quod legitime non probabatur. Quapropter nisi tunc rem excusasset apud Cæsarem recta Oratoris mens, hic penam exoluisset.

Contra verò pro Pontifice afferebatur: Quamquam siue ob recentem Romæ direptionem, siue ob socordiam in tabulis custodiendis, non reperirentur iuramenta, & obedientia, à Maximiliano I. & à Carolo V. præstita; tamen id actum esse credendum. De iuramento haberi formulam in Canone, *Tibi Domino*. distinct. 97. quæ formula postea variata fuerat, sed semper vilitata à Cæsaribus electis, per amplissima verba, prout eam Pontifices postularant, sicuti constabat ex summario Othonis Quarti, Frederici II. Guilhelmi, Rudolphi, Alberti I. Henrici VII. & Caroli V. Quod verò ad obedientiam spectabat, præsumi non solum exhibitam illam fuisse à præteritis Imperatoribus, ex cunctorum Regum Principumque Christianorum exemplo, sed scriptum reperiri, Carolum V. eam fuisse pollicitum disertis verbis: & recentem oblatam à Federico, legitur in Oratione per typos edita ab Ænea Siluio Picolomineo, qui postea Summus Pontifex Pius II. dictus est. Præterea de Maximiliano I. referri ab antiquo Cæremoniarum libro, *ab eo fuisse præstitam obedientiam*. Vbi Rex nec Pontificiam confirmationem vellet accipere, nec exhibere Pontifici obsequia consueta debita, & nihil sibi noxia, satius censeret, ne offensionis causæ augerentur, in eodem rerum statu vtriusque persisti, donec maior à Deo latus affulgeret de eo quod expediret.

Quid.

10 Quidquid narratum est, scribebatur à Borromæo in quibusdam documentis, tam prudenter digestis, ut si quo infortunio elaberentur, aut necesse foret Nuntio ea in Cæsaris manu per vnum aut alterum diem relinquere, & ille sibi exemplum exscriberet, possent ob oculos Maximiliani absque offensione obuersari. Sed præterea significabatur per arcanas notas Nuntio, ut ipse Cæsari in memoriam reuocaret suspiciones de filio conceptas, tum quia hæreticum concionatorem à se depellere noluerat, tum ob alia maioris momenti ab illo gesta; adeò ut ipse Cæsar sæpè conquestus de eo fuerit cum Pontifice, per litteras suâ manu conscriptas, ostendens, in sua potestate non esse rebus consulere. Hinc moueri Pontificem & Purpuratos Patres, ne satis haberent vniuersalem quamdam declarationem, quâ polliceretur Rex conseruationem Catholicæ Religionis, sicuti loquebatur iusiurandum oblatum ab Oratore; sed ut poscerent voces immunes ab interpretationum varietate, & declarantes, quid ipse nomine Catholicæ Religionis intelligeret. Porro, quò altiorem euehebatur ad gradum in Christiana Republica, eò securiorem fidem habendam esse, quòd ab ipso ad Christi gloriam esset administrandus; aliter Pontificem ne tria quidem suffragia, in Senatu Maximiliano propitia, sibi polliceri posse.

11 Delfinus, quamquam his rationibus instructus, insuperabilem offendit duritiem in Maximiliano, in Ferdinando, & in Consiliarijs, profectam, ut ipse scripsit, non ex repugnantia Sedis Apostolicæ, celsissimo quoque modo honorandæ, sed ex quadam ratione admodum speciosa, & in hisce rebus præualida, præsertim apud Germanos, ne videlicet variaretur id quod consuetum est, cui soli ad se tuendum apologiâ opus non est. Vetera iuramentorum exempla, quæ adducebantur, varia esse & abolita, & fortasse accommodata illius temporis Cæsaribus, à quibus par erat ut Apostolica Sedes exigeret huiusmodi cautiones, ob ea quæ sæpè illis infestantibus tolerabat; non tamen illis, qui tunc erant, veris nimirum ipsius defensoribus, eique addictis, iusiurandum illud Canonis, *Tibi Domino*, fuisse in vsu, cum Cæsar coronam suscepturus Romanum territorium ingrediebatur, adeoque præsentibus conditionibus haud aptari: & fortasse illi iuriurando aliud consuetudine successisse, quod Reges Romanorum habebant in prima corona accipiendâ, & quod re ipsa protulerat Maximilianus Francofurti solemniter, & in conspectu tot potentissimorum Protestantium, qui prius illum eueixerant, & tunc fremebant. de quo

M m m 2

infra.

æ
 Crict.
 I.

1563.

infra. Memoriam non extare huiusmodi recentis iuramenti, antequam Reges Romanorum secundum *Bullam auream* eligerentur. Illud verò longè maioris æstimationis esse, quippe habitum in tam celebri Germaniæ concursu, quàm quidquid ageretur in Varicino Senatu: Recentius Caroli IV. quod afferebatur, non videri plurimum faciendum: cum enim ille Princeps electus fuisset eo tempore quo Ludouicus Bauarus regnabat, mirum non esse, indutum illum fuisse ad quamcumque legem à Romano Pontifice accipiendam, vt ab eo fieri solet, qui non nisi nomine Principatum obtinet, & alienam indiget ope ad reipsa possidendam. Ab Oratore arbitrato suo, non suorum Principum mandato illud aliud iusiurandum oblatum fuisse, quod habebatur à Cæsare iam regnante, cum à Pontifice coronam accipiebat, & valde indecoram videri confusionem rituum officiorumque in huiusmodi actionibus, quæ adeò variabant, abiectis cæremonijs diutius vsurpatis. Si talia iuramenta secundum illorum veterum tenorem, quæ Pontifex adducebat, reuerà fuissent habita siue à Carolo V. siue à Maximiliano I. non esse credibilem tabularum illarum iacturam in Urbis direptione, vt pote quæ conseruari soleant à Romanis Pontificibus in Arce Ælia, quò Clemens VII. & se & pretiosissima quæque receperat. Et sanè post direptionem & memoratas iacturas, accidisse electionem Regis Romanorum in Ferdinando Cæsare, tunc regnante; nec apparere, huiusmodi iusiurandum ab illo editum.

Eandem ab vsu comprobationem postulabant, vt assentirentur petitiæ obedientiæ, ab Oratore nomine Regis exhibendæ. Quod de ipsa aliàs exhibita proferebatur, eandem exceptionem habere, pro iureiurando adductam. Orationem Æneæ Siluij satis rei probandæ non esse; auctor enim eo fuerat ingenio, & vitâ tam diuturnâ post eius recitationem, vt ipsam multis in partibus pro more scriptorum mutare potuisset. Neque rem satis ostendi à vetere Cæremoniæ libro, quippe qui disertâ verba à Maximiliani I. Oratore dicta non ponebat, sed sententiam; adeoque dubitari posse, expostam fuisse tamquam obedientiam, significationem illam obsequij, quæ certum hoc vocabulum non contineret. Nec Maximilianum obsistere facultati, quam assumerent Pontificij, similis interpretationis in posterum vsurpandæ, dummodò ipsum non obstringerent ad eam formam exercendam, cuius vsum non cernebat apud suos proximos decessores, excepto parente, cuius Orator id egerat absque sui Principis mandato, & nixus conditionibus positus pro certis, sed postea haud veris repertis.

Hæc

12 Hæc erant Cæsarianorum responsa: sed temperamentum, ad quod postremò Pontifex confugiebat, vbi difficultas in Maximiliano peristeret, vt nimirum vterque quiesceret, omisâ eius rei tractatione, ne contentiones adeoque acrimoniæ multiplicarentur in Germania, neque Cæsaris, neque Sedis Apostolicæ studiofis vlllo pacto probabatur. Alteri parum firmum in capite Maximiliani diadema censebant, nisi illud stabiliuisset manus Pontificis, cuius auctoritas tanti sit à cunctis Catholicis, ac præcipuè à tribus Septemuiris Ecclesiasticis, & à tam multis Præsulibus, in Germania præpotentibus. Alteri perpendebant, hoc litigio vti posse Pontificatus hostes, validâ quasi machinâ ad Regis animum concutiendum, & ab illius studio amouendum, qui regiam ipsius potestatem haud legitimam agnoscebat; pro eo ac mos hominum est, auctoritatis plurimum tribuere sua comprobantibus, minimum sua improbantibus. Atque in hac sententia erat præsertim Delfinus, à quo missus fuit ad Pontificem Fata, qui sibi erat à Secretis eo tempore de quo loquimur, sua deferens consilia, complurimûque Catholicorum, religione ac prudentiâ præstantium, & Maximiliani promissa; quæ huiusmodi erant.

13 Vt Romam mitteretur exemplum authenticum iurisiurandi à se præstiti Francofurti, in quo habebatur hæc interrogatio, quâ illum Archiepiscopus diadema imponens percontabatur: *Vin sanctissimo in Christo Patri ac Domino Domino Romano Pontifici, & sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ debitam subiectionem ac fidem reuerenter offerre?* Rex verò responderat, *Volo*, ad hæc & alia à se promissa obstringens se iureiurando super Euangeliorum libro. Prætereà deferret Orator ad Pontificem in cubiculo epistolam Maximiliani, quâ se obstringeret ad exhibendum illi omne officium, omnemque professionem obsequij, quæ quouis tempore reperiretur exhibita ab eius decessoribus, aut à parente Ferdinando, aut à patruo Carolo V. Vt idem Orator diceret in Senatu verba reuerentiam plurimam sonantia: vt ibi legeret epistolam Regis ad Pontificem, quæ tamen non contineret vocabulum obedientiæ, multum tamen obsequij subiectionisque depromeret. Hæc deferebat Fata. Moronus verò per suas litteras auctor erat Pontifici mitiorum sensuum, sperans, quemadmodum Maximilianus animum auerterat ab aliqua propensione, quam primis annis ostenderat, ad nouas doctrinas; ita amanter habitum à Sede Apostolica, suorum maiorum obsequium imitaturum, ac re ipsa experturum, per ea maiestatem non abijci, sed sustineri. Quod Moroni consilium quamquam

M m m m 3

Pon-

f 30. Nov. 1563. in Bibliotheca Barberinorū.

at
Trid.

1563.

g Litteræ
Borrom. ad
Moronum
4 Septembris
1563.

Pontifex à se agnosci fateretur vt à sincerissimo studio profectum, tamen respondit, id sibi durum videri; sed à se; quantum poterat, concoctum iri, demandatâ interim eidem curâ, vt cum collegis rem perpenderet, & cuncti ad se scriberent quid ipsi sentirent.

h Litteræ
Borrom. ad
Delfinum
19. & 28. Se
ptemb. 1563
cum notis
Pontificis.

Iam verò post longam meditationem impensam à Legatis & à 14 Pontifice, huius nomine ^h ad Nuntium responsum est: Si ab initio fuisset missum ad Pontificem iusiurandum à Rege habitum Francofurti, tot in eo controuersias haud excîtum iri; sed aduenisse Regis nomine Ioannem Manriquium cum epistola valde ieiuna ad fidem illi conciliandam, in qua ne ipsius quidem missionis finis exponebatur. In reliquum studiosissima voluntas gratificandi illis Principibus ostensa est, atque ad id varia proposita; præsertim verò vt Rex obedientiam exhiberet ex titulo Bohemiæ & Hungariæ, ac reliquæ hereditariæ ditionis, quam obedientiam exhibuerat Iulio III. Maximilianus I. ex persona & tamquam tutor Philippi filij, & quæ continebatur in conuentionibus Barcinonenfibus inter Clementem VII. & Carolum V. qui spondebat, exhibiturum se obedientiam pro cunctis suis regnis ac ditionibus hereditarijs; & cum eo communis consuetudo omnium Christianorum Principum consonabat. Sed post hæc proposita, Pius, propter Ecclesiæ bonum, antefereus Austriacorum gratificationem, & coniunctionem integram & apertam inter ipsos & Apostolicam Sedem, litigio vocabulorum potiùs quàm rerum, ad calcem cuiusdam epistolæ, ad Nuntium à Borromæo scriptæ de hoc negotio ⁱ, apposuit suo chirographo hæc verba: *Volumus tandem, vt ipsum Cesarem arbitrum huiusce rei constituas, gnari, eum suâ pietate ac studio in hanc sacrosanctam Sedem, nostramq; Catholicam Religionem, ita negotio prospecturum, vt os occludere nobis liceat malignis, parumq; ipsi beneuolis. Compertum est Cesari, voluisse nos semper res Serenissimi Regis sui nostriq; Filij charissimi inter nos agitare, idem nunc volumus, ac semper præstabimus, cunctis commisis ac repositis in prudentia, pietate ac Religione Cesaris, cui scimus Serenissimum Regem eius filium adhesurum, cumq; omnino probitate suâ imitaturum, atque hæc pauca verba volumus vt Cesari legas, perinde ac si ad ipsum scripta fuissent.*

i 28. Septembris 1563.

k Cuncta extant in Actis Consistorialibus.

Et ne lectorem pernoscendi exitus auidum relinquamus, nonis ^l Februarijs ^k anni subsecuti in Vaticano Senatu recitatae sunt litteræ latinæ Maximiliani ad Pontificem, huius sententiæ: *Beatissime in Christo Pater, Domine, Domine Reuerendissime, post demissam commendationem, & continuum incrementum mee filij obseruantie, mitto ad sanctitatem tuam Georgium Comitem Elfestain, qui pro meorum decessorum* mort

more à te reuenter petat, ut ea peragas, & concedas post meam electionem in Regem Romanorum, quæ sanctissimi Romani Pontifices agere & concedere consueverunt. Itaque dum ego profiteor præstari à me Sanctitati tuæ, & sanctæ Apostolicæ Sedi, nunc & in posterum, quidquid reperietur fuisse præstitum à maioribus meis, ac præcipue à diuis Maximiliano, & Carolo V. atque à Serenissimo Ferdinando, Domino ac parente meo, non dubito, à Sanctitate sua vicissim declaratum iri in præsentia beneuolam erga me propensionem suam. Me quidem semper reperies in officio obseruantissimum sanctitatis tuæ, sanctæq; Sedis Apostolicæ, cui Deus immortalis prospera cuncta concedat. Subinde Pontifex ex consilio consensuque Cardinalium electionem, de qua diximus, confirmauit, supplens defectus iam narratos, & in eo actu distinctè numeratos. Postea verò decretum est, ut in sequenti Senatu, qui post biduum habitus est¹, exciperetur Orator Maximiliani tamquam Regis Romanorum Orator. Is verò delatis litteris fidem conciliantibus, consuetam orationem fecit, pollicitus in ea *amorem, reuerentiam, obseruantiam & obsequium*: quæ postrema vox latinè sonare potest *obedientiam*; sed hac voce vsus non est.

- 16 Cuiusque rerum gestarum conscio, narrationem Suavis legenti super hoc negotio, licebit cognoscere, quot erroribus & calumnijs illa scateat, & quantâ rationis penuriâ Pontificem ipse derideat; aut quasi antea is postularit obsequia, quæ ipsi minimè deberentur; aut quasi postea exercuerit iurisdictionis ac prærogatiuæ actus, qui postulatis minimè consonarent. Verùm quisquis eum deridet, quem potentiæ, sapientiæ, & sanctitatis humanæ fastigia venerantur, non supra reliquos hic certè sapit; sed similis est mente captis, qui timoris quidem, non reuerentiæ capaces sunt: cum timor sit affectio belluis communis, & excita à phantasia; reuerentia verò proprius hominis affectus, & à ratione procreatus. Sed ad nostra tempora successusque reuertamur.

CAPVT

1563.

C A P V T VII.

Concordia inter Moronum & Archiepiscopum Pragensem. Postulatio Lunensis apud Pontificem, ut leges ad Comitiam Pontificia & Purpuratorum Collegium reformanda, ferantur à Synodo. Responſa illi reddita Pontificis nomine à Legatis.

IN colloquio memorato inter Moronum & Pragensem, postquam ille præteritæ contentions asperitatem lenijt, ut dictum est, quo sibi veterem Cæsaris benevolentiam conseruaret, sine qua Pontifici minister idoneus esse non poterat, conuenit cum Pragensi, ut de argumento discordiæ, hoc est, de suspendendo examine Decreti, ad reformandos Principes digesti, cum collegis colloqueretur. Et hi tandem conuenientes considerarunt, idem planè futurum amicitiam Cæsaris, ac Synodum abrumperè; cum is aquila quodammodo illa esset, sub cuius alis Synodus fouebatur. Præterquam quòd conatus euasisset irritus ob aduersum Lunensis animum, quem rescitum fuerat affirmasse, inspecturum se, ubi Regis nomine ea intermissio postularetur in Synodo, quisnam inter subditos Regis esset illi aduersaturus. Audiri, Lunensi quoque in eo Lusitanum obsecundare: cumque à Legatis ad consilium accitus esset Lotharingus secundum accepta mandata, ut is tamquam quintus Legatus in rerum communicatione haberetur, ille non modò eam dilationem comprobarat, sed adiecerat, Si Brentius hæresiarcha spatium petijisset ut audiretur, haud ipsi denegandum fuisse. Idcirco inter eos conuenit, ut Oratores Viennam cursorem mitterent, cuius reditus post octauum aut decimum diem incideret: ut curarent interim Legati expendi à Patribus dogmata, seu disciplinæ reparationem; & ubi intra illud spatium temporis responsum haud redderetur, darent operam, ut illi de reliquis emendationis generalis articulis disserere permitterentur, eâ tractatione sepositâ, donec responſio perueniret. Tabellarium Oratores confestim miserunt, & post rei gestæ narrationem Ferdinando significarunt; Sibi quidem ex animo videri opus esse, ut laici quoque Principes reformarentur. Simul etiam per eundem tabellarum de rei euentu Delfinum monuerunt, ut negotio coram opem ferret.

^a Litteræ
Legat. ad
Porrom. vlt.
August. 1563

Eiusmodi tunc molestiâ liberi Præsides, sententiam suam de alia re notabili, in postremis Borromæi litteris ^a contenta, Romam perscripserant. Lunensis vnà cum responſionibus scripto redditis ad

ad parata legum capita, coram etiam exposuerat, necesse esse ut in 1563.
 Concilio & Collegium Purpuratorum, & Pontificis Comitia re-
 formarentur. Id quoque fuerat ab eodem Casari significatum, à
 quo traxerat mandata ad suos ^b, ut utrumque promoverent. Postea ^b Memorata
 scripserat Lunensis ad Pontificem, testatus animum suum optime ^b Caesaris epi-
 paratum; sed hæc duo postulans, quæ vniuersè ab Oratoribus ex- ^b stola ad Oia-
 petita dicebat, & in reliquis vstus tormulis ad animi demissionem ^b tores 8. Au-
 amoremque compositis, prætermisso per silentium capite, tam ^b gusti 1563.
 ardentè antea à se quæsito, ut nimirum pro maiori nationum nume-
 ro decerneretur. Hanc epistolam Borromæus Legatis legendam mi-
 sit ^c; indicauitque quid Pontifex haberet in animo illi per ipsos re-
 spondere; sed simul eosdem consuluit, addens, fortasse præstola-
 turum Pontificem ipsorum sensus, antequam responsionem suam ^c Litteræ
 illis committeret. Hi verò ægrimoniâ pleni ob opposita à Lunensi, ^c Borrom. ad
 ostenderunt, à se parui fieri tum quòd ille mitius scriberet de sen- ^c Legatos 21.
 tentijs, nationum numero ponderandis, cum eos sensus voce re- ^c Augusti
 peteret; tum quòd etiam affirmaret, in ea duo capita commune ^c 1563.
 suffragium Oratorum conuenire, cum præter ipsum ne verbum
 quidem reliqui haberent. Existimare se opportunum, ut Pontifex,
 pro eo ac planè indicabat in animo sibi esse, litteras ad eum rescri-
 beret officiosas ac breues, ipsis iussis illi coram respondere suo no-
 mine in hanc sententiam: De Cardinalibus negotium Synodo à se
 iam commissum: sibi polliceri, eam nihil operæ omisuram; vbi id
 non succederet, se suo muneri haud defuturum: Pontificijs Comi-
 tijs fuisse iam consultum per diploma, vbi optimæ sanctiones ve-
 terum Synodorum reuocabantur, annorum decursu, itidem ac re-
 liqua humana, collapsæ. Id negotij non fuisse demandatum Syn-
 odo, propterea quòd nulla de eo peritia in Episcopis erat. Diplo-
 ma Casari plenè satisfecisse, cum ipse tantummodò posceret, ut
 artibus laicorum Principum in promouendo aut præpediendo ali-
 quo ex Cardinalibus iretur obuiam: posse id confici in emendatio-
 ne laicorum, cunctis vetitis, etiam Principibus, denuntiatione
 grauium pœnarum, ne in eiusmodi negotium sese admouerent,
 adeoque iudicio libertatiq; Cardinalium relinquerent eius ele-
 ctionem, ad quem diuino afflatu impellerentur. Hoc fuit Triden-
 tinorum Præsidum consilium, quibus Pontifex responsionem ^d Litteræ
 commisit per eosdem sensus, quos ipse conceperat, ac per litteras ^d Borrom. ad
 illis aperuerat ^d, antequam eorum epistolam acciperet; solùm ad ^d Legatos 28.
 iecto, animaduertendum esse Lunensi, an prohibitio cum ana- ^d Augusti, & |
 themate, in quoscumque principes irrogato, ne Comitiorum Pon- ^d Legatorum
 tificis ^d ad Borrom.
^d 5. Septem-
 bris 1563.

Pars III.

N n n n

ae
 Crict.
 I

1563. tificis res tractarent, Hispano Regi expediret, qui tam magnam in ijs partem obtinebat. Diploma commendatum, ceteroqui tamquam perfectum, in eo solum vitiosum fuisse agnitum; idque quoniam Pontifex de utroque Rege rationem habuerat. Quod si placeret Lunensi, ut in Concilio aliquid adderetur diplomati, quod hoc vitium ab eo tolleret, Pontifici haud moleste id futurum: sed eodem tempore Auila, percepto rei pondere, mentem Lunensis illuminavit. Quare ille responso Præsidum acquieuit, sibi que satisfactum affirmavit, cum eo Pontificis emolumento, ut repulsa loco gratiæ habita fuerit.

Si Satyricus ille impiè dixit, Deos interdum ex audiendo malignos esse; verè licet affirmare, Deum & homines beneficos esse negando.

CAPUT VIII.

Consilium à Legatis susceptum, ut emendationis capita minuerentur. Quedam adiecta, petentè Lunensi, de primis instantijs, ad inducendam Mediolanum sacram Inquisitionem agitata. Turbæ hinc ortæ, sed sedatæ. Falsæ ratiocinationes Suanis de Decreto clandestinorum coniugiorum. Variæ Patrum sententiæ de Matrimonio.

A Nimadyertebant Legati, si Cæsaris mandata præstolarentur, incertum lentumque negotium diutius protractum iri. Quare quò præstituto die Sessionem celebrarent, duo excogitarunt; alterum, ut solum illum articulum ad futuram Sessionem transferrent; alterum, ut simul cum eo alios quoque transferrent. Per illud, tametsi Lotharingi consilio comprobatur, videbantur nimis apertè obsecundare, & quasi obtemperare voluntati Cæsaris. Præterquam quòd Episcopi, illius articuli avidissimi, fuissent veriti, ne, ut sæpe vsuuenit, dilatio in obliuionem voluntariam degeneraret. Idcirco alterum consilium & gratius & magis honorificum, & etiam facilius habitum est, quandoquidem argumentum destinatum crassior materia censebatur, quàm ut tota simul moleteretur. Statuerunt itaque Decreta solum ad viginti redigere, Patribus polliciti, Decretum de Principibus agitatum iri simul cum alijs grauissimis, quæ supererant.

Necesse autem erat, ut Episcopis hoc promisso animi releuarentur: ex eo enim quòd recenter acciderat, hi non mediocriter animis conciderant. Philippus Rex optauerat Mediolanensem ditionem

nem tutam reddere à propinqua Germaniæ & Heluetiæ hæresi, 1563. quæ plus minusue Vicentiam & Sabaudi oppida penetrauerat, cumque in Hispania experimento comprobaretur, tutissimum propugnaculum esse seueritatem Sanctæ Inquisitionis, habuit in animo eam secundum eandem formam Mediolani instituire. Pontifex, cuius opem ille implorauerat, animaduerso graui periculo non Insubriæ modò, sed hinc vniuersæ Italiæ, quæ Christianæ Reipublicæ cor est, impendente, consenserat^a; simulq̃ne assensus est, vt Gaspari Ceruantes Hispano, Archiepiscopo Messanensi, qui erat in Concilio, liceret inde discedere, id quod proponebatur executuro. Hi nuntij errorem populis incusserunt, & mœstitiam illius ditionis Episcopis: alteris ob intolerabilem, vt ipsi arbitrabantur, seueritatem illius in Hispania Tribunalis; alteris, ob diminutionem, quam inde præuidebant, suæ iurisdictionis. Nec minori, quàm Insubriæ Episcopi, affecti sunt tristitiâ regni Neapolitani Præsules, idem suis regionibus formidantes, præsertim cum adhuc vigeret illius memoria quod à Carolo V. in eo regno tentatum fuerat. Et quamquam postea mitigaretur acrimonia, quod Inquisitores futuros Italos affirmaretur; adhuc tamen non effluerat acerbitas, dum animaduertebatur, eos Hispanicæ Inquisitioni fore subiectos. Quamobrem Legati apertè significarunt Pontifici communes querimonias, quibuscum exanimatio vniuersalis coniungebatur, aientibus Episcopis, Se non aufuros vocem promere in Synodo aduersum Principes laicos, cum ij viderentur cuncta Romæ impetrare: sed interim suo se incommodo intelligere, quantum illi cladem ipsorum molirentur, dum nitebantur plurimas auctoritatis vlnas subtrahere Pontifici, quò suam quisque vel vnico digito ampliaret: perinde ac si ciues vellent planè arcem diruere, quò illius saxa ad priuatas ipsorum domos extruendas distribuere.

3 Monuerunt itaque Legati Pontificem, etiamsi ditionis illius salus huiusmodi arma deposceret, par esse vt Inquisitores constituerentur miti Romano Tribunali subiecti, non terribili Hispaniensi. Interim Mediolanenses, præter operam apud Regem ac Pontificem nauatam, Sfortiam Briuium Tridentum miserunt, vt litteras à duobus Legatis Mediolanensibus impetraret, patriæ opitulaturas: & adfuit quoque Legatus quidam à Cremonensibus, opem imploraturus à cunctis Episcopis Insubriæ, qui communem epistolam iam destinarant ad Pontificem: nec eo contenti, egerunt ac penè conuenerunt cum reliquis Patribus, vt in Decretis disciplinæ voces apponerentur, quæ auctoritatem Episcoporum exime-

^a Cuncta constant ex varijs litteris Borrom. ad cunctos Legatos, & ad Moronum & Sinuati 7. 17. 25. & 28. Augusti & 1. & 4. Septembris; & Legatorum ad Borrom. 17. & 23. Augusti; & Vicecomitis 17. & 23. Augusti; & duabus mensibus Septembris ab eo scriptis.

æ
Trid.
I

1563. ret à nimis absoluta Inquisitorum auctoritate. Sed hæ voces postea à Morono deletæ sunt, vt qui præsenferat duos obices Hispani Oratoris, & cùm amplius his opus non esset, comperto plus timoris quàm periculi fuisse. Etenim Pontifex vbi primas excepit Tridento querelas, mutato consilio, & iteratis per Borromæum responsis clarioribus semper & amplioribus, significauit, Sibi non licere Inquisitionem in vniuersum denegare, vtpote quam omnes, & ipsi Mediolanenses Præsules tamquam salutarem ac sanctam fatebantur; sed certi essent Legati, & ipsius nomine certi essent Patres, Inquisitionem haud inductum iri in eam ditionem, nisi ex iure communi, absque Ordinariorum detrimento, & subiectam Romanæ, non Hispanicæ Inquisitioni; neque id à se peractum iri, nisi tardà maturitate, & auditis antea Legatorum consilijs de conditionibus: quod Mediolanensibus & Episcopis generatim solatio fuit.

Causa igitur seu vera, seu vnica, ob quam ea perturbatio resedit, non ea fuit, quòd Hispani destiterint ab incepto, edocti improspere Belgij exemplo, sicuti Suauis narrat; quamquam verum esset, propositum à Pontifice fuisse periculum, & à Suessano Duce, se apud Regem deprecantem pollicito Mediolanensibus, destinatas ab ipsis legationes in Hispaniam & Romam fuisse detentas; sed magis destitit, quòd Pontifex tum Mediolanenses tum Patres certos reddidit, se omnino dissensurum, quippe qui fati intelligeret, quantum inde perturbationis inferretur patriæ suæ, & quam facile ad exemplum huiusmodi reliqui principes ansam arriperent ad idem postulandum, Romani Pontificis & Episcoporum auctoritate diminutâ. Quare, antequam Româ noua Suessani sensa accipi potuissent; quin etiam susceptis litteris, in quibus pro certo ponebatur, Oratores Mediolanensium ad Pontificem, hoc ipsum curaturos, iam se in viam dedisse, consilium apud se statutum Legatis aperuerat, addens, Oratores à se benignè habitum iri, & postulata impetraturos pro sua in patriam charitate: qua in re suam quoque strenuam operam pollicebatur Borromæus, dicens, Ad id se permoueri simul ab affectu naturæ, simul à conscientiæ stimulo, quorum coniunctio vim summam obtinet, quippe quæ non partem hominis, sed hominem integram ad opus compellit.

Iam verò dum adhuc in Episcopis ea perturbatio inerat, articuli de disciplina solùm ad viginti redacti sunt, sicuti diximus, festinationis studio, & in quibusdam seiunctis cœtibus expensis, quò eodem simul tempore à compluribus ponderarentur, ac limarentur, antequam

¶ In epistola
citata 27.
Augusti,
1563.

¶ Acta Pa-
lotti.

quam ad vniuersalem Conuentum venirent. Vnus ex his cœtibus habebatur coram Lotharingo, vbi aderant præter Gallos multi Hispanorum ac Lusitanorum Præfulum; alij congregabantur in domibus duorum Præfulum Italicorum, qui animi fortunæque dotibus, ac generis nobilitate prælucebant, ne reliqui peculiari hoc honore illis exhibitio offenderentur: hi erant Marcus Antonius Columna Archiepiscopus Tarantinus, & Alexander Sfortia, Clericus Apostolicæ Cameræ, & Antistes Parmensis: est qui pariter connumeret Episcopum Hydruntinum; sed is, qui scripsit accuratus de rebus illius ætatis, me certiore reddit, id tunc non accidisse. Et quidem verisimile est, noluisse Hydruntinum citra necessitatem in se irritare Oratorem Hispanum, cui quanto essent odio ac suspitioni hi peculiare cœtus, in comperto erat. Post habitam in domibus trutinam argumentorum, iterum causa reclusaque sunt Canones ac Decreta, & ad Patres delata nonis Septembris, vt in generali consensu sententiæ proferrentur. Modeste conquestus est Lunensis, quod hi articuli ita reconcinnati Patribus traditi fuerant, secum antea minimè communicati, nec se interrogato, an quidquam pro suo Rege proponendum haberet. Sed Legati hominem sedarunt, allatâ excusatione, quæ sicuti frequenter est omnium quæ adducuntur verissima, ita plerumque acceptissima foret, nisi humana superbia illam adducere dedignaretur; ea verò fuit culpæ confessio, à curarum laborumque congerie profecta, à qua non sine doloris sensu dixerunt interdum se trahi extra se, sibi que optabile reddi, vt in quouis mundi angulo infelicissimo potius quam ibi collocarentur. Ita se habet illorum graduum felicitas, ad quos longâ ac laboriosâ viâ per sudorem plurimum aspirant, quasi ad terrestre cælum, communia mortalium vota.

Ab ipsis deinde Lunensis petijt, vt articulum adderent, sibi regis in mandatis acerrimè commendatum; nimirum, vt in omnibus causis, primæ instantiæ relinquerentur Ordinario, quicumque is esset, aut Præful inferior, aut Episcopus, aut Archiepiscopus, aut cuiusvis conditionis. Quoniam autem Legati negabant tunc illum proponere, ostensâ amplitudine reliquarum rerum, per summum laborem digestarum, quæ ijs temporis angustijs coarctari vix poterant, eos iterum rogauit vt omitterent potius quodcumque ex alijs capitibus magis arduis, eo retento, quod ferè absque repugnantia exciperetur; aliter, aiebat, visum Regi fuisset sua postulata nihil pendere, prætermisso articulo tam æquo, & tam supra ceteros à Rege postulato. Quapropter Legati, intelligentes id non fieri

1563.

d d Scriptura
Vicecomitis
ad Borrom.
26. Augusti
1563.
o Acta Pa-
leotti.

f Diarium,
& Acta Pa-
leotti.
g Litteræ
Legatorum
ad Borrom.
5. Septembris
1563.

Trid.

1563. ex arte ad moram protrahendam, quin potius si assentirentur, festinationi se consulere, illi gratificati sunt, adiecto capite vigesimo primo.

h Diarium
7. Septem-
bris, & Acta
Palcotti præ-
ter Acta Arc-
cis Eliz.

Hoc rerum apparatu^h generalis cœtus die 7. Septembris habitus 7 est; quo die admissus etiam est Orator Melitensis, in postremo loco post Oratores Ecclesiasticos Principum laicorum, nimirum, post Episcopum Cortonensem; perlectumque est diploma Pontificium, quo iura Patriarcharum, Archiepiscoporum & Episcoporum illa servabantur. Postea sententiæ dici cœptæ sunt de articulis Matrimonij, tertio iam relictis; in quibus dicta quædam referam notata digniora.

Canone tertio damnabatur, qui affirmaret, Ecclesiæ fas non esse 8 plura aut pauciora præscribere impedimenta, quam quæ in Levitico continentur. Vox, *pauciora*, reiecta fuit à Lotharingo, non probante ut Fidei dogma ea de re constitueretur. Iterum actum est de mutatione à Venetis petita, varijs sententijs, sed plerique eam comprobantⁱ.

i Diarium
23. Augusti
1563.

Præcipuæ disputationis argumentum erat matrimonium clan- 9 destinum: & quò facilius de eo decerneretur, alia formula proposita est^k, in qua per hæc verba detractio ipsius efficacitæ mitigabatur: *nisi tamen Episcopus opportunum censeret, matrimonium publice contractum coram Ecclesia cum aliquo impedimento quod sine scandalo detegi non posset, iterandum postea, eodem impedimento sublato, sine testibus. Declarat præterea Sacrosancta Synodus, matrimonium ac sponsalia contracta coram tribus testibus, probari posse per duos illorum, aut per aliam legitimam probationem.*

k Acta Arcis
Eliz. 7. Sep-
tembris
1563.

De filijs familias respositum est Decretum, certam ætatem, sicut 10 in priori forma, exigens, nimirum in maribus annum decimum octavum, decimum sextum in feminis; adiectumque est, opus esse consensu patris, aut aui paterni catholici: sed adhuc temperabatur hæc necessitas, ubi illi aut rogati dissentirent iniuste, aut diutius abessent, & contractus celebraretur cum Ordinarij facultate. Denique præcipiebatur, ut ea Decreta singulos obstringerent post diem à prima promulgatione trigesimum; quod inter cetera commoda vnum quoddam afferebat, tunc ab omnibus haud observatum, quia videlicet evitabatur id quod Lainius & alij monuerant, nimirum, inter hæreticos, qui huic Decreto non parerent, nullum matrimonium in posterum verum fore, nullamque prolem legitimam. Huic sanè incommodo occurrebatur, quoniam illi suis in regionibus Decreti promulgationem haud permisissent, adeoque non 11 fuisse

fuiſſet expleta conditio, ſub qua Synodus imperabat vt illud cunctos obſtringeret. Quod tamen factis non fuit illis regionibus, quæ à Catholicis tunc poſſeſſæ, adeoque hac lege illic ſolemniter promulgatâ obſtrictæ, in manus poſteâ hæreticorum ibi degentium & imperantium deuenere. Sed quòd per ſanctiones cunctis euenturis caſibus non conſulatur, non eſt hominum culpa, ſed hominis natura.

11 Narrationis curſus sæpè calamum, vnaque memoriam abſtrahit, ne ſuauiſ, vt par eſt, caſtigetur. Præterij multa eius errata in recenſendis temporibus, quibus inceptæ perfectæque ſunt ſuffragationes in referendis Patrum dictis, aut Oratorum poſtulis, præcipuè verò tenuiſſimam noticiam, quam ille palam facit de ijs quæ cum Cæſare Cæſarianiſque contigere: ſed diſſimulare non poſſum quod per intolerabilem falſitatem dicit, Pontificem ad Synodum abſoluendam fuiſſe inflammatum, vbi ſenſit Oratorum poſtulata: perinde quaſi eius abſolutio commendata ab ipſo acriter non fuiſſet in cunctis ad Legatos litteris, antequam id ageretur; & quaſi Oratores Cæſarei & Galli non propoſuiſſent alias, perinde ac ipſe quoque narrauit, congeriem poſtulatorum, abſque comparatione præſentibus grauiorum. Sed quò intelligamus quem ſenſum exciuerint in Pontifice ea cuncta poſtulata Oratorum, luſtre muſe episto- lam ſuper his à Borromæo ad Legatos ſcriptam: *Niſil noui Pontifici detulere veſtra litteræ; certi enim eramus, Oratores Gallos minime deſtituros in ſuo ſcripto ab ijs poſtulan- dis que poſtularunt, tametiſi optarent ne ea à Concilio impetrarent; & de Luſitani modeſtia eramus pluſquam certi. Super eſt vt cognoscamus Lunenſis poſtulata, quando parato erat animo ea conſeſſim tradere, quamquam Pontifex illis non inſpectis ſtatuit nunc id quod ſtatuerat de iteratis petitionibus Oratorum Cæſaris, nolle ſcilicet ea amplius in deliberationem adducere, ſed omnino in veſtra prudentia iudicio, conſueſcere; cum ſatis nouerimus, in cunctis vos peracturos, quoad fieri poſſit, maius bonum aut minus malum.*

14. Auguſti
1563.

12 Sed demus ſuaui, vt hoc inter cetera eius errata, ex penuria notitiæ, & abundantia fiducia, connumeretur. Proſectò in ratiocinatione, quam habet de noua Conſtitutione ſuper coniugijs clandestinis, cum errore grauiſſimo intolerabilem malignitatem coniungit. Hæc, inquit, *elatio quedam fuit Ordinis Eccleſiaſtici: ſi quidem actio tam præcipua in politica & œconomica adminiſtratione, que ad id uſque temporis in ſola facultate fuerat illius ad quem ea ſpectabat, Clero integra ſubyciebat, nullâ viâ, nulloq; modo relicto ad contrahendum matrimonium, ſi duo Sacerdotes, hoc eſt Parochus & Episcopus, ex aliqua utilitatis propria*

æ
Trid.
I

1563. *proprie ratione suam actioni presentiam denegarent.* Et addit, à se libenter auctorem tanti emolumenti nominatum iri, sed illum cum rebus alijs compluribus à se ignorari.

Ac primò quidem necesse est, cæcitate non modicâ tunc laborasse cunctos Oratores & Consiliarios Principum, qui tamen animos intentissimos, maximeque sollicitos præ se gerebant in tuendo laicæ potestatis iure, quando tam enorme detrimentum haud animaduenterunt; quin omnes certatim Decretum illud promouerunt, quod magnum quidem obicem in Episcopis offendit, nullum in laicis. Præterquam quòd nondum auditur per nonaginta annorum spatium atque usum, laicos Principes illud conspiciatos ipsius pœnituisse; nec intelligo, populos obtemperantes Concilio vociferari, à se liberè non posse contrahi matrimonia, quia Sacerdotes nolint.

Præterea Suavis, quem aiunt in Mathematicis apprimè versatum, hac vice pueriliter in arithmetica falsus est. Etenim satis esse non solet, quòd duo Sacerdotes adesse recusent, vt coniugium retardetur; sed oportet vt quatuor simul conspirent, Parochus viri, Parochus mulieris, Vicarius generalis, qui facultatem neget alij Sacerdoti vt intersit, & Episcopus. Vbi vnus ex his quatuor consenserit, matrimonium conficitur. Malè dixi, consenserit; par erat vt dicerem, vbi vnus ex his non se absconderit, seque à commercio subtraxerit: necesse siquidem non est ad efficaciam matrimonij, vt Episcopus aut aliquis Parochus (quod ex communi opinione ad Vicarium extenditur) auctoritatem aut consensum præstet; satis est vt ipso præsentè, eoque admonito, tametli inuito ac reluctante, vir ac mulier coram duobus testibus contrahendi voluntatem expromant.

Insuper quam veritate nixus poterat ille affirmare, Matrimonium tamquam politicum & æconomicum contractum; ad id vsque temporis in aliorum potestate perstitisse? Prætermitto, non dici, in alia quàm in Ecclesiæ potestate esse actionem, quæ per fas & sine peccato haberi non potest, nisi collatâ operâ ab Ecclesia; & tamen ante illud Decretum multi Canones interdixerant matrimonia clandestina, coram ipsa Ecclesia non celebrata, & non præmissis à Parocho denuntiationibus, neque merè in conscientie foro ea prohibuerant; sed hinc simul idonei ad successiones honoresque legitimorum declarati fuerant liberi, orti etiam ex matrimonio non rato, propter obicem genitoribus ignotum, dummodò huiusmodi diligentia prius fuisset adhibita; hinc verò vbi ea fuisset omissa,

omissa, in similibus casibus proles ad ea consequenda inepta declarabatur. Sed hæc omnia nulla sint. percontor: Nõnne Ecclesia varijs tempestatibus varias condidit sanctiones, quibus irrita reddebantur coniugia contracta inter personas talis ac talis conditionis? nõnne pro suo arbitratu relaxauit easdem sanctiones, non permissã ad vtrumlibet præstandum facultate laicorum potestati? Numquid igitur eã ratione matrimonia ad id vsque temporis peracta fuerant per contractus merè politicos & œconomicos, & in alijs quã in Ecclesiæ manibus eadem fuerant absolute relicta?

16 Quod spectat ad auctorem tanti emolumenti, ignotum Suauis: historici vitio non vertitur, quòd is ignorauerit profundum aliquod arcanum, aut neglecta quædam minutula, sed quòd publica maximeque solemnia ignorauerit. Auctor illius nec vnus ex Legatis, nec vnus ex Episcopis fuit, ob cupiditatem illius elationis in ordine Ecclesiastico, quam Suauis comminiscitur; plures ex Legatis, & ex Episcopis plurimi restiterunt. Quis igitur is auctor fuit? Fuit illud idem, de quo alibi diximus, exprobrantes Suauis mutilam ipsius narrationem, Regium Galliarum Consilium, quod voluit ab Oratoribus sui Regis nomine peti, vt irrita redderentur coniugia, coram Sacerdote ac tribus alijs testibus non contracta; atque ita re ipsa ij postularunt ^m per actum publicum ac legitimum, Christianissimi Regis nomine, in cœtu generali die 24. Iulij. Et iam antea visus est (cũ prima forma Decreti digesta fuisset, absque hac necessitate ita proposita Conuentui memorato die 24. Iulij) Lotharingus, qui cunctos in dicenda sententia præibat, & Gallorum dux regia postulata præ ceteris promouebat, petijisse statim vt forma in eo mutaretur, Sacerdotis præsentiam tamquam necessariã matrimonio præscriptã. Et tamen quia per hanc tot hominum præsentiam, ac præcipue Sacerdotis, videbatur efficacia matrimonij nimium coarctari, idcirco non in prima solũ, sed etiam in secunda ac tertia forma, proposita à Patribus; ad id à Synodo destinatis, præsentia trium dumtaxat testium tamquam necessaria fuerat posita, nullã factã mentione Parochi aut Sacerdotis; tamen ob Gallorum postulata Patres in sententijs dicendis differerent de imponenda nec ne huiusmodi conditionis necessitate. Plures tamen concordabant in exigendis tribus testibus, non item solis duobus; cũ facile contingat, vt vnus ex duobus moriatur, aut abscedat, adeoque matrimonij probatio haberi non possit. Postea perpensum est, nimis pariter facile fore, matrimo-

Pars III.

O o o o

nium

1563.

at
Cricl.
Im Acta Arcis
Æliæ tom.
ultimo pag. 7

1563. nium contrahi coram tribus hominibus vagis, ac puellæ ignotis, quibus abeuntibus facti testimonium haud extaret, & in absurda pristina incideretur. Quapropter haud satis consulebatur, nisi stabili teste quæsito, qui contracta connubia in codicem referret. Huiusmodi censei posse aut Scribam, aut Parochum. Scriba ad hoc idôneus visus non est, propterea quòd cum innumeri essent Scribæ, duo in eo vitia cognoscebantur: alterum, facile potuisse à partibus, saltem ex vtriusque consensu, vbi eas contracti matrimonij pœniteret, antecedens vinculum occultari; alterum, difficulter à Magistratu compertum iri, an quispiam ligatus an solutus esset, & an liberi legitimi an nothi. Accedebat, Scribam citra laborem plurimum adduci posse seu per veram seu per simulatam ignorantiam, vt in tabulas referret matrimonium inter huiusmodi capita, quibus id vetitum esset, tametsi ex impedimento non irritum contractum reddente: exempli gratiâ, si quis legitimis sponsalibus cum altera obstrictus fuisset, aut ex aliquo delicto interdictum illi esset cum hac contrahere, aut si debitæ denuntiationes haud præcessissent: quod non ita faciliè impetrabitur à Parocho, melius huiusmodi res edocto, magisque Ecclesiasticas pœnas sibi pertimescente. Et quamuis constari possit matrimonium coram ipso etiam inuito; tamen illicita coniugia, quippe quibus obex & dedecus prævidentur, rarò contrahi solent, aut possunt alibi quàm in locis semotis, quò tam facile non est vt fraude aut vi Parochus adducatur.

His permoti rationibus tum Episcopi tum Oratores, tum etiam 17 ipsi Principes Christiani, satius habuerunt, opus esse ad efficaciam Sacramenti præsentia Parochi, ex quo ingentia bona, & nullum incommodum prouenire. Ecclesiastici verò se adeò abstinuerunt ab auiditate acquirendi sibi noui iuris in his contractibus, vt cum Gallorum Oratorum postulatio vrgeret, vt Sacerdos matrimonio præfuerit (quod verbum sonabat plusquam simplicem testis præsentiam, nimirum, voluntatem & auctoritatem) Patres, quò quantum possent libertatem contrahendi seruarent, quæsitâ solùm securâ stabiliq̃ probatione, noluerint Parochum alio modo concurrere, quod spectabat ad efficaciam necessitatem, præterquam ministerio, petito quidem, tametsi coacto, aurium & oculorum.

Acta Pa-
leotti, & Ar-
cis Alia.

Iam verò ad sententias illius tertiæ suffragationis accedamus p. 18
Tres Patriarchæ, & Archiepiscopus Hydruntinus rei propositæ repugnarunt, & inter eos Truifianus ac Barbarus auctores erant, vt propter negotij ambiguitatem ad Pontificem res referretur: at ve-
rò

19 *Ælius* validiore impugnatione affirmavit, existimari à se Decretum illud contrarium iuri Diuino, seque illi vsque ad profusionem sanguinis obstiturum: & Archiepiscopus in exprobrationem prorupit, quòd ageretur de constitutione sancienda, doctrinam quamdam sonante, quæ Geneuæ tradebatur.

19 Ex opposito neruose disseruit Granatensis; Molestè à se audiri quod à quibusdam dicebatur, quæstionem ob difficultatem aut omittendam esse, aut Pontifici remittendam: ac difficultatem vbinam aptius discuti enodarique posse, quàm in œcumenica Synodo, quæ non patentium rerum gratiâ, sed dubiarum cogitur, & sancti Spiritus custodiam obtinet? Num fortè reperiri alibi parem frequentiam Theologorum, legumque Peritorum præstantium ex quauis natione, quibuscum Pontifex deliberationem habere posset? argumentum esse eiusmodi, cuius gratiâ Concilium merito congregandum fuisset, nedum à Concilio iam coactò in alio iudicio reponendum. Probari sibi, vt tales contractus in posterum irriti decernantur: fas esse Ecclesiæ id perficere, nec de eo quempiam ex antiquis Scholasticis Canonumque Peritis dubitare. De hac doctrina plures ex sententijs conuenire; & penes Ecclesiam esse, obices inducere, qui contractus irritos reddant. Quare qui hanc potestatem negabat, obligari ad eius defectum in Ecclesia comprobandum. Infirmam videri rationem, quòd hinc libertati matrimonij inferretur iniuria, si non erat iniuriosum, neque contrarium libertati interdictum, cum adiecta pœna matrimonij clandestini, sicuti hæctenus effectum fuerat; neque pariter eiusmodi esse denegatam illi efficacitatem. Nihil confici ex eo, quod multi dicebant, idem esse Matrimonium & Sacramentum; vnde arguebant, cum ab Ecclesia natura Sacramenti mutari non posset, nec pariter matrimonij naturam posse mutari. Etenim, respondebat ille, si duo baptisate suscepto animum habeant se per matrimonium coniungendi, non item suscipiendi Sacramenti, confici inter eos matrimonium, sed non confici Sacramentum, quippe quod non suscipitur à nolente; aded non accedere hoc Decretum Caluino, sicut alij arguebant, vt potius duo illius errores damnarentur, alter, matrimonia clandestina esse irrita iure naturæ; alter, ab Ecclesia novos obices sanciri non posse.

20 *Ayala Segoviensis* Episcopus petijt, vt propugnatores sententiæ, denegantis Ecclesiæ potestatem reddendi irrita matrimonia clandestina, obstringerentur ad exhibendas scripto ipsorum rationes, quòd melius confutari possent; huiusmodi enim opinionem

at
Cricl.
I

1563. malè tutam videri, & Decretum tam vtile Christianæ Reipublicæ impediri. Admonuit, si causa Pontifici committeretur, non per id honore affici Pontificem, sed offendi, quasi iudex seiunctus à Concilio is esset, cum Concilium auctoritatem omnem obtineret tum à conuocatione tum à directione Pontificis, tum ex eo quòd ipse per suos Legatos Concilio assisteret; adeoque eiusmodi remissionem idem futurum, quod deliberationem tanti ponderis transferre à Pontifice totius Ecclesiæ consilij suffulto, ad Pontificem solum, & tanto auxilio destitutum. Matrimonia clandestina esse contra iustitiam, contra charitatem, contra honestatem, in Ecclesia tum Orientis tum Occidentis damnata.

Die decimo Septembris absoluta est sententiarum collectio, 21 quæ in quatuor classes diuidebantur. Prima, huiusmodi potestatem in Ecclesia negabat. Secunda, ex aduerso sentiebat, esse hanc in Ecclesia potestatem, & esse ab illa exercendam. Tertia, inesse quidem Ecclesiæ potestatem, vbi sufficiens adesset causa; sed eam causam reuerà deesse. Quarta, opinabatur, cum Ecclesiæ potestas à multis affirmaretur, negaretur à multis, quæstionem ad dogma redigi, in quo nequaquam decere, vt Decretum conficeretur tam multis contradicentibus.

Verùm, post prolixam disputationem habitam, postea, priusquam Sessio celebraretur, pene omnes de duobus concordarunt, nimirum, in deliberatione inuolui dogma: dogma verum esse, pro ea parte, quæ non opponebatur Decreto, cum inesset reuerà in Ecclesia facultas illa, vbi alioqui digna causa suppeteret, in quo ferè vnanimis conueniebant minores Theologi. Quamobrem eò denique deducta res est, vt perpenderetur, an verè huiusmodi adesset causa. Centum triginta tres semper Decretum promouerunt; quinquaginta sex illi aduersati sunt; reliqui in medias sententias abierunt, quæ recensendæ non sunt & quia plures fuerunt, & quia singula paucorum. Id verò consuetum admodum est ob hominum voluptatem, siue cum duabus magnis partibus concordandi, siue duas magnas partes conciliandi.

o Constat præcipue ex nota sententiarum post secundam suffragationem, absolutam 23. Augusti, & notatâ in vitam. Tomo Acto v. Arcis. Elc. pag. 99

C A P V T I X.

1563.

Perturbatio inter Episcopos, quod omittebatur articulus de Principibus laicis. Rumor de suspensione, & unde excitus. Peculiares cœtus Præfulum & minorum Theologorum ad concordandam controuersiam de matrimonio clandestino, & quo exitu. Prorogandæ Sessionis necessitas.

Post proprium matrimonij argumentum, agendum erat uniuersè de legibus emendationis. Pontifici molestum non erat, ut in Concilio emendatio laicorum Principum tractaretur, idque duplici de causa, quæ utraque in idem recidebat. Altera erat, quò illi in se ipsis defendendis occupati, minorem virium curarumque partem ad Aulam Romanam premendam conuerterent. Altera, quò intelligerent, ubique locorum abusus esse, de cunctis deblaterari posse, ac re ipsa blaterari: & si illi querelas plurimas in Pontifices audiebant, ab his etiam querelas plurimas in Principes audiri; adeoque utrasque querelas partim esse indebitas, & enatas aut à peritiæ penuria, aut ab immensa subditorum cupiditate; partim conueniri de malis, veris quidem, sed insanabilibus per leges, nisi quod in hominibus imperfectum est, mutetur à Deo; partim de malis curationis capacibus, adeoque dignis, ut ipsis utrimque consulatur. Idcirco vsque ab mensè Iunio Borromæus hanc scripserat ad Legatos arcanis notis: *Quoniam unusquisque nos petit huiusce emendationis causâ, videtur, non alio ictus dirigi, nisi ad huius sanctæ Sedis auctoritatem, & nos Cardinales, qui sumus illius membra, vulnerandos; Pontifex dicit, ut ob amorem Dei desinant, aut curent laicos Principes reformare, nec in eo cuiuspiam rationem habeant, in rebus tamen iustis atque honestis; atque in ijs etiam curandum vobis est, ne videatur res à nobis profecta.*

*a Arcanone-
ta Borromæi
ad Legatos
26. Iun. 1563*

*Litteræ Pon-
tif. & Bor-
rom. 8. Au-
gusti, & re-
sponsa Lega-
torum 6. Se-
ptemb. 1563*

Is erat animus Pontificis; tamen in re præsentis rogatus ab Hispanicis ministris, ut Regis indemnitatem commendaret, necesse habuit epistolam huiusmodi formæ ad Præsides scribere: *Aloysius Auila, & Vargas, Oratores apud nos Regis Catholici, institerunt, ut ad vos scriberemus de ijs, quibus aiunt ipsi Regem Catholicum prægruari in Principum emendatione. Responsum reddidimus, existimare nos, à vobis ac Patribus Synodi non nisi æquum & honestum peragi, & Concilium esse liberum pro ea libertate, quam ipsi postulant, atque idcirco nobis non licere legem illis præscribere: verumtamen amoris, quo eos prosequimur, gratiâ vobis commendatum à nobis iri quæ ad Regem spectant, sicuti per has*

Oooo 3   litte-

at
Urid.

1563.

litteras facimus, simulq; vos hortamur ut caute procedatis, eiq; gratificari conemini in ijs, quæ per æquitatem, honestatem, & vestram nostramq; dignitatem fieri possint. Sed simul cum hac epistola altera pariter Borromæi delata est, quæ alterius vim quasi diluebat, ac temperabat, & hæc habebantur: Quæ ad vos scribit Pontifex de Principum emendatione, intelligentur, si Lunensis à vobis ea petierit; quod si non petierit, quemadmodum litteris suis ostendit se non petiturum, ne Synodi libertatem præpediat, neque vobis ulla rei notitia ostendenda erit, sed incumbendum ad rem prosequendam eâ libertate, rectoq; animo, quibus huc usque usi estis. Præterea ibi significabatur, non licuisse Pontifici Hispanis eam epistolam non concedere, vt qui vicissim cum Auila conuenerat de celeri Concilij exitu, & super eo tantum de Regis animo ac mandatis obtinebat, quantum satis erat; non tamen sui mentis esse, vt Legati illius epistolæ causâ ab ijs peragendis desisterent, quæ alioquin opportuna censerent.

Ipsi læti exceperere concordiam Pontificis cum Auila & cum ipso Rege, cuius concordie effectum aliquem in Lunensi experiebantur. Sed altera epistolæ pars molesta illis accidit: siquidem opinabantur, epistolam Pontificis, vtpote scriptam Hispanis petentibus, adeoque illius conscijs, occultari non posse Lunensi, qui eius executionem postulasset; adeoque totum onus ipsorum humeris imponi, nimis imparibus ponderi tantæ litis, nisi robustioris nominis adminiculo inniterentur; quamquam postea certiores redditi sunt, eam Pontificis epistolam non nisi duobus Romæ Oratoribus, & per arcanum silentium innotuisse. Quare nequaquam Lunensis potuisset eam scire, aut certè citare, atque idcirco confirmati sunt à Pontifice, vt in ea re Episcopis satisfacere. Animus illis auctus est à quadam exteriori violentia: etenim cum gradus esset faciendus à doctrinis ad leges, cumque animaduertent Patres sublatum articulum de Principibus laicis, mirum in modum commoti sunt, eorumque complures cuiusvis conditionis ac regionis Legatos adierunt, denuntiantes, nisi articulus ille restitueretur, supra centum conspirasse, se suffragium de reliquis haud laturos. Conspicari se, & cognoscere ex Romanis litteris, rem eò tendere, vt celebratâ Sessione Synodus suspendatur, & Episcopi suas ad Ecclesias remigrent, vacui potissimo fructu illic sperato ac debito.

Publicus hic rumor de suspensione falsus erat, sed non absque vestigio aliquo veritatis. Pontifex enim acceptâ Legatorum epistolâ, de qua diximus, vbi opinionem ipsi præ se ferebant, Cæsa-

e Litteræ
Borrom. ad
Legat. 15 &
Legat. ad sp.
sum 19. Sep-
temb. 1563.

d Litteræ Le-
gat. ad Bor-
rom. 11. Se-
ptemb. 1563.

rem & Gallia Regem, cum ad opus deueniretur, potius consen- 1563.
 suos suspensioni quam absolutioni Concilij, ita illis respondere
 iusserat Borromæum: *Si interim de suspensione sermo fiet, potius quam*
rescindatur, præbere aures poteritis: sed quoniam nostrum non est de ea
loqui, nec unquam nisi rogati à Principibus consensuri sumus, cum existi-
met reuera Pontifex, multo magis Christianum esse, Synodum absolvere
quam suspendere; ita ubi Cæsar, unius, Gallia Rex hanc suspensionem ex-
poscerent, quò tempus ipsis suppetat ad humores præparandos, & ad res
Germania Galliaq, componendas, in quarum prouinciarum gratiam po-
tissimum Concilij celebrationem amplexi sumus, in eiusmodi casu Ponti-
fex, quamquam etiam, uti dixi, rogari uolet, tamen ubi maior Patrum
pars consenserit, multum difficultatis non afferet. Atque addebatur, non
 esse ab eo desistendum ob formidatam aliquam Hispanorum repu-
 gnantiam, modò id Cæsar & Galli uellent, quorum ditionum
 gratia, non item Philippi, Synodus fuerat conuocata: par esse, ut
 Regi Catholico sufficiat confectio emendationum, quæ ad id us-
 que temporis statutæ essent: & credi, Philippum Regem, prouum
 ad gratificandum Cæsari patruo suo, haud reiecturum suspensio-
 nem, ubi eam ab illo optatam cognosceret. Id tantummodò de
 huiusmodi negotio verum est, de quo nihil re ipsa agitatum, sed
 fama, quæ nuntia munus dedignatur nisi etiam inuentricis par-
 tes agat, rem confectam decantabat, eique fides habebatur ab
 Episcopis. Quare necesse fuit Legatis, polliceri Patribus, intra
 triduum ipsis memoratum articulum unà cum reliquis exhibitum
 iri, non quòd in proxima Sessione digeri possent ob temporis an-
 gustias, sed quòd ueluti arrhaboni esset eorundem in sequenti Ses-
 sione agitandorum. Et aduertebant animo, haud licere Cæsari
 propterea conqueri, tum quia ipsius responsum ultra præstitu-
 tum terminum expectatum fuerat, tum quia nihil interim statui
 animus erat, antequam eius mens innotesceret, sed solum sermo-
 nem de his haberi.

21. Augu-
sti 1563.

5 Tunc itaque sedatis Patribus, cœpti sunt generales conuentus
 de morum emendationibus die 11. Septembris. Sed ne senten-
 tiarum narratio interrumpatur, quas illi plurium hebdomadarum
 spatio protulerunt, varia præmittam, quæ per eos dies accide-
 runt; præsertim uerò id quod contigit de matrimonio clande-
 stino, quodque retardandæ Sessionis causa fuit. Animaduertebant
 Præsides, tamen maior pars Decreto faueret, tamen Episcopos
 prope sexaginta immobiliter illi aduersari, tantoque animi robo-
 re, ut ubi non habitâ de ipsis reluctantibus ratione ad Decreti
 sanctio-

In lit. Cæ-
sarianorum
ad Cæarem
14. Sept. mb.
& in epist.
Legatorum ad
Borromæum
15. Septemb.
1563.

at
Cricl
I

1563. functionem iretur, valde timendum esset, ne ad Pontificem pro-
uocarent; hinc verò lis illa pestilens, & schismatis grauida excitate-
tur, Num Pontifex Concilio sit superior, adeoque an liceat à Con-
cilio ad Pontificem prouocare. Quamobrem Legati à Romam scri-
psere, Se ea de causa cogi ad Sessionem prorogandam: à se satis in-
telligi, huiusmodi prorogationes ex intestina discordia parum
honorificas Synodo euasuras; minus tamen id malum esse quam
schismatis discrimen. Et quoniam Pontifex cognitis contentioni-
bus super eo articulo, Legatis non semel significarat, opportu-
nius ^h videri sibi, huiusmodi articulum prætermitti, ne in nouum
velut isthmum abiret, qui ingressum in propinquum portum infi-
nite protraheret, Legati iam eandem complexi sententiam, Pon-
tificem admonuere, ad id profuturam eius cohortationem, quam
de ea intermissione ipse coràm haberet ad Lotharingum, Romam
interim aduenturum: narrabantque, tantam esse in ea re varia-
tem opinionum, vt aliqui etiam ex Legatis arbitrantur, nulla
ratione fas esse huiusmodi matrimonia irrita reddere. Sed ante-
quam Sessionem prorogarent, ⁱ studuerunt rei veritatem enuclea-
re, & hoc pacto discordiam tollere per exquisitam disputatio-
nem, quæ super his habita est 13. Septembris solemniter in ædi-
bus primi Legati, coram collegis, reliquis Purpuratis, cunctis
Oratoribus Ecclesiasticis, & quam plurimis eximisque Præsuli-
bus, ac minoribus Theologis, quorum aliqui disceptaturi erant,
reliqui omnes audituri, & etiam coram laicis, concesso eo die li-
bero cunctis ingressu. Selecti ad disputandum in duas classes par-
titi erant, alteram oppugnantium, alteram propugnantium hoc
Decretum, quo irrita clandestina coniugia reddebantur. Erant in
priori classe Adrianus Valenticus Venetus ex Ordine Prædicato-
rum, qui Stellæ postea suffectus est in Ecclesia Iustinopolitana, Fran-
ciscus Torres Clericus haud regularis, Salmeron è Societate Iesu,
Ioannes Peletier ex Sorbona, & quidam Anglus, cuius nomen
haud notatum comperio. In altera classe numerabantur Fran-
ciscus Forenus Dominicanus, Didacus Payua Clericus haud regula-
ris, vterque Lusitanus, Simon Vigor, & Richardus Drupeus ex Sor-
bona, & Petrus Fontidonius Hispanus, Theologus Episcopi Salmanti-
censis: classis altera è regione alterius sedebat, in media corona.

Dicere orsus est Osius, qui vt solus inter Legatos doctrinis
Theologicis excellebat, perinde etiam acriorem sensum in que-
stione præ se ferebat, & sententiæ Decreto contrariæ tenaciter ad-
hærebat. Quare ipsius præsertim gratiâ, qui tertio iam conuen-
tum

g Ad Bor.
romæum 1.
14. & 15. Se-
ptemb. 1563.

h Litt. Bor
rom. ad Le-
gatos 21. &
25. Augusti
1563.

i Literæ Le-
gat. ad Bor-
rom. 14. & 15
Septemb. &
Iadrensis
16. Sept. &
Cæsariano. ū
ad Cæsarem
14. Septemb.
Quæ cuncta
extat copio-
sè in Actis
Paleritii, &
Salmanticæ.
14. Septemb.
sed cum ali-
qua leui inter-
eos varietate.

tum periclitatus semper Decreto propitium, nondum tamen ac-
 quietcebat, & ab aliquo pertinaciæ notabatur, ad hoc nouum ex-
 perimentum deuentum est. Vtrosque is præmonuit, fuisse illos
 conuocatos non ad subtilitatis ostentationem, sed ad veritatis in-
 quisitionem in tantæ molis controuersia: Præsides iudicio Patrum
 multum tribuere; non tamen eos in Synodo consistere tamquam
 arbores sensu carentes, qui se flecterent quò ab impetu maioris
 partis impellerentur: oportere ipsos pariter commoueri ab inte-
 riori vi cognitarum rationum. In anteaçtis disputationibus omnem
 scrupulum haud fuisse sublatum, ac præcipue, quo pacto posset Ec-
 clesia nouum hoc impedimentum inducere, quandoquidem in
 cunctis reliquis obicibus, vsque ad eum diem constitutis, semper
 fuerat habita ratio alicuius facinoris antecedentis, cuius causâ obex
 oriretur inter contrahentes: sed hoc non accidere in præsentia; id-
 circò quiete & placide suas sententias exponerent.

7 Prima lis de possessione fuit. Fautores Decreti dicebant: Ad-
 uersariorum onus esse, tamquam actores arguere; sibi, tamquam
 possessoribus, sufficere respondere, quorum possessio nitebatur
 communi iudicio tum minorum Theologorum, tum Patrum: id
 sibi satis esse ad Decretum sustinendum, dummodò ab obiectis
 argumentis haud vincerentur. Contrà aduersarij: Ius possessionis
 fauere defensoribus veteris consuetudinis Ecclesiæ, & mutationi
 reluctantis. Alteri ex aduerso aiebant: Potius obtineri ab Eccle-
 sia possessionem constituendi obices qui coniugia irrita facerent,
 adeoque ab eo qui iurisdictionem ad id Ecclesiæ denegabat, actoris
 onus assumi, & probandi debitum iniri. Denique primus Lega-
 torum voluit, vt qui nouum Decretum promouebant, suas ratio-
 nes proferrent. Sed alterum hîc litigium ortum est: illis siquidem
 mens erat de sola potestate agere, non item de condecencia, cuius
 trutinam dicebant ad Patrum prudentiam, non ad Theologorum
 doctrinam pertinere: sed Peletier opponebat, odiosam esse pro-
 nuntiationem, *Ecclesia non potest*: quare sibi esse animum susti-
 nendi, eam non debere. Sed Adrianus huiusmodi quæstionem
 præcîdit, se paratum offerens ad impugnandam potestatem, quod
 affirmabat nihil indecorum sonare dum agitur de Sacramentis,
 neque quidquam deterius, quàm si negetur, esse in Ecclesiæ pote-
 state aquâ è rosis expressâ baptizare, & nucis oleo Sacramentum
 Confirmationis conferre. In illum iraque sic Payua disseruit: Esse
 in Ecclesiæ facultate matrimonij naturam mutare, sublatâ con-
 tractui efficacîâ, quemadmodum palam erat in eius obicibus, inter

Pars III.

P p p p

con-

at
 Crict
 I

1563. contrahentes positus; idque illi efficere licuisse, propterea quod eorum conditio aduersabatur alicui bonorum illorum, quorum ergo matrimonium instituitur. Porro certum esse, magis repugnare bonis matrimonij obscuritatem clandestini, quam quarti gradus affinitatem. Alter respondit: Mala ex clandestino suborta ex accidente contingere, & ex hominum nequitia; adeoque parem non esse rationem inter illa, & inter ea quæ ex natura proueniunt, cuiusmodi sunt in coniugio inter affines. Reposuit Payua: In legibus sancendis, atque in impediendis per eas actionibus, unicam esse normam, scilicet, obseruare an sæpius malum contingat, siue ex accidente, siue ex natura contingat, cum in utroque casu æquè noceat, & remedio indigeat.

Furcius ad idem alio exemplo usus est; nimirum, irritum fieri ab Ecclesia matrimonium ob adulterium præcedens illius qui mortem coniugis molitus est: licere igitur ipsi pariter irritum reddere ob adulterium imminens, quodque valde frequenter contingere consuevit; ac per id Olij obiectum dilui, quippe quod nihilo minus necesse est occurrere delicto imminenti, sublatâ illius patrandi facilitate, quam præscriptâ, ubi patratum fuerit, pœnâ. Cæterus ille biduum habitus est, & aliquem etiam sermonem intermiscabant Patres; inter quos Didacus Lainius, qui præter suffragium Generalis Moderatoris, munus quoque Theologi Pontificij exercebat, sicuti dictum est, disputationem ingressus, ad excludendam hanc ab Ecclesia potestatem, valde nitebatur in eo, quod ipsa ab illa sanctione per quindecim sæcula continua abstinerit, tametsi eadem accidissent incommoda. Sed respondebatur, sperata fuisse ab Ecclesia fructuosa reliqua remedia, quibus postea experimento cognitis inefficacibus, ad hoc deueniebatur. Si Lainij ratio vim habuisset, haud expediturum fuisse legem vllam nouam in Concilio condere, cum liceret opponere singulis, ab Ecclesia per quindecim sæcula eas conditas non fuisse.

Gliscente paulatim animorum ac verborum æstu, & loquentium numero, dum varij Præsules colloquium identidem interpolabant, disputatio in contentionem confusionemque migravit. In Valenticum, qui quod se defenderet ab auctoritate partis oppositæ, ex frequentia inualescens, exemplum produxit profanæ Synodi Ariminensis, & secundæ Ephesinæ, in quibus minor Patrum numerus meliores sententias propugnauit, ingens strepitus excitus est, perinde quasi conferre vellet cum Tridentina Synodos illas nequaquam legitimas: quod reuera non intendebatur ab illo; sed qui seipsum audit

audit cum re indecora collatum, ad primum sonum id sibi vertit
contumeliæ, quamuis non semper collatio in malignam exempli
conditionem cadat. Lainius quoque cum appellaret conscientias
appetentium nouum Decretum reddens irrita coniugia, *minus ra-*
tionis consentaneas, hoc est, minus æquas, à quodam Oratorum velli-
catus est. Post multa colloquium finem parum decorum habuit,
& omni fructu vacuum, pro eo ac huiusmodi disputationes termi-
nari solent; cum opportunior sit ad veritatem detegendam inter
discordantium ingeniorum dubitationes umbra domesticorum
fermonum, quam solemniū disceptationum lux. Et in arboribus
pariter vsuuenit, vbi maior est frondium pompa, minorem fru-
ctuum maturitatem haberi.

C A P V T X.

*Mandata Lunensi tradita à Philippo Rege. Prorogatio Sessionis ad
vndecimam Septembris. Responsum Casaris redditum suis Ora-
toribus, & Morono, de articulo Principum laicorum, & de
reliquis capitibus reformatis.*

Peruenerat id temporis ^a tabellarius Regis Catholici ad Ora-
torem Hispanum, qui postea Legatos inuisens, generatim lo-
cutus est de postulatis sibi iniunctis, quod erat indicio, ea nec
multa esse, nec grauias; qui enim viæ plurimum cupit conficere,
haud lentè se mouet. Retulit, plenè satisfactum fuisse Regi per
anteactam Sessionem, & per habitum in ea ipsius respectum, indi-
cans rationem inlitam in litigio locorum honorumque cum Gallis.
Acquieuisse Regem syngraphæ, à Legatis traditæ Oratori de parti-
cula, *proponentibus Legatis*: eundem nunc cupere, vt ea particula sine
vlla mora declararetur, ob rationes, quas scripto ipsis osten-
disset.

^a Litteræ Le-
gatorum ad
Borrom. 9. &
10. Septem-
bris, 1563.

Responsum illi est: Parum loci superesse ad id verborum operâ
declarandum, dum facto exercebatur, relictâ liberè proponendi
facultate Oratoribus, vt videre erat in postulato Gallorum de ma-
trimonio clandestino, & Venetorum de Græcorum consuetudine;
se tamen traditum scriptum perlecturos. Eidem aperuerunt neces-
sitatē tradendi Patribus cunctos articulos triginta sex, ac præci-
pue articulum de Principibus laicis, tametsi de vno supra viginti
tunc agendum esset; nec Lunensis repugnauit. Id itaque effe-
ctum

Pppp 2

1563.
 & Acta Pa-
 leotti eo die.

e Acta Pa-
 leotti 11. &
 litteræ Lega-
 torum ad
 Borrom. 14.
 & Iadrensis
 13. Septem-
 bris, 1563.

d Litteræ
 Borrom. ad
 Legatos
 1. Septem-
 bris, 1563.

e Acta Sal-
 manticensis
 duobus
 in locis, &
 alij Com-
 mentarij ci-
 tati.

f Acta 15.
 Septembris
 1563.

ctum est, quò impleretur promissio, solemniter à Legatis habita in primo vniuersali cœtu de reformanda disciplina^b, vndecimâ Septembris.

Postridie quàm Lunensis sermonem habuit cum Legatis, res³ accidit, quæ argumentum præbuit obloquendi & in Comitibus violentiam^c & in Præsidium libertatem. Hispaniæ Capitula Tridentinum miserant multò antea, sicut ad rem aliam indicatum est, quemdam Patraliam, Canonicum Segouiensem, procuratorem suum, immunitatem ab Episcoporum auctoritate, ab ipsis possessam, defensurum; ad quam abrogandam rescitum fuerat illius Regni Episcopos adspirare. Iam verò cum is numquam fuisset admissus in Conuentum ad sua postulata proferenda, codicillum Pontifici^d deferendum curauerat, quo illum orabat, vt ipsius causam Concilio committeret, seque audiri iuberet. Pontifex negotium salebrosum intelligens, nolensque deliberare de re à conditionibus pendente, quas præsentium oculi solùm intueri poterant, merum codicillum, nullo ipsi adiecto rescripto, ad Legatos misit. Interim mandata à Rege Catholico ad Lunensem peruenerunt, vt is procuratorem illum compelleret ad discedendum Tridento, bonorum omnium, quæ ab eo in Hispania possidebantur, iacturam comminatus^e: quod ne ab Hispanis quidem Episcopis plenè comprobatum est, sed à reliquis admodum improbatum. Ea verò denuntiatio habita Patraliam ad discessum coëgit. Patrum multitudini, quæ vires ratione metiebatur, visum est, esse Legatorum munus sese opponere, & conseruare liberum illum Synodi statum, quem Principes ore postulabant, & manu violabant. Sed Legati haud ignari, quamquam semper nefas sit mala patrare, nefas non esse, quin & laudabile, nonnumquam ea permittere, ne maiora bona præpediantur, noluerunt vt ab accidente rei substantia corrumperetur, seque apud crassiores homines excusarunt ratione crassiore, dicentes, huiusce violentiæ nihil apparere in Actis, neminem ad ipsorum Tribunal confugisse, adeoque se non obstringi ad eam causam agendam. Non tamen destitere à querela apud Lunensem; qui deserto Regis mandato, & quia res amplius non esset integra, se purgavit. Quamobrem arbitrati sunt, sibi aliud non licere, nisi cuncta significare Pontifici, sine cuius aperta voluntate haud expedire censebant, vt ipsi periculosam aleam iacerent ad rem obturbandam.

Interim in opus præcipuum incumbentes^f, & conspicati, studia omnia, ad celebrandam Sessionem die 16. Septembris, impensa in irritum casura, die decimo quinto Moronus in hanc sententiam allo-

alloctus est Patres : Conatum omnem adhibitum à Legatis fuisse, 1563.
 quò Sessio præscripto die celebraretur, intelligentibus, tanto id
 honori futurum, quanto dedecòri cunctationem; sed rem confici
 non posse, sicut ex se patebat, cum adhuc inter Patres superessent
 graues controuersie de matrimonio, & nondum satis digeri po-
 tuissent emendationis articuli. Arbitrari Præsides, functionem ad
 S. Martini festum transferendam: nam interim licuisset quod su-
 pererāt de dogmatibus expendere, nimirum, de Imaginibus, de Pur-
 gatorio, de Indulgentijs, & de Monachorum votis. Rêsponde-
 rent igitur Patres id quod ipsis agendum videretur.

5 Lotharingus dixit; Eiusmodi prolationem sibi permolestam ac-
 cidere; solatio tamen sibi esse, quòd illius temporis spatium infu-
 meretur maximo cum fructu, vbi tandem vera ac perfecta morum
 reparatio in Concilio stabiliretur. Par esse, vt ea ab ipsis initium
 ducat, quòd liberius postea ijsdem liceret alios corrigere; idcirco
 reformandos esse Cardinales, Episcopos, Parochos, Regulares, au-
 ferendos abusus coniugiorum, & commendarum; dein verò ad
 laicos Principes descendendum. Reliqui etiam responsum hoc am-
 plexi sunt, exceptis triginta.

6 Nec destiterunt in hoc ipso minùs periti in Præsides de more
 obloqui, cum ad res ab Optimatibus gettas damnandas, animosio-
 res iudices nulli sint, quam ij qui causæ seriem prorsus ignorant.
 Voluisse Legatos, & Moronum præcipuè, gratificari Principibus
 moræ cupidis, Patresque Tridenti per hiemem retinere, vt proin-
 de postea Transmontanis haud liceret ad reditum animum adijcere,
 adeoque ad Synodum ante vernum tempus absoluendam: Sessio-
 nem celebrari oportuisse, & in ea Decreta edi saltem super argu-
 mentis iam expentis de Matrimonio; de quibus si quis maiori parti
 repugnasset, habenda de ipso ratio non fuisset: edoctos iri hoc im-
 becilli animi exemplo Principum Oratores obluèctari cuicumque
 deliberationi sibi molestæ, tametsi à pluribus comprobata, dum-
 modò conspicua Patrum cohors, quæ numquam defecisset, ipsos
 tueretur.

g Cuncta in
 Actis Pa-
 leotti.

7 Sed res prorsus è diuerso se habebat, nec enim quispiam, siue Ora-
 torum, siue Transmontanorum, consensisset vniquam dogmatum
 sanctioni, nisi disciplinæ legibus associata, pro Decreto ac more per-
 petuo illius Concilij, ob suspensionem, ne illà confectâ Conuentus
 infectis reliquis dimitteretur. Quapropter Oratores Cæsaris^h, au-
 dito huiusmodi quorundam consilio celebrandæ Sessionis, cum
 ceteris omnibus Oratoribus ad illud impediendum conspirauerant.

h Litteræ
 Oatorum
 ad Cæsarem
 14. Septem-
 bris 1563.

1563.

Et quamuis etiam hoc obstaculum superari potuisset, sancitis vna nonnullis ex legibus magis expensis, magisque acceptis, ipsa Matrimonij capita decerni non poterant, quando duo Legati, Osius & Simonetta, & cum ipsis Madruccius, tam acriter adnitebantur ne clandestinum irritum declararetur, quamquam communis consensus contrariæ parti faueret, vt compluribus Patribus denuntiarent, velle se ad Pontificem prouocare, vbi ad Decretum deueniretur, nondum ipsis ob adductas rationes acquiescentibus. Quare ad hæc absurda, ac præsertim ad prorogationem, deuitanda, fuerat habitus Theologorum conuentus, de quo iam diximus, ad concordiam ineundam, tamen non sine querimonijs Oratorum¹, Decretum illud cupientium, quasi per hanc nouam perichitationem detrimentum inferretur sententiæ, à maiori Patrum numero iam tertium prolata. Quod si differri Sessionem oporteret ad breuius tempus, id fieri non poterat, cum enim vellet Lotharingus interim Romam petere, necesse erat, vt eius reditus, eorumque quæ cum Pontifice acturus erat, conclusio expectaretur, ad quod mensuratum saltem spatio opus erat, quod ille pariter postulabat; postea vero², vt cum eo de cunctis articulis conueniretur, quod res tutius procederet.

¹ Prædictæ
Oratorum
ad Cæsarem
litteræ.

² In iisdem
Oratorum
litteris.

³ In iisdem
litteris.

Cæsarianis aliàs tam sollicitis ad sua postulata proponenda, nunc nulla suppetebat causa alienæ prolotionis incusandæ, sed excusationum penuriâ laborabant, ob moram ab ipsis iniectam: iam non decem modò, sed sexdecim dies fluxerant, postquam tabellarius ad Cæsarem profectus fuerat, responsis vacui¹, quod ipsis permolestum accidebat, aded vt ad illum scripserint, à se vndique huiusmodi querelas audiri: Progressum libertatemque Concilij à Principibus impediri, ipsos Præsulum mansionem velle, sed simul nolle vt fortiores mansionis obices amouerentur: Conniti, vt Ecclesiastici cuiuslibet conditionis reformarentur, sed in se secularium rerum emendationem, quæ omnem ordinem Ecclesiasticum potissimè deformabant ac perturbabant. Et quamuis nullus Principum per eas voces nominaretur, satis tamen intelligebatur quemnam peteret ipsarum aculeus. Addebant, Patres à verbis ad facta progressos, negasse, velle se sententias dicere de reliquis, nisi articulus ille regrederetur: ægrè tandem acquieuisse disertis promissis Præsidorum illius reponendi intra triduum, pro eo ac re ipsa perfici conuentum erat; aded vt Patriarchæ, qui priores dicebant, ideoque intra triduum locuti fuerant, contestarentur in cætu, tamquam indicta putanda esse quæ in reliquum dicerent, vbi Legati promissa

promissa non perfecissent. Hinc à Cæsare Oratores petere, ut re-
sponsi moram præcideret, & argumentum querelæ. Ita scripserunt:
nec parum proderat, quòd cum duo ex illis & personam Oratoris
& Episcopi munus gererent, vtriusque respectus sese inuicem tem-
perabant, adeoque eiusmodi in conditione temperatio sincerita-
tem in cognitione præstabat. Sed postridie mane quam litteras
miserant, eo nimirum die quo Sessio prorogata est, Tridentum
rediit tabellarius cum Ferdinandi responsis tum ad priores litte-
ras, quibus mutati articuli fuerant illi expositi, tum ad poste-
riores, quibus Oratores ipsum edocuerant de ijs quæ cum Le-
gatis egerant de retardando articulo, quo Principes restringe-
bantur.

1563.

m Litteræ
Cæsaris ad
Oratores
Pissouia 4.
& 5. Septem-
bris, quæ
Tridentum
peruenere
15. Septem-
bris. 1563.

9 Quod spectabat ad priores, ostendebatur, mutationes sibi vni-
uersè placuisse; varia tamen obseruabantur, quorum præcipua
asseremus.

In secundo articulo auferri singulis immunitatem adeundi Syn-
odos Metropolitanas, sed exceptis ijs qui generalibus Conuen-
tibus Regularium subdebantur; ac de ipsorum immunitate sermo-
nem pariter haberi in vigesimo octauo. Plenæ huiuscemodi im-
munitati locum fortasse concedi posse in alijs regionibus; at verò si
in Germania (vbi grauis Generalium visitantium negligentia de-
prehendebatur, præsertim ob longam monasteriorum distantiam,
ac sæpè ob idiomatum varietatem) ea monasteria ab Episcoporum
inspectione redderentur immunia, perniciosissimum id futurum.
Quapropter statuendum esse, vt in hoc illa subijcerentur, saluis de
cetero ipsorum priuilegijs.

10 In tertio prohiberi Templorum dominos, ne sese ingererent in
ea quæ ad fabricam & sacrarium spectarent; sed eam procuratio-
nem, quam illi exercebant in Germania, valde conducere aduersus
rectorum desidiam.

11 In decimo quarto haberi, vt inopiæ indigentium Episcoporum
consuleretur varijs modis, non tamen ex bonis monasteriorum,
in quibus regularis obseruantia vigeret, seu quæ Capitulis genera-
libus, aut certis hominibus, qui ea inuiserent, subiacerent: putare se
id pariter intelligendum de Episcopatibus de nouo erigendis. Ve-
rùm id opponi ex aduerso animi sui proposito: etenim cum in Ger-
maniæ cœnobijs adeò imminuta sit non modò disciplina, sed nu-
merus, absque remedij spe, ignorare se quænam alia bona possent
aptius impendi ad varia pia opera, ac præcipuè ad reparandos
dotandósve Episcopatus: sibi in animo esse, hoc pacto nouos
con-

Oricl.

1563. constituere; ita tamen ut Apostolicum consensum prius deposceret.

In articulo decimo nono, ubi declarabatur, opus esse causam gravitate tum cognitione, ad legem relaxandam, sublatam fuisse particulam, quæ in priori forma inerat, hoc est, ut rarè leges relaxarentur; optare se, ut ea particula reponeretur. Ex quo, & ex tot Principum Præfulumque clamoribus, postea in Concilio excitis aduersus huiusmodi relaxationes, licet arguere, quam iniquè postmodum iisdem conquerantur, cum Pontifices ad ea laxamenta difficiles experiuntur. Sed nouum non est hominem in vniuersum cupere quod in peculiaribus displicet: siquidem vniuersale conditionibus nudum est, & peculiare semper illis conuenit, quodque in eo displicet, non corpus, sed vestis est.

Responsum postea reddebat Cæsar alijs litteris ad se scriptis: De Collegio Cardinalium sibi æquum videri, ut illud ad viginti quatuor ordinarios, & duos supra numerum limitaretur.

Diploma, quo Pontificia Comitia reformabantur, sibi probari solum à se insuper desiderari id, de quo Moronus Legatus sibi spem fecerat Oeniponti, illud promulgandum esse sacræ Synodo comprobante, quò firmius persisteret.

Quoniam autem Oratores voluntatem illius explorant de petendo usu Calicis, & sacerdotum coniugio, ipsis significabat, accitos à se fuisse Viennam Consiliarios Septemuirum ac Principum, & post maturam deliberationem propendisse ad vtrumque petendum non à Concilio, sed à Pontifice; atque ea de re mandatorum exemplar ipsis mitti; sed cum de argumento nondum firmato ageretur, illud nemini, excepto Lunensi, communicarent. Vnde in primis confirmatur quod à nobis alibi ostensum est, pollicitis, clariore subinde probationes adductum iri, per quas mendax deprehendatur Suauis, affirmans, postquam Synodus in Pontifice reposuit Calicis concessionem, Cæsarem tacuisse, quippe quod populi eam à Concilio, non à Pontifice cupiebant. Præterea credibile hinc est, cum Cæsar ostenderet se ad eò Lunensi fidere, hunc alios ab Hispanis sensus patefecisse; quemadmodum contingit, ut qui diutius in aliqua regione commoratur, linguam patriam etiam nolens cum domicilij lingua commutat.

De postremis Oratorum litteris indicauit Ferdinandus intimam animi molestiam, ex eo quod Moronus dixerat, Cæsarem aduersarium fuisse libertati Concilij, quoniam obstiterat, ne Decreta illa de Principibus laicis proponerentur, aduersus quam idem antea signif-

significarat. Respondebat, Verum quidem esse, reformandis Ecclesiasticis semper se instituisse, simulque spondisse, daturum se vicissim operam ut laici reformarentur: sed si Legati annum integrum de alteris quæ ipse proposuerat retardarant, non intelligi à se, quàm æquè illi dolerent, quòd ipse confestim manus haud porrexerit ad excipiendum eorumdem Decretum de alteris, spatiumque ipsi circumscriperint decem dierum, computatis duobus tabellarij itineribus, ad deliberandum de articulo & sibi & cunctis Principibus tam ponderoso. Si Concilij exitus non adeò immineret, licuisse sibi rem conferre cum Imperij Principibus, absque quorum consilio numquam sibi in animum induxisset quidquam statuere, ne postea non sine sua indignitate recidisset in irritum quod ipse acceptasset. Ad Legatos igitur rationes hæc Oratores deferrent, eosque rogarent, ut in aliud tempus tanti ponderis articulum transferrent, donec cum omnibus Christianæ Reipublicæ Principibus de eo agi posset. Quod si Legati in voluntate illius proponendi persisterent, Oratores adjicerent, ipsum numquam destitutum ab iterata petitione spatij sufficientis, quod ubi denegaretur, intendere se, salvas sibi excusationes ac iura sua superesse. Velle se hac uti potiùs ratione, quàm contestari, quòd moderationem ac benevolentiam suam custodiret. Cùm autem Archiepiscopus Pragensis ad Cæsarem scripsisset, excusationes à Morono habitas fuisse ob inflammata responsa ipsi priùs reddita, præ se gerebat Cæsar animum pacatum, simulque iniungebat Pragensi, ut quæ par erat modestiã vteretur erga Moronum. Denique ipsum iubebat cuncta cum Lunensi communicare.

17 Idcirco eodem die, antequam Legati confessum adirent ubi Sessio prorogata est, ipsis exposuerunt Cæsariani responsa & mandata Ferdinandi: sed Legati sese excusarunt, monentes, id quod Oratoribus compertum erat, à se, necessitate compulsis, triginta sex capita, & inter ea, quod ad Principes spectabat, Patribus fuisse iam tradita: rem non ampliùs in ipsorum potestate sitam esse: licere Oratoribus epistolam Cæsaris ipsis Patribus recitare, & quid illi vellent, intelligere. Cùm autem opponerent Oratores, id sibi interdici ob particulam, *proponentibus Legatis*; hi responderunt, complures iam ex Oratoribus proposuisse, & se suo iuri in eo renuntiare: sed Oratores, gnari quanto difficilius multi quàm pauci flectantur, adiecere, Se non habere in mandatis nisi ut cum Legatis agerent, ac certum spatium petierunt, intra quod de illo articulo sileretur. Ad id Legati: Non licere sibi hoc ipsum polliceri, nisi

1563.

nisi tantisper dum priora capita viginti & vnum expenderentur. Oratores verò, quò post suauia, etiam austeria experirentur, Legatos perstrinxere, communem audiri querimoniam, quòd Hispanica Collegia Ecclesiastica dimissa fuissent inaudita, & in præsentia Christianos omnes Principes pariter inauditos esse damnandos.

¶ Littere Cesaris ad Oratores & ad Moronum Possouia 12. Septemb. 1563.

Die postero alter tabellarius ⁿ nouas Ferdinandi declarationes attulit aduersus articulum de Principibus. Misit ille suos ad Oratores responsum, redditum epistolæ Moroni, à Nuntio sibi postea delatæ, in qua Legatus amplioris obsequij & efficacitatis gratiã eas excusationes significationeq; per se ipsum exhibebat, quas per Oratores exposuerat. Ad ea Ferdinandus rescripsit per humanissimam amoris & æstimationis formulam, A se in optimam partem accepta fuisse & eius litteras & Decretum à Legatis digestum, nec in animo sibi esse, Synodi libertati, & Ecclesiæ immunitati aduersari: sed præter ea, quæ iam ipse ad Oratores scripserat, quando Moroni epistola rem attingebat, opportunius à se duci suum aliquem sensum adijci. Idcirco illi redigebat in memoriam, iam centesimum annum esse, nimirum ex eo tempore quo adhuc omnes Catholici persistebant, cum agitata fuisset eiusmodi quæstio, prout constabat ex multis libris, siue manu scriptis, siue per typos editis; adeoque quòd tunc nihil statueretur, argumento esse, laicos studuisse sua iura probare. Valdè igitur mirum sibi videri, quòd nunc per vnicum mensẽ tanti negotij decisio, & veluti securis ictu obtruncatio tentaretur. Tueri postea conabatur Ecclesiasticorum obligationem in Germania conferendæ pecuniæ ad sumptus publicos necessarios, & subiacendi in quibusdam certis causis Imperij tribunalibus: atque ita de suis ditionibus hæreditarijs proportionem differebat, Consuetudinem adducens, quavis memoriã vetustiorẽ, & constitutiones, eorundem Ecclesiasticorum interuentu sancitas. Esse præterea animaduertendum, ab his possideri in Germania & prouentus & prædia, & iurisdictionis prærogatiuas, ampliora quàm in vlla alia Christianæ Reipublicæ prouincia. Si articulus ille sine diuturno consilio, & citra declarationem firmaretur, non modò nullam accessionem habiturum in ea regione ordinem Ecclesiasticum, sed in extremum odium cum horrendæ cladis periculo casurum. Utinam præsens hominum conditio ea esset, vt restitutas antiquæ seueritatis leges, tum Ecclesiasticis tum laicis, pati posset. Nihil sibi magis in votis esse, quàm illius ætatis ferrum in aurum pristinæ conuersum spectare: sed conditione temporum perpensã vereri se, ne perinde foret

id tentari, ac oleum & operam perdi. Si placuisset Episcopis statum suum sanctè reformare, se quoque usurum fuisse omni liberalitate in controuersijs inter ipsos, & suam Cæsaris aut Archiducis Cameram; seque polliceri vniuersè probum Ecclesiæ patronum futurum. Vilam à se fuisse postremam formam reconcinnatam, & præter ea quæ significarat Oratoribus, sibi admodum probari Decretum de Principibus in breuius redactum, mutatis quoque superioris scripti fulminibus in vniuersalem paternamque monitionem. Grates denique agebat Morono, ob adhibitam ab eo operam cum Pontifice pro filio suo Romanorum Rege, & patria vicissim offerebat. Ita simul haud flexibilem animum, simul comitatem præ se ferens, studuit vnà spem Legatis adimere ipsius permouendi, & repugnantiam ipsis cedendi, quarum altera litigatores firmat utilitate, altera dignitate.

C A P V T X I.

Propitia Grimano Patriarchæ sententia. Lotharingus Romam profectus. Commendonus in Poloniam missus. Vicecomes accitus à Pontifice, & mandata ipsi à Legatis tradita.

PRÆTER hæc negotiosas litteras ad viros publicos, alteras ad priuatum Ferdinandus scripsit, videlicet ad Grimanum. Magno is in pretio propter varias animi dotes apud Principes erat. Quare post dictas in ipsius causa sententias, Lotharingus per opportunitatem in responsis post triduum ^a Pontifici redditis, Grimanum ipsi commendarat, eumque certiore reddebat de concordia iudicio in absoluendis ab omni nota incusatis Patriarchæ litteris; Pontificem rogans, vt Purpurâ ab ipso destinatâ, & ob hanc solùm suspensionem retentâ, hominem cohonestaret. Grimanus etiam ^b rogarat Ecclesiasticos Cæsaris Oratores, qui aderant inter iudices, vt successum Ferdinando significarent, in cuius conditiones Patriarchæ iurisdicção longè protendebatur. Quapropter Cæsar, vtpote humanitate præstans, amicæ gratulationis litteris illum honorauit, quæ incredibile est quantâ voluptate non modò Grimanum, sed Venetum Oratorem affecerint. Huiusmodi monebant Principes obtinent, nullius ipsis impensæ, & summæ accipientibus æstimationis, eam si moderatè expenderint, nec ipsam prodigè largiendo cuicumque illius auido, nec tenaciter denegando illam promerentibus. Supererat, vt solemnî ritu sententia proferretur, ad cuius formam conficiendam denuò coactus est

Q q q q 2 cœtus

1563.

Orict.

^a In prædicta
epist. 6 Au-
gusti 1563.

^b Apparet ex
litteris Ferdi-
nandi ad
Oratores
4. Septemb.
& ex Orato-
rum respon-
sis 18. Se-
ptemb. 1563

1563.
 e Acta Paleotti & Arcis Æliæ, & litteræ Vicecom. ad Borrom. 3. Septemb. 1563.

d In Actis Paleotti.

e Cuncta extant in volumine memorato litterarum, quod ab Albino Cardinali accepi.

f 11. Septembris 1561. ut ex originali scriptura, in memorato litterarum volumine contenta.

g Vide Vghellum in Italia sacra, inter Patriarchas Aquileiæ.

h Diarium 18. Septembris. Acta Salmatiensis & Paleotti.
 i Litteræ Borrom. ad Legatos 21. Augusti, & Legatorum ad Borrom. vltimo Augusti, & 26. Sept. 1563.

cœtus die tertio Septembris. Post hæc, antequam Lotharingus Romam proficisceretur, ad sententiam in hanc summam ventum est: Iudices ad id delectos, ex aliorum quoque Theologorum sententia iudicare, *memoratas Grimani litteras, unâ cum eiusdem apologia, hereticas non esse, nec hæreseos suspectas, atque ita declaratas, neque pariter esse scandalosas. Eas tamen euulgandas non esse, ob quædam difficulta, minus exactè ibi agitata & explicata.* Huiusmodi tamen absolutio vim non habuit, ut Grimanus vniquam Patriarchæ pallium, ne dum Purpuram obtineret. Expensa in Concilio fuerat sola quæstio theoricæ^d, pertinens ad scriptorum, quæ diximus, doctrinam, relicta Romanæ Inquisitioni quæstione facti de quibusdam criminationibus, quibus^e accusabatur Patriarcha amicitiam exercuisse cum hominibus, qui postmodum hæretici detecti sunt, ac de alijs indicijs in illum productis Fidei parum sinceræ. Quare cum ea post latam Tridenti sententiam nondum extincta vigerent, tamen ad exilia, ut numquam siue ad pœnam, siue ad carcerem satis fuerint; tamen, uti retinuerant Paulum III. Iulium III. & Paulum IV. ita pariter retinuerunt postea Pium IV. eiusque successores, ne pallium ipsi concederent. Denique in cœtu sanctæ Inquisitionis, habito 24. Octobris anno 1585. Sixtus V. qui ante Pontificatum Frater Felix Perettus è Monte alto^f, sententiam cum alijs compluribus Theologis protulerat Grimano aduersantem de ea causa, super qua ille postea in Concilio absolutus est: pallium eidem solemniter denegavit, ac perpetuum de illo silentium imposuit. Quod si ex falsa suspitione prouenit, non modicam^g commiserationem promeruit Patriarcha, egregijs quippe dotibus non ingenij minus & animi quàm sanguinis præditus; à Principibus amatus, & litterarum amator.

Postridie quàm hæc sententia lata est, Lotharingus iter cepit à Romam versus^h, & cum eo egregius comitatus Episcoporum ac Theologorum, inter quos Pragensis Archiepiscopus numerabatur.

Venit per eosdem dies Tridentum Commendonus, accitus à Legatis, & inde missus in Poloniam iussu Pontificis, tamquam ipsius Nuntiusⁱ, cum mandatis ab Osio confectis, qui Pontifici auditor fuerat, ut illum mitteret, positus ob eius oculos proximè futuris Comitibus illius Regni, in quibus viri huiusmodi præsentia, quem ipse in Germania expertus fuerat, validum fuisset columen Religionis, & ingens leuamen Ecclesiasticæ libertatis, illic recens percussæ. Et euentus consilium comprobauit, quod Historia nostra postremò recensabit.

Alter

1563. quantò luculentior testis poterat esse Synodus & moderationis quâ Legati Pontificis agebant de libertate, & sinceritatis de morum emendatione. Addebatur, nimis credere Lunensem quibusdam è suis Præsulibus, Romæ parum beneuolis: ceterum ab illo intentum negotio animum geri, plurimumque auctoritatis possideri, auctæ ex arcta & assidua communicatione per tabellarios cum Cæsare & cum Rege Romanorum: tum à Cæsare tum à Lunensi parum suam mentem aperiri de breuitate, aientibus, intendi à se vt expediretur Synodus, non præcepti ageretur, quæ voces ad res peculiare admotæ, poterant à singulis explicari pro suo arbitratu: sed animaduerti, omnem lapidem à Lunensi moueri & Tridenti & cum Cæsare, ad Synodum protrahendam, & audiri, eò tendere postrema mandata ab Hispania ipsi reddita; oportere, ne se Pontifex tam auidum festinationis ostenderet, vt debitam argumentorum grauitati trutinam omitti veller.

Reiecit tamquam noxias prolixitatem & præcisionem: monstrabatur, optimum esse absolui Synodum tum ad fidelium utilitatem, tum ad Ecclesiæ dignitatem; sed dubitari ne obsituri essent Cæsar, & Galliæ atque Hispaniæ Reges, ob causas quas Legati aliàs scripserant: tamen cum absolutionem Synodi expeterent Lusitanæ Rex, Italiæ Principes, & præcipuè Veneti cuncti abscessionem perosi, & insuper diurnitatem Galli, quò citius Lotharingum & Episcopos suos recuperarent; nequaquam extra spem esse Concilij absolutionem, ad quam præter Gallos facile posset etiam adduci Philippus Rex, præsertim conscientiæ communisque utilitatis ergò, & oblatà ipsi à Pontifice, quantum honestas sineret, postulatum omnium concessione, cuius fortasse spes diurnitatis appetentiam in Rege nunc alebat; & ipsius consensu posito, Cæsarem minimè aduersaturum.

Faciliorem tamen absolutione, ac tolerabiliorem diurnitate ac præcisione suspensionem censerunt: illi acquieturos omnes Principes à bello alienos, quoniam id temporis non damnarentur solemniter hæretici, adeoque neque hi ad ultionem irritarentur, neque illi compellerentur ad arma capeffenda, quibus conuocatum ipsorum petitionibus Synodum exequerentur: quod si ante suspensionem absoluerentur emendationis leges, & in opus deducerentur, quarum desiderio potissimè Synodum Principes flagitarant, fore vt alacres cuncti conquiescerent. Verum haud decere, vt Pontifex suspensionis auctor esset, nec eam proponeret; sed vt alios exaudiret, solum impellens Principes, vt illam à se peterent, dum fixum

fixum immobiliter animum absolutioni præ se ferret. Monebant, à Cæsare, iam annis graui, & infirmâ valetudine, magnam negotiorum partem committi Regi Romanorum, inter quem & Hispaniarum Regem, sororis suæ virum, intercedebat arctissima necessitudo; hinc omni studio curandum, vt Maximilianus bene affectus haberetur. Optari ab illo, vt suæ res cum Aula Romana ex voto componerentur, atque vt ibi in pretio ipse haberi videretur: quare absolutâ ipsius causâ, ex sententia quam omnes Legati propediem scriberent, opportunum esse, peculiarem Nuntium ad eum mitti tum honoris tum beneuolentiæ comparandæ gratiâ; præsertim, quoniam cum ille à parente plerumque abesset, non poterat transigendis cum eo negotijs satis esse Delfinus.

9 Concludebant: Super omnia conferre ad Synodum faciliè terminandam, ad vtiliter suspendendam, ad abrumpendam minori cum detrimento, & maiori cum dignitate, reparationem disciplinæ prius stabiliri; id porrò euenturum, vbi Patres intelligerent, velle Pontificem Decreta sanciri pro maiori suffragiorum numero, tametsi complures obstarent in rebus ad dogma non spectantibus. Confectâ morum emendatione, licere confidentius loqui, & etiam de articulo ad Principes laicos spectante fieri posse, vt aliqua iniretur ratio, quâ vtrique parti mutuò fieret satis.

Postremò duo significabantur; alterum, inesse quidem Legatis auctoritatem aliquam, & intimam amicitiam cum Oratoribus; sed his, cum ad tradita sibi mandata consulenda redigebantur, non nisi obtemperare Principibus licere. Alterum erat, Lotharingum (de quo ibi parcissimè dicebatur, quia plurimum antea scriptum fuerat) tantum posse apud Hispanos, quantum cum ipsis coniungebatur, non quantum ad eos pertrahendos satis esset.

10 Ita Legati scripsere in litteris Vicecomiti traditis. Ex quo animaduertitur, quantum id temporis dubitaretur, oportere præcidi ante fructum plantam illam, tot sudoribus totius orbis Catholici irrigatam, & quantum debeatur inenarrabili labori eorum cultorum, qui ad ferendos fructus eam adduxerunt per salutarem ac perpetuam fecunditatem ad Ecclesiæ emolumentum. Sed maximorum bonorum auctores parçè plerumque Fama remuneratur, quippe quæ maximos labores ignorat idcirco exantlatos; at verò magnificè illos concelebrat, qui humanum sanguinem fortunatè profuderunt, quoniam in ipsis solis difficultas operis æquè ac ipsum opus dignoscitur.

HISTO-